

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ І ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

О. Ольжич: Купець	81	Ан. Ів.: З року на рік	122
Е. Маланюк: Катастрофи.	81	Зоїл: Примітивна європеїзація	127
Стефан Георге: Зв'язці	82	Кльод Фарер: Душа Японії	130
Дитинство героя	83	Дм. Донцов: Українське васиш	
Ростислав Ёндик: Чорноморські		і рідна колтунерія.	137
шуми	84	Арго: Ставіський і гангрена пар-	
Олена Теліга: Чоловікові	99	ляментаризму у Франції	146
Жорж Бльон: Великі приклади		Ельмір Райс: З нотатника песи-	
перекл. Ю. Пирогова	100	міста	149
Юрій Ліпа: Розмова з наукою	109	М. Л.: З пресового фільму	150
І. Федорович-Малицько: IV Ви-		Бібліографія	153
става АНУМ	113	Від Адміністрації	158
Гордій Явір: Стефан Георге	116	Нові книжки й журнали	159

РІЧНИК II.
КНИЖКА 2.

ТОМ I.
ЛЮТИЙ.

1934

НОВА адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове conto П.К.О. 500'371.

Книгозбірня Вістника

під тим спільним заголовком виходитиме від лютого б. р. бібліотека Вістника приблизно одна книжка на квартал розміру від 4-х до 8-х аркушів малої 8-ки в ціні від 1-го до 2-х золотих.

Передплатники Вістника платять половину

Перестарілі соціалістично-ліберальні доктрини в корені знищили у нашій суспільності: 1) розуміння найпримітивніших засад розвитку й упадку суспільств, і 2) основних, вічних і незмінних, пружин людських вчинків і 3) значіння для громадського життя — індивідуальності й характеру.

Якраз, щоб показати значіння цих вічних вартостей, протиставляючи їх сумнівам вартостей соціалістично-ліберального світу, що запанували у нас від XIX-го віку, зважилися ми видавати суспільницькі твори старих майстрів, у нас проскрибовані і тому не переложені, а рівнож твори, які знайомилиб наше громадянство з новими — теж у нас ігнорованими — духовими течіями Заходу. Книгозбірня призначена не для аматорів „популярної“ літератури, лише для інтелігенції, яка не лиш так називається, а й хоче нею бути.

Як перша виходить вже за кілька днів книжка М. Островерхи

МУСОЛІНІ — ЛЮДИНА Й ЧИН

перша в нашій письменстві присвячена цій постаті.

Книжка має 85 сторінок мал. 8-ки і коштує лише 1 зол.

(для передплатників Вістника 0 50 зол.)

З початком лютого книжка ця висилається всім передплатникам Вістника, яких проситься належитість вислати чеком ПКО 500.371.

П 42531
Р.2 1934 ки.2

О. Ольжич

Купець

(З циклу „Бронза“)

І блиснули на сонці ножі,
І метнулись червоні обличча, —
І упав на пісок, і лежить,
І байдужий помстити не кличе.

Золота-золота борода
Підпливає рожевою кровю...
Двацять літ, незабутні літа,
Жив він сам небезпечною грою.

Синє-небо і синя-ріка.
І удари по ній — кришталеві.
Поплили. І в дібровах стиха,
Як затихнуть чутки по купцеві.

Евген Маданюк

Катастрофа

Ось він летить натхненно й гордо.
Співа блакить, гремить мотор
І необмеженим акордом
Пливе землі барвистий хор.

Ось він заточує півколо —
І сонцем пломеніє сталь.
Міцніш стиска лицарський шолом,
П'янкіш в обличчя віє даль.

Десь сплять і вири й гургани,
Повітря — важкоплинний мед,
Лагідний спокій цей слухняна
Машина розтина і дме.

Це твоя воля, твоя сила,
Богоподібна людині,
Цей космос мандрівний створила,
Руками держучи стерно!

...І враз — несамовита тиша
Згасила музику. І враз
Вже зупинився і не дише
Перерваний в моторі час.

На мертвих крилах затремтіло,
Крутнулося і — загуло
Бездушне, рукотворне тіло,
Байдуже на добро і зло.

А знизу розгорнувся владно
Твердою дійсністю — поділ
Прийняти згубу важкопадно
В шматках матеріальних тіл...

Та між калюжами бензини,
У рештках крицевих напруг —
Багріє віщий слід людини:
Людської крові гострий дух.

І як зпід сплетів механічних
Звільнили вже пусті тіла, —
Їх лица сяяли і вічність
В очах заплещених була.

1933.

Стефан Герге

(переклав *Юрій Клен*)

ЗВИТЯЖЦІ

З книжки „Der siebente Ring“*)

Час переспів,
Вибухнув гнів
Надр глухе гуркотання.
Безліч віків
Вир клекотів
Спрага й марне жадання:
Грізна долонь
Жаху вогонь
Зойк розпачливий Лютих,
Тавра залять
Муки печать
Смертний стогін Забутих.

Трісла земля,
Зрились поля
Сонцю насіння віддали.
Вихор і гін
З темних глибин
Ваше царство настало.
Гори струсіть
Світ розколить —
Війська осяйного труби!
Помсту трубить
Ріжте палить
Смертю рятуйте від згуби!

Крайте навпіл
Море і діл
Знов засійте простори.
Зерна вронить
Вісний ростить
Пломені бур яснозорі.

*) В перекладах додержано дуже своєрідної пунктуації автора, що
вживає протинка надзвичайно рідко.

Дитинство героя

Кинувши танки веселі
Скаче через прірви дикі,
Вдершись на стрімчасті скелі
Нищить кубли у шуліки.

Обвіває вітер чόло
Стегна шкура прикриває,
Звіра вислідивши в полі
Став і лука напинає.

Спів його немудрий струнко
Лине у лани безкраї,
А ясне волосся має
Як сурма заграє лунко.

Він конем у пишній зброї
Налітає на почвари
І пригодами частує
Повернувши до отари.

Від купань в воді крижаній
І від сонця, що смаглить
Він зробився весь мідяний,
Тільки око — як блакить.

Ті що знизують плечима
І глузують з нього пбтай
Будуть падати в болото
Перед шатрами ясними.

Всезвитажного героя
Що звоює всю країну...
В жарнім саяві його зброї
Простягнуть йому данину.

Грізний погляд спалить їх.
Попелом посиплють чола,
Будуть никнути додолу
І лизати порох ніг.

Чорногорські шуми

Погасле огнище. Коло нього передряхлі бутинарі.¹⁾ Як не старалися розкласти ватру — зпід мокрого ріща і трісок не хотів бухнути веселий вогонь.

— Киньте пусту роботу, — перервав Іванчик Долодюк. — Хто хоче загірїтися, хай бореться зі мною попід сили. В неділю око оковитки ставлю, як брязне мною до землі.

Неопанована пиха прозирала з його тону і, хоч образливо звучав виклик, ніхто не рушився.

— Ти ще не трапив на своє, Іванчику, — відізався на-решті за всіх старий Гриць. — Гадаєш, що як ідеш і земля, ніби вгинається під тобою, як кладка, — то вже все вхопив на роги? Поживеш трохи, небоже, і бутність не буде бренїти в твоїм слові.

— А кожж я мавби боятися? Що є міцнішого від медведя? — а я йому хавку до вух роздер. Що є бистрішого від орла та хижішого від кота? — а я їх одним стрілом знімаю зпід небес і з найгустішої фoї. Що є хитрішого від того теребилюльки Пілінського? — а я йому за кожним разом вивинуся під носом з цілим терхом румунки,²⁾ хоч засідки закладає на мене з цілою ровтою зелених мундурів.

— Ой-га, визиваєш ти сили, братчику, а осїдлає тебе перша-ліпша дівка!

— А не діжде жадна. Хайби навіть Лісна прийшла, я вхопивби її за кишки, що волочаться за нею поземлі, і до смереки її ними привязавби, щоби коло неї здохла.

Бутинарі лякливо переглянулися, вчувши безбожні слова Долодюка. Дехто сплюнув, дехто пекнув, всі заворушилися.

— Мой, Іване, — сказав поважно по хвилині Гриць. — Посмішкуєшся з людей, але дай спокій темним силам. Ці не дарують образи. Ми памятаємо те, що ти робиш, а не, що ти говориш. Замкни радше загороду і не накликай нічого ні на себе, ні на нас.

— Ого, я хотївби ті сили бачити.

— Вже не один бачив і більше не хотїв.

— Бачив, та у сні.

Сіло потє на воротє,
На вітер си здуло,
Ми би це не говорили,
Якби так не було —

не то співаючи, не то рецитуючи проголосив один бутинар.

— І я кажу, Іване, дай спокій.

— Я сам до себе належу. Нема нічого страшного поза мною та людьми. Є я, є ви, є моя сила, а решта...

¹⁾ лісові робітники.

²⁾ терх — набір на одного коня; румунка — румунська горівка.

— Хай буде, — перервав Гриць, — що нема нічого поза тобою, але вважай, щоби ти сам себе не зазнастив. В тобі є сила, що розірве тебе. Іване, ти вмиреш від себе самого.

Іван роззлостився:

— Не кракай, старий, про смерть, бо вона хіба тобі сіла на карк. Заки вмиру, не одну ще смереку оббілюю. Ще довгі роки не наступить мені ніхто на ногу.

— Ти дитина, Іване. — переконував другий бутинар. — Те, що ми знаємо, мов піна на клявзі. Шумує, кипить, здається в долині потік вкриє, а — дивись — вода пливе як сльоза. Але розум міститься в наших старих гуцульських повірях, а хто чув, аби безкарно кепкувати з невідомого? Про нього не треба навіть шептати, думати, а не то розкрикуватися на весь ґрунь, що аж нудко стає християнинові.

— Пусте, — промовив Іван. — Розпочали ми від дужанки, щоби заґрітися, а зійшли аж на чортівські збитки, (голос Івана задрожав силою та відвагою), я не привик нічий волі підлягати, сам собі творю право, сам його виконую. Хто хоче переконатися, хай виступає.

І, жартом згинаючи якогось легіня в двоє, що навинувся йому, схопив його на руки, підкинув догори, зловив, а опісля кинув ним у кут на купу жерг—аж загуло.

— Я вже гадав, що той запліснілий світ лише в байках — та він є ще й у ваших головах. Красні байки, та чи не кращі ці смереки, що вистрілюють у небо, не кращі гори й долини?

— А бачиш, Іванчіку, ти дивишся на гори, а не бачиш, що є в них. Зажди, вечір мудріший від ранку, хоч і паскудніший за нього. Наші гори багато бачили. Хай нам те у сні не сниться, на очі не накидується.

Згирдливо махнув рукою Іван і вийшов з колиби, підспівуючи полонинку, що залітала назад і гризла уха слухачів:

Заулиця мені кує
Отам на обочі,
Я нікому не вступлюся —
Все бійки охочий.

II.

Найстарші люди не памятали такого легіня як Іванчик Дмитрів. Головою переростав найвищих ровесників, високі груди з кожним віддихом надималися як ковальські міхи, а на кого спустив кулак, той довго вилизувався в жабівським шпиталі, заки показався на яких вечерницях. А гарний був із себе, як весняне сонце, окутане золотистими хмарами. Одно лише диво мав: очі, темні мов пропасть очі, задумані якісь, мрачками закриті. Перехопиш його на самоті, говориш, а його очі вже прилипли до краєнеба, до саміт-

ної смерічки на кичері, то по плаю блукають. В товаристві веселий, насамоті—смуток мов кліщами термосить його серцем. У чужому нещасті власну сорочку скине, серед людей фудульність груди розриває.

І з такої родини був, що їх сила розносила по світах. Його прадід ходив в опришки й волоський, ляцький та угорський бік знав як грунь передхатою. Що той людської, жидівської й панської крові пустив—аж страх сказати. А все йому було мало. Дід устаткувався, та запальний був як букочий чір.³⁾ Не сподобається йому що, гляне — барткою блиснув. Дмитро, Іванчиків дідя, також якісь чудаті очі мав. Такий міцний як кінь полонинський, також гарний як розсміяна днинка — та вдача сумовита як вечірня сутінь. Дивні пригоди знав, та мало кому розказував. Не був дрантавий на рот і ніколи низенької бесіди не мав. Як, бувало, хто запитається його, чи то правда, що люди розказують, він лише подивиться тай — спробуй, каже, сам! — і піде дальше. Іванчик мав у собі щось з тата й дідів. Казали люди, що то кров, пролита старим опришком, відізвалася у внуках і правнуках. А може то сам старий опришок віджив у Дмитрі й Івані та душився в їхніх жилах? Не любили його ровесники, хоч і шанували, бо на його слові скали кололися. І робітник був із нього добрий. Як затне сокирою в пень, тягне ковбок сам аж у потік, там пустить на воду і як рись скочить на смереку; перегненим вершком перелізе на другу, з самісінької корони колесом спуститься по галуззю, дожене пущений ковбок і одним махом руки стримає його в розгоні. Ноги по коліна вгрузнуть у рінь, а він сміється і цигарку крутить. Гай! Десять робітників ледві рушить те, що він сам! Дивись часом на нього тай гадаєш добре, що таку двояку вдачу має Іван. Якби так удався він тільки у свого прадіда, розкоханого у крові опришка, то і себе він занапастивби й лиха — пек йому та осина — немало людям нанісби. Та й так, хто знає, як буде.

Сонце стало заточувати щораз більші півкола на небі, розковані потоки дзвінко засміялися, перескакуючи каміння, — смереки пустили з пнів запашну живицю. Лісові роботи кінчалися, починалися полонинські. Робітники залишали бутин і вертали до стужених жінок, спрагнені їх пестоців. Мов буря впадали в села, розпалені пристрастю. Музика бреніла в кожній долині, а чоловікам запирало дух у грудях, як вони розносили у своїх дужих руках молодичі—під час млісної гуцулки.

Як Іванчик віддав роботу, пішов просто на полонину. Зимову кров, застоюлу й застуджену, не переіменив на другу в розривних танках, не заспівав любовної співанки, танцюючи дрібушки перед скрипкою, не задріжав перед роз-

³⁾ губка з бука.

милуваним оком любаски. Дику роботу в лісах замінив на тихе полонинське життя. Лишив свою Настусю без одної співанки, без однісінького поцілунка. Свою Настусю? Може і свою, але вона про те мало догадувалася, а ще менше знала. Його невгнута сила, що не любила коритися, дивно почувалася перед дівчиною. При зустрічі з нею, ледві зважувався Іванчік сказати їй кілька слів або якийсь жарт, хоч на справжнє кохання він глядів від наймолодших літ. Поза нею інших жінок не бачив, гинув за нею.

І було за ким: личко мов листочки чічки, очі—вогники, а як засміється, то мов музики заграли. Таку дівчину вибрав собі Іванчік.

І вона зпочатку за ним тягнула, а опісля й відвернулася. Де мені, думає, за таким ходити, як він мов чужі очі має? Таж він, колиб подивився в дзеркало, сам себе не пізнавби. Та Іванчік про це не дбав. Він віднаходив очі Настуні у глибоких керничках водопою, а її голос і сміх у шелесті трави полонин та в чорногорських шумах. Замість піти в село та схопити Настуню мов водоспад, Іванчік ходив полонинами та тужив і мріяв за Настунею. Пустить маржину попасом, сам сяде на пеньку і думає тонами фльоари. Навколо ні душі, лиш шум чорногір, далекі дзвіночки маржини й вичарувані постаті фльоари. А кожна постать—Настуня; то в іншій сорочці, то в іншій згарді⁴⁾, то в танці, то на царинці ягоди збирає. Весняне сонце припікає, полонинську кров будить, а вона бушує, застоюлу лісову—відгрібає та Іванчікові в ушах пінкотить, а йому здається, що то сміх Настуні лунає коло нього.

III.

Досвідчений ватаг завважив перевагу другої вдачі Іванчіка й намагався отрясти його.

— Деж ти, мой, хло', волочишся, що так пізно пригониш маржину до стаї? Боюся, чи не відпасеш ти коли і її і дробета.

Іванчік ледві подивився й не мав охоти вдаватися в розмову. Заходився коло своєї роботи, а радше вслухувався в таємний голос, що гомонів з далини до нього.

Щось невпорядку з легінем, думає ватаг і розпитує вівчарів, що робить Іванчік на полонині.

— Та що робить?—відіззався замурианий вівчарик.
— Нас не бачить, маржину пускає сапас аж під Угорське, а сам сяде й нічого ні не чує, ні не бачить. Раз забіг Юрко ззаду і як гаркне коло нього. Я гадав, що розшибне ним як схопиться з місця, а він і не подивився, лише свою думку гадав.

⁴⁾ монети або хрестики насилені на шнурки.

— Раз я хотів щось запитати його, — каже другий візчар, — а він, як подивився на мене — мов морозом війнув. Ватаг перейняв Івана коло жолоба:

— Іванчіку, братчіку, можеб ти сказав мені що тебе їсть і що ломить?

— Та мені нічого!

— Говори, а чогож ти ніколи не всміхнешся, чого мовчки чорнієш? Бувало для тебе полонина за вузька, візчарів забагато, а тепер лише фльоюра сумує.

— Вам видається, бадічку.

— Де видається! Вже хлопці зачинають над тобою збиткуватися та посмішуватися.

— Жартуєте, деби там зважилися.

— Аби я так дихав. Кажі, Іванчіку, я на зіллях знаюся, примівки вмію на хвороби. Скажи, промовлю і мигом мине.

— Дайте ви мені спокій і не робіть із мене каліки. Кажете, що хлопці посмішкуються, а у вас, ніби добре серце? Може й ви розпочинаєте смішки?!.. — голос його заскреготів як старе залізо і з люттю заломився. Ватаг відступився, бо що до чого, то і він може напитися з жолобів води або навіть і скупатися в них. Похитав головою і мовчки вернув до стаї.

Іванчік недовго думав над словами ватага. Вибухи радощів та прояви сили, мелянхолійний смуток і безодняна задума від ранньої молодости не покидали його. Чиж може недосвідчене око відрізнити границю, тендітну межу між природним і хворобливим станом? Старість ніколи не збуджувала в Іванчіка ані подиву, ані пошани, а тепер радше ватага осудив він як каліку. Тому навіть не глянув за ним, як той віддалювався, радий, що позбувся старцуна, не глянув також і за маржиною, що, зближаючися до нетрів, викликувала собою вовків і медведів. Кинувся легінь у сочисту траву, що вовнистою скатіртю лоскотала ноги й поволі замикав очі. Зелена полонинка вихоплювалася йому зі свідомости, далеке бляєння овець затихало, кучеряві баранчики переставали брикати, навіть фльоюра висунулася зза ременя й тихо скотилася до жолоба, коливаючися поволеньки у прудкім струмочку. В розколисаній уяві виступила Настуня в цілій своїй пишноті, розкотистим сміхом наливала уха, дрібненькими ручками закликала в далечінь.

Й Іванчік послушний. Дівоча постать майорить здалека, а він поспішає за нею; бистрі потоки перескакує, глибокі води перепливає, густими чагарниками як гад прохвзується, ґрунями пролітає. Бистра дівчина ні хвилини не відпочиває, а Іванчік невтомно в погоні за нею, доки холодний вечір не протверезив його. Ліниво зганяє маржину до стаї і без слова вислухує докорів ватага, що молоко в

корів перепалюється, будзи кожного дня худнуть, сметани не зсідаються.

Без слова слухає, але злість його не огортає. Його право, що ним він колись так чванився, стає в його очах злочином. Колись гуцульське право було його правом, приспішене жадобою діла й молодим стихійним темпераментом, тепер стало воно лише хотінням, непорушним спокоєм.

В ночі не сходить Настуня з очей Іванчіка. Як тільки засне, розвогнена кров заливає мозок, Настуню викликає й уся могутня постать рветься в полонинській самоті до викликаної зяви. А сама Настуня ласкава й мила. Рожевими пальчиками кучері на чолі рахує, дрібними устоськами до уст Іванчіка пригублюється, горячими обіймами його горячку студить. І так день за днем, ніч за нічю. Не бачить легінь жінок, що приходять з долин по масло та бриндзю, не чує їх приголублюючого щебету, хоч кожна молодиця аж гине за його пишною вродою. Пильно рахує раваши,⁵⁾ стісує з них числа, а жінки? — йому вистане сонна зява.

IV.

Ватаг не спускає зі своїми молоденькими помічника-ми ока з Івана й бачить, як він вяне, всихає. Не питав ради, а сам взявся клин клином вибивати. Накопав між скелями зілля-дурману, божевільного матригану й кинув у котел, пришіптуючи вялими устами. Це мусить допомогти, думає ватаг: або сюди, або туди. Не допоможе це, допоможе друге; скелі все мають у своїх серцях бербениці⁶⁾ червоного золота ховають, на своїх грудях чародійне зілля викохують: проти хоріб, проти відьом, проти чарів.

Вполудне закликав ватаг Івана;

— Ходи, Іва, напиймося до себе, най нашим ворогам тяжко буде.

Іван посміхнувся, радий був, що ватаг ласкаво промовив і не гнівається,

— Шулим! — крикнув, підіймаючи напій вгору, що аж відгомін семикратно потвердив його слова. Одним замахом випив повен погар міцного корінного вару: аж світ стрепенувся, аж око заіскрилося, аж в голові табуни коней стали перелітати. Вхопив старого ватага у свої руки аж кости хрюмкнули, тупнув ногою й пустився в танок:

Гуцуле, ватаже,
Чому моя гуцулочка
Помагай-біг не каже...

приспівував Іван, витресаючи ватажком.

⁵⁾ десятицентовикова розколена дощинка, на котрій вякарбовується різаними на полонині належну кількість молочних виробів власникам худоби.

⁶⁾ довгі бочілжки на бриндзю.

— Йва, пусти, бо кости рознесеш.

Ха, ха, ха, по велитенськи зареготався Іван.

— А що, слабий? Каліка? Є ще сила, лише не показую її! Пощо? Не вистарчить, що маю її? Ха,ха,ха! — а ватагові ставало моторошно.

— Знаєш що, Іване, я тобою тепер не требую. Йди спати.

— Краще піду з крісом, може готура⁷⁾ вполюю.

Ватаг радий, що Іван змінився: Йди.

А Іванчик вхопив кріса із клинка тай помчав обо-
чами⁸⁾.

Девятий вечір минув, відколи перший раз з'явилася йому Настуня у сні; девять разів розпалювала вона кров, білим залізом впікалася в мозок, на десятий день ватаг дивним зіллям довершив душевної зміни.

Іде Іванчик, квапиться, а готур зпід ніг лише пурхнув на корч. Тільки що зложився легінь до стрілу, а готур знявся і впав на кільканацять кроків далше. Рванувся легінь за птахом і тільки потягнути вже за язичок кріса, знову навісний птах закип собі зі стрільця та злетів на виверт.

І так, з виверта на виверт, зі смерічки на смерічку — запровадив легіня аж у потік темний і глибокий. Там сів на гаджючку й голосно закричав.

То не стріл перетяв предвічну тишину пралісу, а дзвінкий та лукавий сміх вродливиці.

— Щоби готура згайтувати⁹⁾, мене треба прохати!

Глянув Іванчик, а за корчем коло готура — Настуня!

Кинув кріс і, в розривних серце радощах, припав до дівчини, дужими руками підніс її як вихор угору та до загину почав співати горячий зіддих з її уст.

— Яким чудом, яким дивом, ти взялася тут у полонині? Моєю тугою кликана, чи своїм розумом ведена? Як ти знайшла мене в цій глуші?

— До тебе злетіла, бо з кохання мліла, лоском усе в хаті лишила, щоби лише з тобою набуватися.

І вються обійми, сиплються поцілунки, огненним потоком кров виграє. Сонце вже за Говірлею ліси запалило, а кохання Іванчика все ще не кінець, все ще повинь у жи-
лах котиться.

Вечірня роса скупала розбурхані нерви.

— Іди вже, Іванчику, до стаї, а в ночі вийди на Угорський Плай до мене. Скажи ватагові, що маєш щось переказати Юрі Штилюковому, — навчала дівчина легіня.

Коливаючися на ногах, збірався легінь іти.

— А не забудь кріса, що там лежить поза корчем, напімнула.

⁷⁾ дикий когут.

⁸⁾ склін верха.

⁹⁾ сполювати.

Іванчік закинув недбайливо кріс на плечі й нерадо поплентався узбіччям, дивуючися, як він міг зайти у такі дебри, не поламавши ребер.

V.

Своїм звичаєм не сказав Іванчік про цю свою пригоду у стаї ні слова, хоч, як дівчина взялася на чужій половині далеко від села, не сходить йому з ума. Щойно скінчилися вечірні роботи, як вийшли газди до стаї. Поважно позасідали навколо ватри та розказують новини: про смерть Івана Панчука, що з туги за братом переставився, про нові весілля, про те, як Настуня Іванчукова, переступаючи вориння, викрутила собі ногу.

Іван не втерпів.

— А коли?

— Та сьогодні рано.

— Ей, чи не дивилися ви чужими очима, а своїми вухами?

— Говори! Як кажу бачив, то бачив.

Виходить правда. Бо ніби нащо комусь говорити неправду? Алеж бо і те правда, що Іванчік її пополудні бачив, ба — держав у своїх обіймах, цілував і пестив. Не міститься це йому в голові тай каже до ватага:

— Піду хіба до Юри Штилюка на Угорське. Маю йому щось переказати додому.

— Переказати можеж і цими людьми. Чого будеш волочитися, ще десь заблудиш по викотилебинах. І так ти нині збавив цілий день, блукаючи дебрами. Помагай мені як цих людей прийняти, бо з тих хлопців потіхи — що з бика молока.

— Гей, хлопці, — скомандував ватаг. — Витягайте той рум солодкий, ту міцну горілку та кулешу варити!

Весело затріскотіла ватра й за хвилину велитенський бануш¹⁰⁾ аж розливався по стільниці. Гості й домашні сіли балювати.

Квартами рум пили, горілку по землі розливали, нікого на світі такого не було, щоби його не згадали.

Й Іванчік пє та все одна гадка йому з голови не сходить, що не ставився у слові й Настунечка дарма визиратиме його в Угорському Плаю...

Вже давно скінчилася забава, вже під пасманистими джергами гості засипляли, а Іванчік і з боку на бік перекидається й заснути не може. І сором огортає його, що послухав старого ватага, але як було не послухати, коли прийшли гості, і з дива не може зійти, як Настуня в один часок була на двох місцях і то ще з викрученою ногою? Туга щораз сильніше огортає його серце. Таж сьогодні він

¹⁰⁾ Кулеша, варена на сметані.

вперше держав у обіймах жінку. На саму згадку про пестоші, дух забирає у грудях. Як відбитий відгомін полину¹¹ би на Угорське, якби не було запізно. Настуня певно так довго не ждала. І знову перевертається з боку на бік і ніяк заснути не може.

— Алежбо корчишся і крутишся, хло', як ліжник у валілі, — кинув хтось зпід джерги.

Іванчік встав з постелі, наблизився до ватри, взяв звідтіл маленького вівчарика на руки й переніс на своє місце. Сам ліг коло ватри, докинувши кілька ковніжок до вогню.

Перекидався, крутився й загризався, що таки дався намовити, аж нарешті зморений заснув.

А рівночасно стало дивно тихо у стаї. Глибокі віддихи сплячих притихли, вогонь присів у попелищі, тільки котюга¹¹) жалісно заскавуліла, але тихо — тихенько, мовби мідяну нитку торкнула. Це Лісна, лісова мавка увійшла до стаї й лягла на лівий бік Іванчика, прилягаючи йому в ватряннім жарі руку.

Зашкруміло живе мясо в жарі, закурилося, застогнав Іванчік у сні, намагаючись вирвати руку зпід мавки. Не крик, а надлюдський рев потряс стінами та все надаремно. Руки не відсунув ні на цаль від жару, мовби Чорногора лягла на неї, ніхто не мигнув оком, мовби смерть торкнулася сплячих повік. Тільки стая, здавалося, заколихалася від могутнього крику та маржина неспокійно збилася у купу на загороді, тільки пес зірвався з ланцюха й стрілою помчав у безвість. Що дужче кричить Іван, тим дужче його руку притискає до жару Лісна. Дарма. Ногами кавалок стіни вивалив, яму на метер під собою вигравав та ціла долоня з кістками згоріла, спопеліла. Ні крові, ні кости, лише купка попелу й надгорілий кимак руки лишилися свідками нічної події...

Аж тепер Іванчік не видержав і оповів про свою любов. Здивувався ватаг і лиш головою похитував, старі придибашки нагадував і шукав ліків, щоби Іванчіка від Лісної всокотити. Пригадав собі ватаг, якто Лісна Іванчікового дєдика хапалася, через Черемош по хвилях мов стежкою — сухою ногою переходила і в темних чагарниках перед талізманом сховалася. Нє мала сили його зловитися, молоду кров пити й силу стягати та Дмитрика на суху тріску, на гаджючку замінати.

Сумно стало ватажкові, що такого легіня на всі доколишні села — бісиця збавила, але переконуючим голосом промовив до Йвана.

— Мой, хло', лише голову до гори, а все буде добре. Цієї ночі вона певно ще раз до тебе прийде й під лівий

¹¹) пес.

бік ляже, ти тоді одним порухом її на правий перекинь і пальцями мов муху задусиш. Тимчасом приложи цього зілля до рани, хай не пече так.

Та Іванчікові рана байдуже, хоч як вона пече й болить, чорну кров мов саджу зі себе виригує. Йому Лісна з голови не сходить, за нею серце мліє, голова всихає, руки облапують навколо себе, гейби її обнімали й божевільну кров дівочькою горячкою студили.

Та ватаг ціліський день із Іванчіка ока не спускав, хоч той, здавалося, цілу околицю перебушує. Як одержимий перебігав з кичері на кичерю, любовні співанки виспівував, любаску до себе принадував:

Ой, бідашко, бідащице,
Ой, бідашко чічко,
Та постели постілецьку,
Аби нам ширічко
Ой, бідашко, бідащице,
Бідашко чічена...

— розкочувався дужий голос із верха на всі сторони, пробігав полонини й губився в темних зворах між сухим ломом.

Молодиці, що вийшли з села, не могли надивуватися. За одну ніч із учорашнім легінем кожна з них віддалаби рік життя, а він бачить їх, не чує:

Бійся Бога, легінику,
Не давайся в тугу,
Як ця тобі не вдалася —
Найди собі другу...

Другу — ніби її, молодицю Дідушкову, як грань горячу, з високими грудьми, з тесаними стегнами. Та Іванчік ні оливкових очей не бачить, що потапають у розкішному похміллі, ні малинових губок, що запишнилися, бундючно. Що схоче сховатися в який куток, зараз будить його голос ватага. Злість пориває вже легіня на старого чародія, цілою силою ловиться мрій. Та як Іван не відзивається, ватаг хильцем дорого забігає та криком до вуха полонинське життя вганяє.

IV.

Ледві діждався вечора. Самітний ляг на широкій лаві, а Настуня чи пак Лісна, тільки — шасть і вже коло нього. Забув Іванчік за ради ватага, за ранену руку, за цілий світ. Туск зі серця зійшов, голова прояснилася, свобідніше груди віддихають. Нагальні пестоці розпочалися, горячі віддихи приспішилися, широке кохання розпочало гру. Та Іванчікові не вигідно пестити дівчину лівою, раненою рукою. Мов перце перекинув її на правий бік та дівчина ще скорше опинилася знову на лівому. Що не намагався непобідимий бутинар, дівчина завжди сильніша за нього та як на крилах носиться з одного боку на другий: раз, другий і третій. Гай!

— Пусте, легініку, задумав. Мойому коханню треба бути послухним; коли лежу з лівого боку, то так мені хочеться і твоя воля тут ніпочому. Подивися на свою руку. Це заручиновий дарунок на спомин, що мене і лише мене треба слухати. Тільки стряпки мяса звисають із учорашньої сильної долоні, лише нерви павутинням розтяглися, а згорілий шпик із костей витікає.

— Ой, нащо ж ти це мені зробила, моя мила? Та ж ти знаєш, що лише тобою живу, — простогнав легінь.

— Бо кохання ніколи не вільно зрадити, ні одного разу. За кожну зраду буду відплачуватися тобі все новою раною: то ногу викручу тобі, то око виколу, то калюх випущу. Чуєш, ти цілий мій і більше нічий!

Ватаг шпигує Івана й нічого не помічає, хіба його муку, як крутиться легінь мов головатиця в саку. Коло півночі в хаті холодом війнуло, а лице Івана у блідому світлі ватри помітно прояснилося. Роздався пристрасний шепіт, розкішний стогін, вривані слова поплили. Вслухується старий у слова й нічогісінько не розуміє. Здається Іван белькотить... Ватаг знає, що тут розумом нічого не вдіє, бо вухо скоріше гаркіт чим складні слова передає. Та духом він відчуває, що Лісна, упетенна¹²⁾ любаска в гості до Іванчика прийшла. З бистрих перекотів із боку на бік — міркує старий ворожбит про завзяте змагання і з цікавістю очікує кінця. Дасть собі раду, бо сильно у свою силу дуфає, розумує ватаг. Заспокоєний довго ще витріщував очі, щоби не заснути, але надармо. Незабаром голова повисла і з горла видобувся протяжний свист сну.

На другий день Іванчик встав як із катушу випущений. Очі стовпом стали, чорні кочела¹³⁾, мов млинське каміння під ними нависли, хода стала дріжача, непевна й важка. Легкі й повабні порухи Іванчика виссала з нього в ночі Лісна. Нерадо й після довгих припікань Іванчик з початку натякнув, а потім приповівся до своєї поразки.

— Ой, хло', я виджу, що ти вже не любиш битися. Завелася в тобі якась гнила кров. Призабув ти про свого діда опришка, що без бійки не сівби був зїсти навіть лижки кулеші, бо ніби не заслужив. Не в маржину ти закохався, а в черногорські шуми. Твого вуха не веселять дзвіночки корів, твоє око не милується гладкою шкірою бугаїв і червоними ніздрями огирів, що землі під собою не чують, брикаючи на пашу. Що ти чуєш у зойку полонинського вітру, що каже тобі понурий шум лісів? Ти не мольфар¹⁴⁾, а як не вмієш мольфувати то затайкай вуха й тікай, бо вмереш.

¹²⁾ упетятися — причепитися, опанувати.

¹³⁾ Колеса.

¹⁴⁾ чародій з недоброю славою; здається тому, що його всі бояться

Не стрепенувся вже Іван, не розкричався на весь гурнь на старого, забув про Гриця. Понуро сидів на лаві й тупо мовчав.

— А Чорногори дуже зрадливі. Мавки й чугайстри ти викликаєш, нас усіх змарнувати хочеш. Як сам не хочеш з мавкою воювати, то ми мало чим годні допомогти тобі.

— Та мені так банно без неї, — несміливо промовив Іванчик. — У грудях порожно стає, здається серце перестає битися, в голові як у бодні гуде.

— Банно, банно, — передразнював ватаг. І дереву банно, як викручуємо з нього живий вогонь; і чоловікові банно, як узбіччями спускається зимувати в селі. Але на світі є мус і від цього мусу все на світі менше, а сам він понад все старший. Цей мус — це битва, буйне життя мов повинь весняних потоків, що вгризаються у скелі, розметані на їх дорозі. Був ним і ти сам, любчику, заки тебе впестилося. Пам'ятаєш, як тебе перейняли жабівці зі сталінками¹⁵⁾ й ти сам, вихопивши вориння¹⁶⁾, їх на всі вітри порозганяв? То зов віковичного мусу відіззався в тобі й тепер мусить відіззватися. Як сам не хочеш боротися, то темна сила тебе напевно подоліє.

— Та бо це не чорна сила, а моя любаска, мила Настуня.

— Ет, заговорив ти, вже я сам краще знаю, чи Настуня спалила тобі руку й чи Настуня висотує з тебе жили на клубок і пє твою кров, Щераз спробую з тобою свої штуки, чейже щезне мара.

VII.

Вечером виніс ватаг квартиру цілої води з недалекого джерела, взяв із прилавка три ложки й кожною з них по черзі почав вибирати воду до миски.

— Ні десять! — гнівно хлюпнув водою до землі, ні дев'ять!, виливаючи воду до миски, прошепотів ватаг. Ні вісім, ні сім, ні шість, ні п'ять, ні чотири, ні три, ні два, ні один!

Іванчик побожно дивився на маєстатичні рухи ватага та вслухувався в його горячий шепіт. Скінчивши рахувати тричі по десять разів, ватаг почав кидати дев'ять жаринок на виділену воду, приглядатися пильно їх рухові в воді й півголосом промовляти:

„Бісице упетенна, що вийшла з темного лісу та красного Іванчика обманила. Стали йому вже родичі не родичі, ні хата за хату, ні маржинка за маржинку, ні робота за роботу, ні спання за спання. Вже йому ніщо ніпочому, а лише одна непереможна гадка за тобою, ти лісова дівко.

¹⁵⁾ сталевий топірець, поширений передусім у Жабю.

¹⁶⁾ пліт з колених смerek.

Ти обманила його дев'ятьма глибокими снами й показалася йому гуцульською любаскою.

Добрий дух із високих небіс із шовковими шнурками й золотими колісками в черлених чоботях від Іванчіка відступив і вже все лихе своїм гострим палашем не стинає.

Коло Іванчикова двора стала кам'яна гора, терновий ліс і мідяна стіна з опирами й опирятами, з відьмами й відьминятами, з чортами й чортинятами.

Ти бісице-упетице, чи ти зі сну, чи з любови, чи з очей — чоловічих чи жіночих, дівочих чи парубочих, викликаю тебе, визиваю тебе з усіх жилочок, з усіх сугавочок, із гомівок-сопілок, із дрічок-лукавичок, із черепа, зпід черепа, з очей, з крові, з жовтої кости, з рум'яного мяса!

Виклинаю тебе, визиваю тебе і не лишаю ні за тіцьки, ні за пів тіцьки, ні за чверть макового зерна!

Гребенями тебе вичісую, віниками вимітую, косами викошую, сверлами виверчую, долотами видовбую, сокирами вирубую, гиблями вигибльовую, обгонами обгонюю — хутко-прудко — як куля з кріса!

Нехай загіє Іванчікові сонічко в личко, а світлий місяць у потиличку, а тебе бісице-упетице, лісова дівко, висилаю геть у широкі поля, глибокі моря, у високі скали на тисовий стілець — де воді кінець!

Тебе, бісице, у вогненну ріку метаю, щоби з тебе нічого не переплило, щоб ти нею не перебрала, але згоріла і спопеліла, і відплила у тридев'яту землю в кам'яний двір за дев'ятьма кам'яні замки в кам'яні полубічки, в кам'яні діїниці, в кам'яні бербениці!

Отам, аби ти впала, отам аби ти пропала, отам аби ти ширилася, отам аби ти веселилася, отам твої двори, отам твої чорні постелі застелені, отам твій вік на зелені, отам ти щезни, отам ти пропади, хутко-прудко як куля з кріса!

Я — раб, благаю: поблагословіть, Госпідку, мої слова, і ви всі боги, і ви всі святі — рокові, великі і малі!"

Примівка була загоряча для Іванчіка. Він кидався, пручався, чарівній силі не подавався, очима перевертав, зубами кланцав.

— Іванчіку-братчику, вмийся у святій воді.

— Не хочу, — заревіло з Івана, а коли ватаг почав його водою кропити й сучавським зіллям курити, упав легінь на землю, перевернув білками й піна виступила йому з рота. Пахуче зілля дусило його мов гній.

— Чи не запізно? — подумав ватаг і почав гострити короткий закривлений ніж, викутий з одного вогню. — Вже ти мені попадеш під руки, скреготав зубами та спльовував на всі боки, споглядаючи інколи на Івана.

А Іван лежав як брила каміння і не рухався. Вечірній сумерк почав вже його прикривати, як вперше він поворохнувся й почав шепотіти:

— Нарешті ти, коханко, прийшла, а він хоче тебе вбити.

— За короткі руки у ватага і за дрібний розум. Хочби хто з печераків вийшов, хочби головний косівський ворожит приштилгукав, хочби сам Микола Малиш Буковинський чарував, ніхто мене від тебе не віджене, ніхто мені тебе не відбере, бо ти є я, а я — ти. Я аж із твоєю смертю відступлю від тебе.

— Якіж твої цілунки горячі, якіж твої обійми невсипуші, — вужем вився на долівці Іван.

Ватаг зорко приглядався вюнким порухам Івана й знечевя яструбом кинувся на нього та поза його лівий бік з цілої сили замахнув ножом. Вжерлося вістря по саму рукоять у полонинську рінь, заскреготало каміння, сипнуло піском. Вівкнуло несамоовито, стаєю стрясло, бурєю злопотіло в лісах. Іванчик умлів, десяті поти облили ватага, волося дубом угору понеслося...

І все надаремно. Мавка на другий вечір знову пестилася з легінем. Ватаг заломив руки, опустив голову й попав у задуму. Така стара примівка й не допомогла? Мусів із поспіху щось поплутати. Пропало. Таки того ранку пустив хлопця у село по стариню.⁷⁾

VIII.

— Як днювали?

— Гаразд, як ви май?

— Як дуженькі?

— Добре, що ви, Дмитрику!

Іванчікова стариня позасідала коло ватри й поплила повільна розмова про сіножати, овечки та бриндзю. Ватра тріскотить, люльки шкварчать у почорнілих зубах, а розмова не торкається суті. Вже сонце примеркло, маржинка сплила в загороди, коли ватаг устав, взяв Дмитра набік сумовито відізвався:

— Біда, Дмитрику.

— А чому, Василечку?

— До Іванчіка Лісна упетилася.

— Вере⁸⁾ здивувався дедя. А коли?

— Цими днями. Великий туск за Настунею дістав. Беріть його в село. Тут на полонині він не перелітує, бо в мене вже ліку нема. Мавка Настунею до нього ночами приходить, розпалює собою його полонинську кров. Я пробував свій ніж, із одного вогню кований, в ній втопити й не вдалося. Я вдарив на відлів, на зустріч сонцю й не трапив. Треба було бити за сонцем. Тепер уже запізно, не пробую, бо ще мене потне. Лише регіт зняла, коли крізь стелю неслась. Беріть хлопця долів, бо біда парами ходить і ще вчепиться котрого з нас.

⁷⁾ родичі.

⁸⁾ чи справді.

— Васильку-братчику, дайте раду, видумайте пораду, що мені робити з легінем?

— Дайте йому живу Настуню. Як ця його не влікує, хай Буковинський Микула радить, бо моя рада вже скінчилася...

Іванчика до тижня в женили. Та він не повеселів ні за волос. Другого дня весілля, як тільки Настуня показалася на порозі, вдарили музики й Іван пішов у танок. Так танцював, мовби останній раз, гейби шукав чогось, щораз дикше, щораз пристрасніше, аж врешті випустив зі своїх рук ні живу, ні мертву, страхом пройняту жінку. Ледві поволик ногами до прилавка, сів та почав потопати в собі самому. Молодої у кліть не брав, а від тої хвилини все пішло постарому. Вечорами все горнувся Іван до лівого боку, збілілими устами пристрасно шепотів, а живою Настунею не потребував.

Що вже стариня, і Настуня, і братчик, не сокотять, нічого не бачать, лише несамовитість відчують. В Настуні кохання підіймає бунт, починає загорюватися заздрість до невидимої мари, а разом із цим бажання помсти. Кожного вечора лягає з лівого боку та кожним разом невидима сила перекидає її на правий бік Івана. Взялася молодиця до чоловіка в день. Лягає коло нього з лівого боку, розважає, лестливим словом примилується. Надходить сутінь і знову щось відкидає її. Що перекине її, вона знову намагається лягти на давнє місце; намагається доки не вмучиться, а тоді обіцює собі перемогти завтра.

А стариня своє гадає. Ранком зібрався Дмитро і пішов у Путилі на Буковину до Микули. А той лише подивився на нього, зараз розказав йому за чим прийшов. Довго над якоюсь скринкою шептав, в сінях до комина гукав, аж врешті дав Дмитрові три кулі:

— Ці кулі не прості, з Чар-гори принесені, елеєм мащені і дванацять попів дванацять службів через дванацять днів правили над ними в Сучаві. Три пістолети треба ними набити і, як Лісна прийде, зпід вуха, зпід пахи, і зпід клуба під лівий бік Іванчика разпораз треба з них вистрілити. Стріляти мусить хлопець душею і тілом чистий, перепостивши три дні. Ідіть.

Постить брат Іванчика Андрійко день, другий день, на третій ввесь зів'яв, в очах пожовтіло, ледві на ногах держиться. Таж йому ледві тринацять років минуло. Надвечір ладують домашні пістолети крадьки перед Іваном святими кулями й Настуню перестерігають, щоби малась на гадці.

Настуня пішла спати у кліть, а Іванчик лишився в хаті. На лавиці простягнувся Андрійко, але не спить, все поглипує, коли зачне його брат сотатися по постелі. Пригнітаюча тишина прилягла хату, нетерпляче кров у висках Андрійкові стукотить, разпораз він схоплюється і знову лягає.

Перекидується Іван із боку на бік, не може заснути, душно в хаті. Андрійко кутиками очей пантрує свій час, а він усе ще не надходить.

Не видержав нарешті Іван хатньої задушливої горячі й вийшов надвір. Вислизнувся за ним і Андрійко надзирцем. Ходять по двору мов сновиди, ніби один другого не бачить.

І, чи то Іван помітив дивну поведінку брата, що останніми днями його кожної ночі сокотив, чи забажав спати на дворі, — недовго думаючи круто завернув, пішов у кліть і там положився. За кілька хвилин всунувся туди й Андрійко. При світлі місяця завважив бліде обличчя Івана, а коло нього...

Бах! — загремів стріл над ухом Івана.

Бах! — загремів стріл коло його серця, — третій не мав часу пронестися.

Мов лоша кинене на ватру півкнула Настуня, мов розярений медвідь заревів Іван і кинувся з кліти, тратуючи по дорозі переляканого гуком старих, ще з опришківських часів, пістолів, Андрійка.

Червоною лентою бухнула кров, розмальовуючи стіни в різновидні візерунки. Помяті ліжники жужмом скотилися з постелі під стіну. Зойк і вереск наповнив повітря.

Виламавши фіртку одним ударом собою, вилетів наосліп Іван на грунь і побіг плаєм, розломлюючи в розгоні коли, розмітуючи вориння мов сірники...

Вранці заплакали трембіти над Настунею, затужили за Іванчіком. Потік крові значив стежку, кудюю помчав ранений, а далі загубився в потоці.

Іванчіка знайшли за тиждень у полонині — там, де йому вперше з'явилася Лісна.

Він лежав під корчем з простягнутими руками, мовби хотів задержати пізнану таємницю лісів у чорногорських шумах.

Олена Теліга.

Чоловікові

Не цвітуть на вікні герані —
Сонний символ спокійних буднів.

Ми весь час стоїмо на грані

Невідомих шляхів майбутніх.

І тому, що в своїм полоні

Не тримають нас річі й стіни,

Ні на день в душі не холоне

Молодече бажання чиніу.

Що нам щастя солодких звичок

У незмінних обіймах дому!

Може завтра вже нас відкличе

Канонада грізного грому!

І напружений погляд хоче

Відшукати у тьмі глибокій —

Блискавок фанатичні очі,

А не місяця мрійний спокій.

Жорже Бльон

Великі приклади

По головній вулиці Преверкура вже два дні і дві ночі тягнулася німецька армія. Хто не бачив цього непереможного руху, цього потоку людей, цих розкішних коней, нових одностроїв, нових панцирів, блискучої зброї, чудових гармат, походних кухонь, походних кузень, що кидали в ночі іскри, зникаючи в день у куряві машируючого війська, хто цього всього не бачив, не знає обличчя Сили. Що до Права, воно боязко тулилось по хатах, в особах дідів, жінок та дітей, з наказом завжди мати два повних ведра води.

Навчені страшним досвідом, мешканці прикордонних міст жили в жаху інвазії і думали тільки про неї; але суєсідство і часте приставання з ворогом, їх призвичаюють, якщо так можна висловитись, до цього неспокійного стану і атака щоразу заскочувала їх.

У Преверкурі всі були заняті жнивими. Напередодні дідичі поїхали до Люксембурга і до Сари наймати людей; тим самим ранком жінки перейшли кордон зробити закупи, як щотижня. Хочби вони і зауважили якийсь рух відділів, раптову мовчанку при їх наближенні, непевні погляди крамарів, які проте жартували як і завжди, зрештою якийсь особливий настрій в повітрі, це їм нідочого не придалосяб. Ледві вони повернулись до дому, як почули про прихід перших уланів. Ні одного стрілу. Люди, що забарилися в полі знали досить добре, з досвіду батьків, дороги, якими мусіли простувати, щоби догнати свої відділи в Монмеді або в Вердені, якщо це ще було можливо. Нікого не вхопили. Стріли, почули пізніше, по обіді, з того боку, де була Франція, тоді, як кіннота залляла село; і вже на ратуші й в трьох місцях великої вулиці були розліплені друковані оголошення завоювання з закликом до спокою і з наказами до населення.

В першу ніч німці вимагали, щоби усі вікна були освітлені. Бідні люди мали лише одну, найбільше дві лампи: до ранку сновигали вони по своїх хатах з кута в кут, пильнуючи свічок. На другу ніч примусили позакривати отвори і тільки один—двері в партері, мусів бути відкритий, а в день треба було ведра тримати повними. Це була війна.

Поки армія проходила, не можна було виходити. Бракувало хліба, мешканці живились зупою, шинкою, салом, тим, що мали. На четвертий ранок, при пробудженні, їм здалося, що земля перестала дудніти від людських ніг; чути було наполоудні гуркіт гармат. І коли дехто несміливо витикався з хати, другі звуки далеко страшніші доходили до них: це були проклони тітки Жанни. Аж тоді зауважили, що впродовж чотирьох днів усі цілком забули про її існування. Отже, якщо чудесна властивість нашої натури і дозволяє

нам іноді, через призначення, одвернути наші думки в другий бік і майже не звертати уваги на біль, або страждання, хоч дуже печуче, як зубний біль; не звертати уваги на суспільство особи зненавидженої, але близької нам по крові або по іншим зв'язкам, з якою приходиться нам жити, — то всеж наші почуття не можуть не спостерігати пожежі, камінного дощу або клекоту ріки підчас повені. Коли настає тиша, це значить, що нещастя минає або віддаляється.

Чутки, які півголосом переказували по селу від дверей до дверей, підтвердили справедливість цих міркувань. Тітка Жанна, першогож дня інвазії, поїхала побачитись зі своєю сестрінницею до Люксембургу.

Запрягши кобилку, вона рушила в дорогу і переїхала кордон. Що з нею там трапилось? Звідти вона прийшла вже пішки. Безперечно, це змусить її трохи змінити свою немилу зовнішність, притишити свій верескливий голос, позбутися своєї сварливої вдачі й вигляду, який вона прибирала, щоби піднятися над людські пересуди. Тепер вона була сама, виставлена на очі всіх, прив'язаною до помпи посеред площі. В дванадцяти кроках від неї шістьох вояків з капралем підносили проти неї свої рушниці. Трохи осторожненько молодий старшина виймав уже шаблю з піхви. „Формальне відмовлення послуху“, ось за що її мають розстріляти. Вона не схотіла ані відчинити своєї хати, ані примістити людей, ані дати води.

Вже в Люксембурзі забрали у неї воза й коня; вона повернула до дому обурена, вимагаючи відшкодування, а від неї вимагають ще інших повинностей? Необережно, нестримано репетувала вона, як це страшно її обурило, дала поличника жовнірові, кидала на місцевім жаргоні та по німецьки проклони виконавцям присуду, не називаючи їх, правда, вбивцями, але зате ледарями і нікчемниками.

Ті з початку сміялись, а тепер нервово чекали на наказ стріляти, бо прагнули скінчити вже з цим, збентеженим зневагами старої, яка шпурляла їх їм, в їхже-ж мові. Молодий старшина, ще більше збентежений, вагався добути шаблю з піхви. Нарешті йому прийшла мабуть до голови якась думка, бо наказавши опустити зброю, він попрямував до ратуша, де була командантура. По краях площі на це дивились задубілі від страху селяни, не сміючи наблизитись.

Молодий старшина повернувся з сарським пограничником, якого всі заразже пізнали. То був Гурст, добре серце, що завше так зальотно салютував дівчатам. Безсумніву він був мобілізований, бо знав околиці.

Прийшов і аж руки підніс до неба, побачивши прив'язану тітку Жанну. А вона, заразже і його почала лаяти та поневіряти, питаючись, як йому несором накладати з цими бандитами, що відібрали у неї коня?

— Це війна, — сказав їй Гурст. — У мене теж за-

брали коня. Якби у тебе не забрали його німці, то забрали б французи.

Цей аргумент дивно вразив стару і вона спустила з тону. З хвилину вони розмовляли між собою, але селяни з віддалі не могли чути їх слів. Потім пограничник і старшина ще трохи побалакали між собою. Нарешті двоє людей з езекуційної чети наблизились і відв'язали тітку Жанну. Поміж ними вона попростувала до своєї хати, найліпшої на площі та відчинила її. Очевидячки вона зрозуміла, де її інтерес.

— о —

З наказу командантури мусіли жати під гуркіт гармат. У той час, як поруч гуркотіла страшна льотрингська батарея, на полях Преверкура, здавалось, панував ще мир, колиб не цей безупинний гуркіт і не відсутність серед жінок дорослої молоді. Всі мусіли гуртками і почерзі жати, або допомагати в інших роботах. Що до старих і зовсім малих, то й вони теж були тут, боячись самі залишатись вдома, Всі, крім шістьох осіб.

Насамперед п'ятеро з родини Галей вмерли. Вони жили трохи на віддалі в одноповерховій фермі. Якось, коли до них на квартиру прийшов відділ німецьких жовнірів, французька граната зірвала їм дах. Розбуджені зненацька, німці думали, що вони їх зрадили, може якимись сигналами, поставили їх під стінку і перестріляли всіх п'ятеро, мати, дочку, її чоловіка-ідіота, та й старого батька. Друга особа, що не брала участі в праці на полі, була тітка Жанна.

— Залишіть цю стару варятку, — порадив молодому старшині пограничник ще тоді, як мали її розстрілювати.

Поручник з комендантури повторив те саме речення жовнірам, які донесли, що тітка Жанна відмовилась від примусової праці.

Сам він мешкав у неї зі своїм джурую та двома підстаршинами. В перший же день, стара замкнувшись у своїй кімнаті, ледві не луснула від люті, чуючи, як джура Карл розпалював огонь і відчиняв багнетом шафи в кухні. Але ще свіжі спомини про недошлу езекуцію стримували її від нових авантур. Та й що вона могла зробити? Мусіла звикати гріти свою зупу в куточку широкої плити; мов дикунка вона зараз же тікала їсти до своєї кімнати. Потім повертаючись вимагала, щоб їй дали процідити каву, жадала гарячої води для свого начиння. Карл, заслужений кухар, якому ці примхи заважали, пропонував їй старшинських страв.

Ясно, що вона з обуренням відмовилась. Одного дня, коли він сміючись, щоб спокусити її, показав їй щось смачне в глечичку, вона в нього плюнула. Вони опинилися одно проти другого, самі, а коло стіни стояли сокира й рушниця. Але Карлові, хоч і був він лише кухарем, не бракувало ні моральних засад, ні почуття делікатности, ні всього того,

що відзвичає людей від акції, стиснувши спершу кулаки й увесь почервонівши, він лише відкрив піч і викинув в огонь мясо з підливою. Повернувшись до свого кута, стара довго мусіла дихати огидним димом відспаленого мяса. Ця жертва її очевидячки вразила. Проте Карл, який рахував себе психологом, дуже помилився. Є істоти, яких лише смерть може приборкати.

Небогато часу потрібно було тітці Жанні, щоб зробити цього слабовольного своїм слугою. Якось Карл, в намірі запобігти її ласки, а разом і догодити вибагливому смакові свого начальника, запитав в неї ради. Два тижні після цього вона вже давала йому лише накази. Якщо в якийсь день обід їй неподобався, Карл готував для неї спеціальні страви під її контролею. Він мив начиння після її способу. Коли мідяні каструлі недосить блищали, вона присікалася до Карла доти, доки він не випросив собі помічника, щоб той їх чистив. Цей був невивічливий, не витирив ніг, як входив, і вона змусила змінити його. А мешканці села жали її поле.

Поручник кілька день вагався, аж прийняв цю постанову. Але підстаршини, які бачили, що він тільки вишукує виправдання, звернули його увагу, що тітка Жанна, власиво, була офіційно у старшин на службі, від якої її не можна було відірвати. Не можнаж було дати пропасти її урожаю, який заповідався гарним. Переконаний такими міркуваннями, поручник примусив громаду зжати її поле. Зерно було змелене і реквіроване, за виключенням одної пятої врожаю, розділеного між власниками поля. Тітка Жанна, натурально, мала свою частину.

Щоб там не думали, але ці скандальні привілеї, це попурання ворога не дуже обурювали мешканців. У своїм тяжкім положенні уважали лише, що обставини війни визволили їх трохи від страшної тиранії тітки Жанни. Впродовж років вона дійсно тероризувала село, накладаючи на жінок свої закони щодо убрання і щодо поведінки, забороняючи гарненьким бути кокетливими, а ніжним усміхатися, пятнуючи всяку пристрасть вигадкою чорта, була ворогом кохання, розбивала нераз подружжя вже заключені. Одна молода пара, бажаючи запобігти її ласки, вибрала її хрестною мамою для своєї дитини. Ляпанцями вона спричинила у свого похресника запалення мозку і зробила його дурноватим. Другі нещастя ще більші — від чоловіків не було жадних вісток — примушували забувати ці насильства. А тітка Жанна, піклуючись своєю хатою, своїми жовнірами, майже не виходила з хати. Отже без гуку прийняли всі додаткову працю на її полі.

Нарікання почалися від реквізиції вугілля. Тітці Жанні бракувало палива, щоб варити старшинам їжу. Карл доніс про це поручникові, а цей, щоби усталити норму контрибуції, спитав його про кількість. Тітка Жанна подвоїла ту, що

він вказав. Ця несправедливість не могла не виявитися. Страх заступила ненависть.

Між тим місяці минали, давно вже не чути було відгуків Льотрингського бою, наступила сувора зима. В маленьких сільських хатках, без освітлення майже, без опалу тяжко переносили війну. З цегляних димарів лише одного завжди прикрашував блакитний димок. Селяни говорили тишком, що поручник не шкодує собі тепла, бо після вугілля він реквірував собі й дрова і знаходили, що таке поступовання було цілком природне. Але вони згадували теж, що біля цього вогню гріється і тітка Жанна. Інші старі повмірали, їх поховали в замерзлу землю на могилках, а їй нічого не бракувало, щодня виглядала вона здоровою. Зрештою вона не замикалась в горду мовчанку: вона докоряла вчительці, що не вчить дітей, другим—що не дбають за господарство, всім—що замерзла помпа, яку недавно обмотали соломою. А як вони могли це зробити, не маючи самі соломи для худоби? Їх скарги не зворушували старої. Тим, хто їй скаржився на свою біду, вона пригадувала свої молоді роки, коли жилось скрутно, коли мясо їли раз на тиждень. Коли нарікали на недостачу цукру, вона відповідала, що не знала його смаку до п'ятнадцяти років. Наприкінці зими її сад мало не залляла ріка, що виплила з берегів. Вона добилась громадської панщини для побудування невеликої греблі. Щоб послухали, на цей раз поручник мусів вжити загрози.

Обурення росло; вже був найвищий час, щоб таки змінилося.

—о—

І воно змінилося. Якось ранком у березні поручник зібрав на площі п'ятьдесят людей, що були розміщені в Провекурі, щоб привітати свого заступника.

То був пруський юнкер гвалтовний і свавільний. Він сухо відповів на вітання, прийняв гасла і сказав попередникові, що може вже відїжджати. Зараз по тім наказав принести собі список мешканців і на слідуючий день призначив перегляд людей і мешкань. У призначений час, збуджені сурмою нещасливі вишикувались перед своїми дверима. Тітки Жанни там не було. Коли прийшли по неї, вона почала кидатися, репетувала й заявила, що сама говоритиме з новим командантом. Той слухав її дві хвилини і засудив на смерть. Коли він переходив площу, віддавши цей наказ, сто п'ятьдесят-пяти-міліметрове стрільно, перше від початку війни наче злетівши з неба упало на середину села і, посеред чотири-метрової ями, знищило команданта. В замішанні його наказ не виконано. Пізніше сама тітка Жанна не могла повірити в несподіваний вибрік долі.

Знову вона замкнулась у себе і провела так безвихідно наступні три дні, коли то підчас замішання, напівпритомні підстаршини приймали суперечні рішення, дбаючи ли-

ше про схованку. Тітка Жанна могла б не показуватися аж до кінця війни, бо новий командант рішив улаштуватися в ратуші.

Це був резервіст в окулярах, смуглявий, зарослий баварець, задоволений, що знаходився поза межами Німеччини. Його безнастанно турбував Ерос, а війна, що звільнила його від ока відливої жінки, дала йому можливість задовольняти свої прихильності. Єдиною його мрією було улаштувати собі гарем в завойованій країні, як у декого, а тому й він теж на слідуючий день свого приїзду, наказав перегляд людности, щоби розглянути жінок. Що не було при тім тітки Жанни, це його мало обходило. Він більше розгнівався, коли побачив, як мало було дорослих дівчат і які вони були мізерні. Було, правда, кілька вартих гріху жінок, але це були молодичі з дітьми...

Вони плакали коли бачили, як він підходив, а він хоч пожадливий, але не нечулий, бентежився, і не наважувався дати волю своїм забаганкам. Залишався у них лише кілька хвилин і перехожі бачили його, як сидів на стільці, наче у вичікуванні. Чи вони уступали йому? Не знати. Але часто бачили як він виходив, з лютим й зрезигнованим виглядом, витираючи окуляри.

Тоді, ляментуючи й лаючи їх з'являлась тітка Жанна. Бідні жінки, ще в сльозах ховалися, а вона кричала їм у слід:

— Ти вже змалку була роспусницею, вартоби тебе перетріпати! — голосила вона на ціле село, обіцяючи про все оповісти їх чоловікам.

Що може бути більше гідним пожалування, як несправедливо обвинувачена невинність? Думаючи про своїх чоловіків, нещасні жінки жахалися, червоніли, тратили голову а іноді намагалися переблагати тітку Жанну, а та бачила в тім признання і зачинала лаятись щебільше. Повставали страшні сцени. Хлопчаки обороняли матерей, шпурляли чим попало в стару, а вона обкладала їх стусанами. Повставав нераз публичний заколот. Нарешті старші люди, воліючи все за ці галабурди, звернулись до ворога з благанням по-мочі і просили баварця вжити відповідних заходів. Але цей останній, розгублений в своїх похитливих мріях, ледві їх слухав. Зібравши інформації в околиці, він рішив взяти до себе дівчину з Сари, охочу до гульні. Ніщо інше його не цікавило. З початку умістив він дівчину в ратуші, призначивши там їй кімнату. Але, коли та побачила хату тітки Жанни, не хотіла згодитись на ніяку другу і загрозила, що відійде, якщо не дістане її. Наляканий, повний пожадливости, баварець надіслав двох підстаршин попередити стару, що улаштується у неї, як і його попередник. Стара згодилась, гадаючи на цьому лише зискати і грошево і на своїм престижі.

Проте коли вона зрозуміла в чому справа, коли побачила дівчину з Сари при сніданні в пенюарі, а своїрушники в шмінці, тітка Жанна знова вибухла протестом. Але вже на перших словах лайки дівчина покликала її до порядку. Сильна своїм впливом на баварця, вона вимагала від неї повного послуху. Можна уявити собі про силу зудару. Вперше це за життя тітки Жанни, наскочила коса на камінь; кватирмахи підхочені обіцянкою нагороди, викинули її з хати.

Опинившись на вулиці тітка Жанна мусіла жити у приймах. Але скоро виявилось, що в тім стані роспуки, в якому вона знаходилась її сусідство було страшніше смерти. Дві бідні сестри перейшли мешкати до приятельки, залишивши їй свою хату. Заволодівши хатою, тітка Жанна ствердила, що їй всього бракує. Ствердивши, що нема нічого для її кухні, вона почала робити на сусідів правдиві напади, які були гірші від всякої реквізиції. Шкодували тягарів окупації перших днів та бідкались, пощо забито юнкера.

Зо три рази делегація мешканців ходила до баварця, благаючи звільнити село від цієї змори, повернути стару до власної хати, пропонуючи іншу для його улюблениці. Але ця й чути нічого не хотіла. Вона цілком панувала над командатурою і населенням, зрештою доброзичлива, роздобувала консерви і навіть конденсоване молоко для дітей. Нишпорячи в паперах, що надходили до командатури, вона впала на думку вмістити тітку Жанну до партії цивільних полонених.

Такі перші почали були організувати в окрузі. Роздираючі душу прощання, нелюдські розставання були вищою, якого баварець не міг переносити. Отже через це він і не відповідав на накази генерального штабу, які вимагали списків. Намови коханки щодо тітки Жанни, очевидячки видалися йому ідеальним рішенням, яке нарешті усталисть спокій. Проте не мігже він улаштувати партії з однієї людини; начальство подумалоб, що це жарт. Коли дівчина з Сари пояснила це селянам, вони вмиль її зрозуміли; журились цією перешкодою завжди про це памятали і радились між собою між двома нападами мегери. Нарешті одного дня дві бідні сестри та три інваліди-старці освідчили баварцеві, що жертвують собою, щоб виїхати до полону разом з тіткою Жанною. Просили тільки не спрямовувати їх до того самого табору з нею. Баварець приобіцяв.

Цей виїзд, то була страшна й величава сцена. Тітка Жанна, стоячи на возі лаяла й кляла баварця та своїх супутників обтяжених пакунками.

Коли віз зник на закруті дороги, почувся страшний лоскіт на протилежному кінці села. Дві хати були знищені.

Але в загальному polegшанні це нещастя пройшло незауваженим.

Спускався вечір над заспокоєним селом. Багато вбогих хатин було знищено; по розритих вулицях ніхто не ходив з наступленням ночі. На південному заході крівава заграва сповіщала, що знов наближається бій. По жорстокій іронії долі для мешканців села успіх наших військ був новою гризотою. В який бік їм тікати? Проте, не зважаючи на цей смутний стан, вони почували себе цього вечора менш нещасливими, бо могли страждати спокійно.

Не було більше ніяких перешкод також і в хаті тітки Жанни, де оргії відбувалися вільно. Через своїх підлеглих баварець, за радою своєї коханки, стягнув ще трьох загублених дівчат і в цьому распустному товаристві в цій гуль, ні знаходив відпочинок по двацятилітнім бюрократичнім житті. В далечині пекольним полум'ям могла горіти пожежа, це загострювало його насолоду. Йому здавалося, що в нім жила душа Атілі.

Ота стабілізація тревала три дні. На четвертий ранок закритий запорошений Бенц зупинився перед ратушом. Одразу попереджений баварець, очунявшись від тяжкого сну, наскоро убрався боючись всього: інспекції, начальства, несподіваної зміни, а може й кінця своїх розкошів. Через вікно він побачив, як з авто вийшло двох підстаршин в походному убранні та передали якийсь пакет кватирмахові. Далі ці люди відчинили тільки дверцята каретки—звідти вийшла чорна постать: це була тітка Жанна. Потім Бенц завернув на площі і відїхав, немов би за ним чорти гонили.

Тітка Жанна з пакетом в руці пройшла повз свої двері і без вагання попростувала до хати двох сестер, яка залишилась порожною.

Її посадили в потяг цивільних полонених, який ледві посувався через Ренанію. На кожній стації, витягши свої клунки, тітка Жанна йшла протестувати до військового начальника стації, виючи, кидалася на землю, відмовляючись сісти до вагону. Два рази треба було її всажувати силоміць. Третій раз вона не встигла вскочити до потягу і начальник стації в Вісбадені позбувся її як міг.

Читаючи донесення про ці події, баварець чув, що його серце лускає від темної люті. Ледві він добився здійснення своєї улюбленої мрії, тільки що почав насолоджуватись хмілем гріха, а вже стара відьма знову стане на перешкоді його забаві. Здавалося нечислима кількість місяців промайне ще в цьому кутку землі поки повстане якась зміна й поки наступить кінець війни.

І нагло це все малоби скінчитися? При цій думці він казався з люті. Якби в цю хвилину тримав він у руках шию старої, він задушивби її, так принайменше йому здавалось.

У всякому разі тут наодинці ніщо не polegшувало йо-

го лютости. Почуваючи, що вагання змусилиб його охолонути, баварець негайно написав листа до свого небожа, що бився в околицях на першій лінії.

За дві години, привязана до воза тітка Жанна відіхала на фронт. Треба було перекинути її за французьку лінію. Може думала вона, що на цей раз їй дійсно суджена смерть, бо мовчала. А селяни, дивлячись, як вона відїзжала, питалися за кільки днів, або годин вона поверне?

Вона повернула. Два місяці пізніше баварець отримав від командантури м. Лежа домагання видачі жінки Брелст.

„Яка ховалась два дні в форті поміж ліліями, яку підбрала французька піхота, яка повернула за кілька тижнів пізніше до німецьких ліній, скориставшись відступом французьких військ, яку вміщено з приводу гістерії в загальному шпиталі і яка втікла звідти, поранивши санітара. Замкнена до шпиталю військової вязниці в Асжі, обвинувачена в шпигунстві“.

Баварець не відповідав.

Іноді, строючи страшні міни, привид тітки Жанни, відвідував його у сні після гулянки. Особливо, коли він у вечорі забагато їв, бачив як вона повертала зі своїми манатками в руці, страшна й мовчазна і ця змора будила його. Багато разів він отримував й інші запити про жінку Брелст, яка зізнавала, що її вивезли з Преверкура в незнанім для неї напрямку. Подібні запити надсилалися з Трієра, з Кобленцу, а навіть зі значком головного штабу XII. армії з Франкфурту, що остро вимагав точних донесень. Він відповідав неясно, або зовсім ні і це йому уходило завдяки неправильній комунікації підчас війни. Проте іноді він запитував себе, чи цей ворог не спричинить йому ще більших неприємностей і чи не виселить його з своєї хати. І якось одного дня, коли він читав наказ протелефонувати в цій справі до Дюссельдорфу, смерть заскочила його і двох підстаршин, в стані смертельного гріху, ховаючи їх під звалищами розторошеного ратуша. Почалось велике бомбардування 1917 року.

Ці часи вже давно минули. На небі сонце колує так само як і в той день, коли зявилися перші улани в Преверкурі, але на землі все змінилось, навіть вигляд долини. Величезні ями, зарослі килимом трави, потворилися там, де колись підіймалися горбки. Вздовж дороги, на місці високих тополь, вишикувалися молоді деревця, привязані до кілків. Вони ведуть до підвищення, де майже всі будівлі є нові: Преверкур.

Сьогодні від одної білої стіни до другої спускаються гірлянди, всюди мають прапори, лунає музика. Всі прямують до неї. Фанфара, попереджає офіційний похід. Мають посвячувати новий ратуш. На чолі походу посувається підсекретар стану. Це людина полудня, гарний брунет, якому

не заважає це яскраве світло. В думках він повторяє перші слова своєї промови:— „Якраз десять років тому, гуркіт гармат“... дуже вдоволений зі своїх зворотів. Нарешті приходять на площу, улаштовуються.

На естраді знаходяться почесні гості, мер, міські лавники. Але праворуч від секретаря, на почесному місці, в червоному фотелі сидить якась скрючена стара. Це тітка Жанна.

З передвоєнних старих залишилася лише вона. Всі повмірали, деякі в полоні. Присутні розглядають її з цікавістю, неначе пам'ятник. Вона ще жвавим рухом насовує свій капелюх, бо сонце кидає свої промінні в той час, коли міністр говорить своїм гарним голосом. Він говорить про зруйновані оселі, про муки мешканців. Він повертається до тітки Жанни, до цього „славногo символу незгамовного спротиву завойовникам“. Вона гордо підносить голову. Всі її оплескують...

(перекл. Ю. Тирогова)

Юрій Лапа

Розмова з наукою

У вступнім слові до свого роману „Перед бомбардуванням“, що в ній описано передвоєнне суспільство, англієць Ситвел каже: „Щоб зрозуміти те, як далеко відійшли ми від тих часів, що про них оповідаємо, вистарчить узяти образок моди зперед двадцяти літ і порівняти його із фресками на мурах острова Крети зперед тисячі літ перед Різдом Христовим. Таємничі мешканці того загиблого світу є без порівняння ближчі для нас своїми строями, а можливо й своєю філософією як наші власні батьки (Osbert Sitwell).“

Поглиблення різниці між передвоєнним і повоєнним світом, або докладніше між кінцем XIX-го і початком XX-го століття все збільшується. Сучасний європейський письменник все частіше пише повісті з кінця минулого століття, як повісті з далеких екзотичних країн. Коли людина дійсно носить у собі, як каже Валері, „всесвіт прагнень, спогадів, передбачень, митів і оцінок“, то цей всесвіт змінився, набрав іншого освітлення, дістав іншу гієрархію. Іншу гієрархію — в ім'я інших вищих ідей. Письменники всіх часів мали в глибині душі свою віру, своє очікування чуда. І нероз дуже несподівано його, те очікування виявляли.

Про Стефана Мальярме подають цю зворушливу подробицю: Поет розповідав знайомому, що його мала донька написала листа, а на коверті заадресувала: „На небо. До Бога“.

— І що ж ви зробили з тим листом?

— Я заніс його на пошту, — відповів схвильовано поет. додав тихше, задумливо: — хто знає, може?..

В XIX-ім столітті дозріла в письменстві релігія без абсолюту, зате з непомільним жертвом—природничими науками.

„В цих (коло 1873 р.) часах, — каже у своїх спогадах Анатоль Франс, — книжки Дарвіна були нашою біблією. Не можу не згадати тих благородних відвідин, що ми (молодь) складали старому Jardin des Plantes. Щодо мене — то я входив, як до храму, до музейних саль, переповнених найрізнішими органічними формами, почавши від довгих щелепів первісних плазів аж до пальців гориля“...

На тодішній нашій літературі, літературі селюбців і сентименталіків, віра в науковий детермінізм не відбилася так виразно, як на інших літературах континенту. Можемо згадати хіба яскраву, хоч і сковану матеріалізмом, постать молодого Франка. Він хоче бути холодним, він повторює з ваганням „Ratio vincit!“ і — соромливо укриває власний іраціональний зрив почуття („Зівяле листя“). Драгоманів проповідує в тих часах раціоналізм у мистецтві (Листок Громади, 1878, I).

Однак не тяжко уявити собі на столах нашої тодішньої письменницької молоді томи Дарвіна, Гекля, Дреперівської „Боротьби релігії з наукою“, Біхнерівської „Сили й матерії“. Бож і досі гасла історичного матеріалізму, позитивізму, наївної віри в мікроскоп і машину блукають по таких спізнених творах, як „Соняшна машина“ В. Винниченка чи інших В. Поліщуківських „Яринах Курнатовських“. Є в тих творах щось із популярної картини в галерії Третьяковського в Москві, де емальовані наполюхані і глибоко зворушені царські „Мужички“ в кожухах перед першою (певне спровадженою з чужини) „російською“ льокомотивою.

Ба, тоді цілий всесвіт окреслювала наука як величезну машину. Наука, „дя безгранична надія нашої генерації“, як її називав П. Бурже в своїх „Шкіцах сучасної психології“ (1882 р.), саме поняття людини обертає в поняття своєрідного механізму, де все діється після законів фізики, де нема місця на духові первні, ні на свободу волі. Старушок Ляметрі (La Mettrie), творець поняття „L'homme machine“, мігби бути з того світогляду задоволений. Людина-машина — колісцячко в породі-машині.

Г. Тен (Taine) теоретик позитивізму у французькій літературі чинить суд над тою змеханізованою людиною, підметом законів науки:

„Треба вивчати людину, трактуючи її Я, як сполучення ряду дрібних чинів. Немає однолітї, завжди привної свідомости, що її можна було назвати — „я“. „Я“ є нічим іншим, як чергою образів, що линути через мій мозок, хороводом відчувань, що їх сприймає мій мозок. Поза довгою низкою булих випадків, — каже Тен, — нічого реальнішого в мені немає. Треба студіювати короля чи генерала так, як студіємо хемічну субстанцію, треба студіювати факти і класифікувати їх. Довго зосереджувалася увага науки на зорях і річках, а тепер настав час, щоби вона зблизилась і до людини. Ось бе-

реться вона до людини, озброєна інструментами. Триста літ досвіду довели їхньої докладності і облічили їхні можливості. Наука приносить із собою—мистецтво, мораль, політику і нову релігію. Нашою справою є ще нині ту релігію відшукати“.

Тоді вже П. Бурже, визнавець Тена, пробує відшукати її в глибокому змістом романі „Учень“ (Le Disciple). Молодий інтелектуаліст-учень—намагається експериментувати в житті в ім'я жорстоких позитивістичних ідей свого відлюдка професора. Але він сіє довкола тільки смерть і сам гине вкінці від кулі месника. Ще перед фізичною смертю він падає, духово зламаний. Уста його ронять гірлі слова:

„Завдяки своєму надмірному читанню я може уявляв собі гру пристрастей як схему ідеально просту. Тільки пізніше я зрозумів свою велику помилку. Щоб окреслити вияви серця, треба шукати аналогій радше в світі рослинному (живучому) як у механіці“.

Неоперта на знанню людської натури доктрина може принести людям тільки загибель. Тому сам автор роману у вступі до „Учня“ натхненно остерігає молодого читача:

„Серед ідей, що тебе облягають, є й такі, які можуть у значній мірі позбавити твою душу здібности любити і здібности хотіти. Отже твердо усвідоми собі те, що ті ідеї є ложю, хочби й як субтельні вони тобі здавались, хочби й як прегарні імена їх підтримували, хочби й як оздоблювала їх магія блискучих талантів. Надихуйся одним, виробляй у собі дві великі чесноти, ті дві великі енергії, що поза ними є лиш гниття і агонія, це — Любов і Воля! (Amour et la Volonté!)“.

То був лише відрух великого психолога і великого письменника. Той відрух не приніс великих змін. Великі зміни скоїлися в самій владарці світоглядів — науці.

Більш менш у тих самих роках (1890 р.) з'являється невеличка праця незнаного учителя гімназії, А. Бергсона п. н. „Шкіц безпосередніх даних свідомости“. По трицятьох літах від появи цієї книжечки, коли Бергсон буде в авреолі слави, і коли Велика Війна буде закінчена, багато осіб датуватиме новий світогляд, що зродився з найжорстокішої боротьби і найгострішої мислі сучасного людства.

Сателіти Бергсона і він сам „найплодовитіший метафізик Європи від часів Канта, Ляйбніца і Шопенгавера“, не є ніяким закінченням епохи. Швидше історичний матеріалізм є її закінчення. „Висновки щодо філософії Бергсона це мають прийти. Думка Бергсона це постійне впровадження. Вона впроваджує нову Методу і в цьому її заслуга“. Цілком слушно каже далі А. Сюарес. „...Бергсон поспішався, бо треба було звільнитися від низької матеріалістичної думки, рудиментарної і нужденної філософії, що панувала на Заході, коло 1880 р.р.“ („Une heure avec A. Suarés“).

Бергсон не був сам у науці. Переворот в математиці і фізиці по досвідах Мічельсона-Морлея, Айнштейна, по відрод-

женні ідей Рімана (Riemann) і Гавса розпочали нову еру. Шкільна наука остала та сама, але світогляд учених і дослідників змінився. Наука, як надлюдська сила, як наївна віра наших батьків, може викликати тільки усмішку.

Питання Айнштайна: „А чи ви узгадали становище обсерватора-спостерігача?“ цілий час є перед духовими очима сучасного ученого і з того випливає ціла релятивність сучасних фізикальних і природничих наук.

„Наука, — синтезує А. Моруа, — не претендує до будови правдивої системи світу. Вона тільки пропонує здогади“, що дозволяють на вияснення знаних фактів і, здається, малаб передбачити незнані. Але вона готова змінити ці здогади, оскільки вони перестануть бути згідними з явищами“. (Міт мітів— „Messonges que voici“).

Позитивізм не може бути тепер релігією, бо чиста наука, наука сама зріклася абсолютних тверджень.

„Трицять літ тому, — пише славний фізик Дженс (James Jeans), — ми були переконані, що йдемо в наших розшуках до очевидности. Та очевидність малаб складатися з веремії атомів, що виконують безсенсовні танці, побуджувана сліпими силами. Нині, ми твердимо, що всесвіт починає нам вияскравлюватись швидше в постаті великої думки, аніж великої машини“. („Новий світ фізики.“) Далі роздумуючи над шляхами науки учений додає: „Закони, що їм підлягає природа, пригадують мені не закони, що регулюють рух машини, а швидше закони, що за ними йде композитор, пишучи фугу, або поет, komponуючи сонета“...

Захиталося найосновніше правило науки, — правило причиновости. Теорія квантів нищить його в світі фізики. „...Теорія науки пливе до немеханістичної очевидности“.

Релятивістичний ідеалізм Бергсона, релятивізм фізично-математичних наук разом із експериментальним релятивізмом багатьох суспільних і політичних вірувань — це завершення величезного перевороту, що стався в еліті земної кулі.

По цім перевороті, по знищенні стількох фікцій, по офіційальному признанні безсилости науки в житті людства не бракує голосів сумніву.

„Чи ж людство, — питається Г. Рабо в своїй праці про Бергсона, — зможе тепер себе само оцінити, передбачити своє призначення?“ (Rageot—H. Bergson: L'Intuition, 1933).

Ні, відповідає письменник Сюарес (Suares). „Чи ж інтелект має скінчитися на негації? Але деж там: він тільки підвищений до більше повної трансформації, як кажуть математики. Науки довершаться любовю, що є виною і відкупленням життя“.

По цім перевороті осталося лиш одно певне — людська істота. Коли в минулому було важне те, що обсервуємо, — тепер важнішим є становище обсерватора. Коли людська натура давніше була на узбіччі теорій, їх підметом, тепер стає їх предметом. Джерелом усього є людська мисль.

„Все, що не є подумане, не існує, — говорить нині учений. Сказати, що є в світі щось, що не є думкою, — це беззмістовне твердження.“ (H. Poincaré. La Valeur de la Science).

І в тому є визволення людської натури.

В центрі всього, як і в далеких віках цивілізації Крети чи не так давніх віках Відродження, стала Людина, або „життя людське, — тканина з побоювань, прагнень і пристрастей“. (Честертон).

І. Федорович-Малицька

IV. вистава Асоціації Незалежних Українських Мистців

У першій, маленькій кімнаті різна графіка. Її залишаємо на пізніше. Відразу переходимо до сусідньої, великої салі. Перше враження — наступ брутальних барвних плям з правої, ближчої стіни. Решта стін покрита малюнками середньої величини в спокійних, то холодних, то теплих тонах.

Каталог повчає, що ця саля присвячена працям Гординського і Сельського. Гординський знаний як талановитий графік з цікавим індивідуальним акцентом. Малюнки його (всі олійні) мають живу, рвучу фактуру, здебільша гарячі барви, але нема в них необхідного для поважного твору поглиблення. За виїмком добре скомпонованого „Гудульського весілля“, де теплий та живий кольорит зливається гармонійно з формою, малюнкам Гординського недостає того „доброго смаку“, особливо питомого французам і без якого навіть відважний малярський почин не задовольняє естетичних вимог глядачів.

Експонати Романа Сельського переважають кількістю експонати всіх інших мистців. Перші підстави рисунку Сельський засвоїв собі в робітні (С. Новаківського). Описля перебув короткий час у Кракові, потім у Парижі, вперше виставляє на виставці наших артистів. Малюнки його реалістичні. В деяких з них є натяки на надреалізм. Денед помітно вплив французького модерніста Дюфі.

Малюнки Сельського не ваблять ока до себе, не чарують на перший погляд. Але за кожним разом, як вертаємо до них, вони щораз більше подобаються. Нешабльоновий підхід і своєрідна скромність будять враження, що Сельський щиро і послідовно намагається поглибити кілька ясно поставлених собі малярських проблем. До того він послуговується кількома мотивами з матеріальної дійсності, як прямокутниками кімнатних дверей, круглою формою бальонів, привабливою структурою кораблів.

Зпоміж трьох, рядом поміщених „композицій з дверми“, середуша, форматом найбільша (ч. каталогу 92) соковита в барвах. Простір за розхиленими крилами дверей має глибину,

що манить око в невідоме. Менша студія з дверми (ч. 91) добра в композиції, але фарби сірі. Світляний ефект тут не має прозорости світла, а є трактований як щось грубо матеріальне. Оце змагання до конкретизування світляних явищ виступає в інших працях артиста ще виразніше. В студії ч. 93 виступає риса надреалістична в постаті пропорціонально незалежної від оточення, ніби-то принагідно киненої „книжки з рукою“. Ще одна композиція з двома дверми не має тої суцільности, що попередні. Підхід до форми і до проблеми світла однаковісінський в усіх чотирох композиціях дверей. Передусім підхід до проблеми світла насуває питання, чи тут артистові не грозить вже манера? В кольориті малюнки його значно різняться між собою.

Більшого формату „порт“ на перший погляд нагадує старинний, малюнок наївністю та простотою форм. В нім сильно виступає доцільність, а може навіть необхідність кожної поодинокі лінії та форми. Барви теплі, трохи приглушені. Цілість образу передає враження тверезої річовости та зрілости з легкою нотою меланхолії безлюдного простору.

„Корабель“ в сивому, з конкретизованим світляним ефектом, радше належить до графіки чим до малярства. Світляні ефекти в „композиції“ ч. 105 (рожева площа з жовтою плямою світла) і на образі „море“ ч. 95 (світло рефлектора стелиться білою плахтою навколо візії корабля) надто обчислені на „ефект“, щоб глибше промовляти до глядача. Один з найкращих, може найкращий з усіх експонатів Сельського, це три вітрильники збиті до купи в середині малюнку з білою масою фантастичних хмар (ч. 101). Холодні тони зеленого моря, білі хмари, що обнялись з білими вітрилами, лямідарність форми і добра композиція складаються на дуже привабливу цілість. Кілька кращих „композицій“ в теплом кольориті нічим особливо не захоплюють. „Зима“ ч. 99 (велика, обсніжена галузка смереки) ніжна та дискретна в барвах. Але відчуваємо в ній брак єдності стилю, бо в ній злучені риси натуралістичні з чисто декоративними. Це дратує. Вдійсності „Зима“ характером приналежна до колекції нижніх у барвах і в рисунку ліноритів тогож артиста. В „льокомотиві“ артист трактує машину нарівні з природною формою, заливаючи її в органічну цілість з найближчим оточенням дерев та води. Надто „матеріальна“ біла пара агресивно накидує себе увазі глядача, але в цілості „льокомотива“ безпосередня та свіжа. Найслабші річі це „композиція“ ч. 106 і „літаки“.

Я присвятила так багато місця працям Сельського, головню тому, що його відношення до різних малярських проблем у нас новість. За виїмком „трех вітрильників“ і „порту“, ніоден з його малюнків не є на висоті скінченого артистичного твору, від якого вимагаємо, щоби будова і кольорит були доведені до такої досконалости, що нічого не

можна відняти ні додати. Але в його працях багато поважного шукання.

Більшості нашої публіки найліпше подобались експонати Глушенка. Тематика і малярський підхід Глушенка не рижняться засадничо від того, до чого привикла наша публіка від давніших літ. Глушенко майстерно володіє здобутками імпресіонізму і засвоїв собі у високій мірі французьку фінезію малярського ремесла. „Порт в Кан“ поважний малюнок, в якому виступає знамените малярське знання та мистецька зрілість артиста. „Пейсаж“ ч. 22 (алея) млявий в кольориті. Малі „акверелі“ (кольоровані рисунки пером) віртуозно виконані, зі суто французькою елегантцією. Зате я не могла опертися вражінню, що приваблива краса його „мертвої природи“ (синяво-зелені овочі в кошику під вікном) та привабливий жіночий „портрет“, це поверховна позолітка без справжньої глибини. В порівнанні до попередньо осяваних, дискретних та небуденно м'яких жіночих студій Глушенка, цей жіночий портрет грубий, майже вульгарний.

Експонати Андрієнка показують вже знайоме нам обличчя завжди оригінального в своїх задумах, талановитого мистця. В двох „композиціях“ невеличкого формату (гваші в кількох скупко виміряних, холодних барвах) виступають риси театральної декорації, в області якої Андрієнко особливо відзначається. Надреалістична, симпатична „композиція з годинником“ (гваш маленького формату) тотожна з „мертвою природою“ більшого формату з останньої виставки в Музеї. Свіжими та навіяними своєрідною наївністю є його „студії на теми українського костюму“.

З чотирьох експонатів Я. Музикової цікаві два жіночі портрети. В них помітне щире змагання опанувати форму зі свідомою погордою „легкого успіху“. „Портрет С. Б.“ ч. 75 цікавий в композиції і приймний в кольориті (венеціанська червень і золота охра). Зате „портретна студія“ ч. 76 (молода мати) і пейзаж в так дивно неприродних і неприємних барвах, що питаємося мимоволі, звідки артистка інспірувалася при добірї барв?

Автопортрет В. Ласовського оригінальний та смілий формою, хоча непропорціонально великі руки не виходять на користь цілості. Кілька конструктивістичних графік малого формату П. Ковжуна виконані з питомою йому легкістю, одначе не видно в них дальшого шукання, а лише здобуту технічну вправність. З двох експонатів М. Осінчука, зовнішню інспірована візантійським стилем „Пієта“ млява та мертва. В „Жінці зі збанком“ форма оживлена ритмікою плавких ліній з виїмком дивно дерев'яної лівої руки. Кольорит теплий. Нав'язування до візантійської традиції без сумніву доцільне, але тільки тоді, коли артист зуміє достосувати старовинний стиль до модерного світовідчужання і оживляти старовинні форми власною індивідуальністю.

З варшавської групи українських артистів виставив О. Шатківський поважний „Етюд“ (кухня) в нейтральних барвах, П. Мегик небанальну мертву природу. Ніл Хасевич дереворити. Імпресіоністична „Церква“ і „Мертва природа“ М. Фартуха всилі подобатися живим, ефектовним кольоритом, зате „портрет“ П. Обала наскрізь вульгарний.

З графічних творів найкращі праці М. Жука, О. Усачова, Олени Сахновської. Дереворити Олени Рубісової слабші. Працям М. Бутовича не можна відмовити наскрізь індивідуальної фізіономії.

Різьба заступлена А. Коверком (Львів) і О. Лятуринською (Прага). Експонати Лятуринської (медвідь і китайка) мають сальоновий характер, але „Китайка“ свідчить не тільки про артистичну культуру артистки а викazuje небанальний підхід. „Жіноча голова“ Коверка гарно виконана, та без глибшої експресії. Портрет (бронзовий релієф) О. Й. С. вдалий, всеж таки натуралістичний підхід чужий нинішньому мистецькому відчужанню форми. Цікавішим є „Вічний революціонер“. Ця група формою розбита, всеж таки повна експресії.

Виставка цінна тим, що дає перегляд різнородних, неподібних до себе мистецьких індивідуальностей, а всеж таки злучених у змаганні до витворення національної, мистецької культури.

Гордій Явір

Стефан Георге

4-го грудня помер у Льокарно, маючи 65 років, найвидатніший поет Німеччини Стефан Георге.

На початку 90 х років навколо нього згрупувався гурт молодих мистців слова, до якого серед інших належали Гофмансталь, Давтендай, Карл Кляйн і Людвіг Клягес. Поети не поширювали своїх творів поза межами цього гурта, гадаючи, що широка публіка не доросла до них. Стефан Георге, що був загально визнаний проводир групи, заснував літературно-мистецький часопис „Blätter für die Kunst“, що його взявся видавати Кляйн, і пишно ілюстрував Мельхіор Лехтер. Стаття Ріх-Маєра 1897 р. вперше звернула увагу громадянства на діяльність гуртка. З 1899 року почали випускатися в світ віршовані збірки Георге. Поети прийшли до думки, що часи змінилися, і можна відступити від принципу строгої езотеричности, що боронила їхню поезію від загалу. Виклад провідних мистецьких ідей цієї школи знаходимо на перших же сторінках її журналу.

Гурток ставить собі за основне завдання „культувати мистецьку мову“, відмежовуючись від усяких інтересів „державних та суспільних“. Символи віри мають для нього значіння лише „оскільки містять у собі мистецький

елемент". Справжнє мистецтво не може цікавитись проблемами вдосконалення світу та мріями про щастя загалом, які „може й дуже гарні, але належать до іншої ділянки". Згодом представники школи вже не говорили з байдужою толерантністю, що ці мрії „може й дуже гарні", а поборювали їх, як демократичні, пацифістичні та як прояви ослабленого життєвого інстинкту. Суттєвим є для поета тільки мистецьке формування життя, центр уваги переноситься зі змісту на форму. Старі поети вкладали в свої твори якийсь світогляд, „не могли обійтись без морального плаща, який для нас став цілком безвартісний", — читаємо на сторінках „*Blätter f. d. Kunst*". „Вірш... має віддати не думку, а настрій... багато з тих, що сміялисяб з ідеї дати цілеве спрямування картині або музичному творові, вірять проте... в цілеве спрямування поезії". Нова школа відкидала натуралізм, що якомога точніше копіював дійсність. Якщо він, намагаючись віддати навіть відтінки голосу, заповняв свої сторінки розділовими знаками, то в „*Blätter*" ми їх зовсім не бачимо.

Найбільша скрутість форми є для Георга передумовою найбільшої творчої свободи. „Вільний розмір" — для нього така нісенітниця, як „біла чорнота". Звідци вимога досконалості архітектоніки. Глибокі вражіння і сильні почуття ще не запоракує того, що твір вийде добрий. Переживання досягає через мистецтво такої трансформації, що вже втрачає для мистця свою первісну вартість. Коли воно викристалізувалося, звільнилося від каламути й тривоги, ритмізувалося і через метемпсихозу стало твором мистецтва, — тоді тільки поет одягає його в слово. Переживання стає позачасовим, очищеним від випадкових елементів. Втрачаючи позірну свою теплість, воно за зовнішнім холодом, криє внутрішній жар. Людина зробилася духовніша, але безпристрасніша, залежно від цього змінилися засоби, якими досягається мистецького вражіння. Тут ми пізнаємо теорію Верлена, що вимагав одних нюансів та Бодлерове: *Je hais le mouvement qui déplace les lignes*. Такому поетові часто закидають холодність, але те, що вчора видавалося надто об'єктивним, сьогодні для нас уже криє в собі заховану лірику, а завтра здаватиметься надто суб'єктивним. В цьому розумінні класика сьогоднішнього дня завжди є романтик вчорашнього. Мова, де ми сьогодні ледві вловлюємо відтінки і переходы, завтра вважатиметься за класичну.

Якщо культ слова основне завдання, то повстає потреба створити нову поетичну мову. Старі слова зробились бездушні й безкровні: треба їх налити новим змістом. За це виковування, перетоплювання мови, поетові не раз закидали формалізм; немовби то мова — порожня форма, а не субстанція людської душі: Мовна творчість, — зауважає Гундольф, — має передумовою відродження душі.

Всі реформатори релігій були творцями мови; кожна мовна творчість вимагає посвяти. Вірш в істоті своїй літургійний і магійний і тільки літератові стає за випадкову прикрасу. Акт мовно-поетичної творчості є урочисто-святочний. У добу, коли підносить голос чернь усіх суспільних станів, поет мусить якнайретельніше стояти на сторожі кола джерел космічних сил мови, охороняючи її від бездушно-балаканини та паперової повені. Георге гадав, що нашому часові найбільше відповідає лірична поезія. Він дає поради поетам, в яких виступає проти шаблонних зворотів і запитує: „Невже ти не можеш вілляти всю свою тиху тугу у шемрання квіток або в огненний дощ майовий? Всі твої невагомні бажання в буряну ніч, у бурхливий гуркіт моря, у пронизливе виття нерубаних лісів? Змагання до неможливого понести на запаморочливі гірські шпилі, від яких до хмар одначе далеко? Марність буття і народжень укласти в отой сірий млиний шлях, а гордий неминучий роспач у кров і пурпур соняшного заходу?“ (Rat für Schaffende).

У перших своїх книжках Георге дуже любить малювати краєвид, та й зрозуміло: ідолом цілого гуртка поетів був Беклін, що знайшов для своїх пейзажів нові невидані сполучення фарб; отже й в Георге подибуємо: „листу полум'ясту цинобру і чорних ялин зелено-метальові стовбури“, „сутінки з золота і троянд“ і нічні мандрівки „над снігом“. Не тільки Верлен, Вільє, Бодлер, Маярме, а всі французькі поети настрою і пейзажу впливали на Георге, а з німців—найбільше Жан Поль. Це відповідало спрямованню школи, що на сторінках свого журналу проголошувала: „Сутінкова, північна душа німця мусить бути прояснена й сформована романським сонцем“, „Від північного духа німець небогато може навчитися, такого, чогоб він не знав, але від романського він може перейняти ясність, широчінь, соняшність“, „нам закидали, що весь мистецький рух наших „Blätter“ надто південний, замало німецький. Алеж то майже найвидатніша й найприродніша з усіх властивостей німецького племені, на півдні шукати удосконалення, на півдні, що ним заволоділи наші предки, до якого сходили наші цісарі, щоб приймати там посвяту, до якого йдемо ми, поети прочани, щоб знайти світло для нашої глибини: одвічний закон у священій Римській Державі німецької нації“. Чи не довів цього Георге і своїми незрівняними перекладами Данте? Світогляд Георге — синтеза античності (переважно римської, не грецької), французької готики і германства, його ідеал — сполучити Аполлона і Бальдура.

Тим-то Георге у віршах першої половини виспівує античні банкети, оргії зі смолоскипами, кадильницями, кольористим полум'ям, трояндовими вінками, шалом божевільних поцілунків та свято сонцевороту: тіла, забризкані виноградним соком, нестямні обійми і танці жінок та юнаків, пий-

нятих Діонісовою екстазою. Він відкидає аскезу, що бичувала тіло, тих що закопувались у печери та кричали: „нема дня!“ Коли повз них „тяглися соняшні шляхи“, вони „з отрути й гною варили собі душу“, але поет вірить, що античний спів і сміх знову залунають над землею.

У книзі „Килим життя“ поет малює два натовпи: один із них суне вперед, увесь віддавшись шуканню матеріальної користи; другий, повитий у чад, іде, виспівуючи псалми, а на чолі—бліда людина на білому коні; але гордо тримаючись осторонь від цих двох гуртів, — невеличка купка, що на її прапорах написано: „Елладі наша вічна любов“. Цей гурток складає поетову еліту: тільки небагатьом оборонцям дано розгадати химерні й хитро поплутані визерунки містецького килима. Ця еліта зв'язана обітницею мовчанки, вона не несе свої таємниці у натовп, бездушний і безчинний, благословивши тільки тих, що „туга бушує в їх жилах“. Вона,—ця „еліта-сторожа, що ловить кожний прекрасний відблиск, зберігаючи його на вічні часи“ і пам'ятаючи про своє божеське походження. Центром цієї еліти є поет-жрець, античний Vates, обранець долі; він промовляє з височини етеру, „запалює нові світочі ночами“, „навчає таємниці нових танців“, перед ним схиляються „жінки про рочі і шляхетні юнаки, майбутні володарі народів“. Свій життєвий ідеал поет висловив в одному з віршів збірки „Килим життя“: „Будь лозою, що квітне; будь овочем, що дурманить... уникай трухлявини, хапливого, ревучого... Небагатьом приступний, від юрби захований, жадай жаху, що здамає, а не розриває груди; споглядай красу, що гріє, а не спалює“. Тут основні елементи псеїї Георге: увічнення творчої миті; апотеоза незмінних вартостей, закладених у героїчній, трагічній і прекрасній людині; гамування хаосу чарами всевладного слова.

Романтики видають свої видива за дійсність, аполінічний дух сприймає дійсність, як видива і чудо. Але він намагається й наблизити саму дійсність до візії, проїняти її одвічним вогнем, що його випромінювання вібрало в себе єство його, розкрити ще іншим очі на „схвильоване море образів“. Хто, осяяний аполінічною благодаттю, зазирнув у космічну дійсність, той вважатиме за ніщо навколишнє царство повсякденних річей, що тільки і затьмарює справжнє обличчя позачасового світу.

В одній лірично-драматичній сценці людина зустрічає серед скель друда, козлоногого фавна, і вихвалює свої досягнення: „Де стояли болота, коливається поле колосисте... квітнуть міста і ясні садки... скарби ми підносимо з дна морського... до неба камені кричать про нашу перемогу... що хочеш ти, недобитку жадливої пущі?“ Козлоногой дає відповідь: „Знищуючи нас, ви нищите себе... Де наше копито не ступало, там і трава не виросла... Тільки чарами

держитися життя". Незидимий струмок творчої і життєдайної сили, що проймає космос, рятує світ од смерті, до якої веде надмірна технізація й механізація.

Пророчий дар прозрівання в таємниці — це особлива ласка, благодать, що зійшла на поета, але шлях його самотний.

Ця самотність дає поетові право на аристократизм. Ми знаємо, що Георге ніде не виступав прилюдно, не виносив своїх творів на майдан, не дозволяв друкувати їх в альманахах. Як король, тронував він у тісному колі.

Споріднений поетові є герой; людина думки і людина чину — одної ранги. Завдання їхнє — відмінити світ, дати йому новий магічний зміст. Один у потужному слові дає нове світовідчуття, другий — чином формує обличчя землі.

Але природа, що дозволяє рясно рости бурянові й бадиллю, таїть у своєму серці, як протиотруту, цілющу силу. Виснажена своїми надто численними перевипещеними дітьми, вона породжує визволення, в якому кров і дух у рівновазі, — героя, святого, мудрця чи поета, що наливає новим змістом життя і скеровує його в інше річище.

Поет, свідомий високої ваги свого чину, тоді хапається за сурму. Цей перехід дано в книзі „Сьомий круг“, де Георге згадує, як його картали, коли він серед загального гамору і метушні зберігав холодну гідність і урочистість; ніхто, мовляв, не вгадував тоді його юнацьких мук, того жаху й того посміху, що крилися під тонким покрівцем; він показав людям блискучі скарби, заховані в зачарованих горах і нагло схопивши сурму, почав громовими фанфарами кликати в натовп. Це вважатимуть тепер за падіння з неосяжної височини, але той, що сьогодні трубить і розкидає розтоплений вогонь, знає, що „завтра велич, краса й сила легко сплинуть із тихої пісні сопілки“. Зразком для його став Данте, якому закидали недолузтво, коли він на гарфі виспівував поля блаженних і передавав пісні ангельських хорів; він тоді схопив палаюче поліно і почав із нього сурмити фанфари: „так повстало пекло, але повний вогонь мені потрібний був, щоб осяяти найвищу любов“ (D Siebente Ring, S. 8-9). В наступній збірці, Stern des Bundes, поет каже: „Назвіть рабами молодь, що сьогодні дурманить себе ніжними звуками і грається рожевими ланцюгами над безоднею. Випльоньте трухлявину, кинджал заховайте у лавровому букеті“. Це зовсім нові звуки, яких ми від нього ще не чули. Подув великих історичних поїм, почувается в цій книзі, що з'явилася 1914 року: „Десять тисяч перемог — священе безумство, десять тисяч геть унесе священна пошесть, десять тисяч — священна війна“. Але поет вітає загибель, вітає пожар, що знищить гнилизну і непотребу нашого часу, щоб колись „із розколотого муру з мохом порослого каменю, з іржю розідженного заліза та з жовтких

рукописів спалахнуло нове життя". Та сама ідея в драматичному уривку „Пожар храму", де Аттіля, виконуючи якусь йому самому невідому місію, каже: „Мене послано, щоб смолоскипом і крицею вас гартував... Ви не знаєте, що вам на користь; я мушу вас грабувати, вироюди, коли ви самі не зрікаєтеся того, що виснажує вас". „Ви не можете зцілити від гнилизни країну вашу. Що ваші боги, які вже вам не допомагають? Що книжки, картини, які вже вас не підносять? Дякуйте тому, хто звільняє вас від цього тягару". Храм горить. півтисячерічя мине, поки він вдруге повстане. Ще в „Сьомому крузі" поет чув „війська осяйного труби", бачив орди, що палять, грабують, вбивають і тим несуть спасіння („смертю рятуйте від згуби"), бо довершують процес природнього добору; але нищителі знову засівають пустелі, і над руїнами зацвітає нове життя.

Рятівником серед хаосу й руїни буде герой, вождь, що його обриси в тумані майбутнього прозирає поет. Георге називає його „рятівником у вихорі темного жаху", „духом священої молоді народу", „сином сузір'я", носієч „спянілості і світла" і т.і. В книзі „Сьомий круг" він дає йому ім'я Максимін, він бачить його владну постать, що виступає з-під тріумфальної арки, „представника всепотужної молоді, яку ми собі вимріяли...", яка пересуває гори й ступає по воді, як по сухому". Ця молодь має бути нашим спадкоємцем і завойовником нових царств, бо самі ми, багато наслухавшись тої мудрости, що мріяла розв'язати останні загадки, стомившись від різнобарвного, отупіли, піддалися паралізові. Не відповідаючи на наші питання про мету, Максимін простує вперед, очі його задивились у „далечинь, немов відповідь буде дана не тут, а на іншій планеті".

Справжні пророчі ноти звучать у книзі „Stern des Bundes", (1914), де поет дає образ майбутнього вождя та характеризує його: „Один підвівся, що гостро, мов блискавка і криця, розірвав провалля і розділив табори... який так довго вкрикував у вас ваш шал, з такою силою, що горло йому трісло". Не менш цікаві рядки про нову еліту: „Нова аристократія, якої ви шукаєте, не веде роду свого від щита і корони!.. без геологічного дерева виростають у натовпі рідкі нащадки власної ранги, і співрожденців ви пізнаєте по справжньому жару очей".

Хто чув промови, теперішнього провідника Німеччини, враз згадує його слова: „Чи ж не били ми у бубни по всій країні чотирнацять років, чи ж не кричали до хрипоті, будячи Німеччину від сну", або: „Ми маємо нову аристократію, де кожен сам собі предок і сам здобув собі герба свого". А хто бачив тих юнаків, той справді пізнає їх по „жару очей" їхніх.

У книзі „Третє царство" поет малює нам це нове покоління, що знову „людину і річ міряє справжньою мірою"....

„горде перед чужинцями“, але не самозакохано зухвале; що не потопає в „болоті брехливого братерства“, що відсахнуло від себе все „трухляве, полохливе й тепляве і з освячених снів, чинів і страждання“ родить свого героя, який „рве кайдани, вимітає груз руїн, настановляє лад, бичем жене заблуканих додому“.

У наші гіркі часи єдина втіха, що страждання криють у собі цілющу силу відродження: „обранці високої мети мусять пройти через незмірні пустелі“, це шлях „крізь бурю й жахливі сурми ранкової зорі“ до „ясного дня“, до „третього царства“.

Ан. Ів.

З року на рік..

(По Зіздах „Рідної Школи“ та „Просвіти“)

Кожного року українські центральні установи відбувають свої Загальні Зізди. Кожного року їздить до Львова кількесот краєвих делегатів. Вислухують звітів Головних Управ чи Виділів і їх Контрольних Комісій, беруть участь в дискусії, вибирають нові управні органи та ухвалюють для них низку резолюцій і дезидератів. Кожного року на тих Зіздах чи Зборах виступає така чи інша опозиція з гострою критикою політики провідних органів — і в результаті залишається все по давньому...

Вибирані демократичними зіздами за демократичним принципом Головні Управи чи Виділи сповняють неначебно свій прикрий щорічний обов'язок: вислухують терпеливо голосу делегатів — „голосу народу“, вимагають апробати та абсолюторії для своєї „політики“ й „господарки“ і дають місце новим виборним провідним органам. Незмінними, непорушними та постійними залишаються „канцелярії“, що в дійсності самотні кермують установами. Діється це тому, що складаються вони з людей (службовців), які мають багатолітній досвід у даній ділянці, охоплюють її організаційно і в справді у своєму ділі. Перед „Зіздами“ вони не відповідальні. Нагляд і контролю над ними виконує тільки Виділ чи Управа. Колиж зважити, що всі виборні „управні органи“, нашвидку скомплетовані на зіздах, складаються здебільшого з людей нефахових, часто зовсім незнайомих з ділом, то можна сміливо твердити, що й ними кермують „канцелярії“ — ота вибуяла демократична бюрократія наших установ.

Делегатиж — оті „представники народу“ здебільшого покидають зізди з почуттям своєї важности: „ми вибрали Головну Управу“, „ми ухвалили резолюції“ і т. д. В небагатьох тільки може ворухитись думка, що всі традиційні зізди відбуваються тільки тому, що так г о д и т ь с я в нашому демократичному суспіль-

стві, а не тому, що їх треба. Що вони наділі нічого не змінюють, нічого не санують, нічого не вирішують.

Загальні Зізди „Рідної Школи“ (25. грудня м. р.) і „Просвіти“ (26. грудня м. р.) не були в нашій дійсності якимись важливими, великого значіння подіями. Обидві інституції в тяжкому матеріальному положенні: пасиви „Рідної Школи“ виносять 472 тисячі золотих, пасиви „Просвіти“ — 667 золотих, і зізди обидвох установ пройшли під кличем їх матеріальної санації.

Організаційно „Рідна Школа“ виказує великий розріст та розвиток. В р.р. 1932/33 існувало 1330 Кружків „Рідної Школи“ з 50.200 членами. В порівнанні з 1931/32. це дає приріст кружків 587 і приріст числа членів 14.564. Її підприємства — книгарня та видавництво (в останньому році нічого не видавано) дають чистий зиск.

У звітному році удержувала „Рідна Школа“: 33 народніх шкіл, 13 середніх шкіл, 6 фахово-доповняючих шкіл, торговельну школу у Львові і курс абітурієнтів при ній. З початком шк. року записалося до всіх тих шкіл 8021 учнів, залишилося з кінцем року 6480. Окрім того у 36 збірних лекціях у 14 повітах брало участь 1002 дітей, а у 255 діточих садках у 37 повітах було 10.580 дітей. В трьох місцевостях існували бурси „Рідної Школи“.

Платні учительства й референтів та підмоги школам та кружкам винесли 215.111.13. Край і заграниця зложили для „Р. Ш.“ 179.397.33 зол., інші приходи дали 34.298.03. (Не враховані витрати поодиноких Кружків на школи і їх окремі приходи). Видатки рідношкільної централі на адміністрацію винесли 52 360.270, з того на платню службовикам канцелярії видано 31.240.54. Отже сама адміністрація коштувала майже четвертину того, що видано на платні і підмоги школам. Цікаво, що у звіті Головної Управи видрукованому в 23-24 чч. „Рідної Школи“ немає майже згадки про працю канцелярії. Згадано тільки в примітці, що службовики відбули 32 поїздки на всіх 44 поїздох.

Вже з цього коротенького зіставлення діяльності „Рідної Школи“, можна прийти до висновку, що однодневний зізд делегатів не в силі охопити цілості рідношкільних справ, ні передсудувати всіх проблем звязаних з діяльністю, ні що-небудь вирішити. Всежтаки в програму Зізду увійшла дискусія над дуже обширним хоч і дуже неповним звітом Головної Управи і реферати про „Програму навчання у школах та організацію приватного шкільництва“ (В. Кузьмович) і про „Матеріальне забезпечення Товариства“ (З. Юзичинський), дискусія над ними і вибір управних органів Товариства.

Говорилося на зізді про багато справ. І про методику навчання — „Не важно, що вчити, але як вчити, який зміст вкладати в науку. Викладаючи навіть історію Польщі можна навчити української історії“. І про потребу фахового шкільництва.

тва і позашкільного навчання. І про діточі садки і курси для їх провідниць Обидваж реферати не внесли нічого нового, бо їх, як стверджували делегати, ніхто не чув. (Прочитано реферати в пообідній порі, по кількогадинній дискусії над звітом.)

Часто-густо падали слова про моральну кризу в нашому громадянстві. Делегати наводили болючі приклади: „Батьки не виповнюють зобов'язань супроти своїх шкіл. Цеж справа не матеріальної спроможности, а справа нашого характеру, нашої солідности. Говоримо багато про виховання молоді, але коли вона бачить таке поступовання своїх батьків, то стане такою самою“. „Деякі рідношкільні визначні діячі посилають своїх дітей до чужих шкіл“. „Між службовцями й учителями є люди, які не мають ніяких моральних кваліфікацій для праці в „Рідній Школі“. Від датків на „Рідну Школу“, отягаються передові люде. В Галичі на цілий повіт тільки двох священників є членами „Рідної Школи“... Треба доконче морального бука на таких громадян“, і т. д. і т. д.

У висліді Загальний Зїзд вибрав Головну Управу, Контрольну Комісію і Роземний суд—разом 37 осіб. Ці управні органи Товариства зійдуться кілька разів до року, щоб евенуально апробувати всі потягнення та рішення президії (голова і 6 членів Г. У.) згл. канцелярії. З резолюцій ухвалених зїздом цікавіші: „Виробити й увести в життя правильники, що унормують обсяг ділання самої Гол. Управи, її Президії та Канцелярії;“ провирити й виконати невиконані резолюції трьох останніх Зїздів „Р. Ш.“ і резолюція ухвалена ще на попередньому Зїзді „скликати рідношкільний педагогічний конгрес, що намітивби шляхи, тактику й засоби шкільної та виховної праці“. Для санування Товариства Зїзд ухвалив (мабуть за приміром „Просвіти“) розписати внутрішню позичку серед українського громадянства на суму 250 тисяч золотих. В дискусії над тією справою багато делегатів ствердило, що треба однієї людини, якаб зуміла зелектризувати край, а тоді позичка буде успішною, особливо, ще коли „наші інституції підпишуть її в такій висоті, як недавно позичку державну“...

Була ще на Зїзді „опозиція“, як її назвало „Діло“—націоналістична, що в деяких моментах творила більшість. Вона видвигала справу рідношкільного конгресу, потребу ревізії шляхів і метод рідношкільної політики, konieczність службової прагматики для учителів та службовців „Р. Ш.“, потребу фахового шкільництва, позашкільної освіти і т. д. Бідкуючи над справою чисельности тієї опозиції „Діло“ в позїздовій статті стверджує, що „націоналістична молодь без старшого громадянства своєю меткістю й активністю“ і що в неї „мабуть згори умовлена активність (підчеркнути) на самому зїзді“—але, що з „того неможна ніяк міркувати про зріст їхніх впливів“... Цінне признание „Діла“ про

кволість старшого громадянства, яке змобілізовано аж в самому дні Зїзду (бо „націоналісти беруть верх“...)

„Діловий Зїзд „Просвіти“, як його назвало потому „Діло“ виказав передусім дуже ярко занепад демократичних методів ведення зборів. Президія Зїзду здається з остраху перед опозицією (тим разом радикальною) поступала дуже часто „по диктаторськи“, покликуючи без згоди зборів редакційну і статутову комісію і розділюючи самовільно Зїзд на дві комісії: освітню-культурну та адміністративну. (Зїзд, як звичайно кожне демократичне зібрання, здав собі справу з тієї „самовільності“ шойно по кількох годинах, коли це замість „піднести діловість зїзду“, спричинило метушню в нарадах.) Недбайливим, нашвидку руку переводженням голосування (ніколи не пороховано голосів ні „за“, ні „проти“, ні „здержаних“) можнаби опрокидувати правосильність всіх рішень Заг. Зїзду. Так і залишилося вражіння, що для Гол. Виділу, Зїзд „конечне лихо“, яке треба відбутися й перетривати. Комічно лунали оклики радикальної опозиції: „Ніякої диктатури! Мусить бути вдержана демократія!“

Замало місця, щоб навіть коротко, цифрами представити всю діяльність однієї з наших найстарших установ. Друковане „звідомлення з діяльності Т-ва „Просвіта“ за час від 1. липня 1931. до 30. червня 1933. з докладно зіставленими картинами розвитку і праці філій і читалень Товариства було доповнюване на Зїзді окремими рефератами і давало широкий образ всієї діяльності Т-ва.

На цьому місці згадаю тільки, що Т-во мало 89 філій і 2984 читалень (в 1931. р. — 2832 читалень, з яких тільки 1379 прислало звіти, а тільки 800 вплатило свої вкладки до Матірнього Товариства.) Членів читалень було 131.741. Число членів Матірнього Товариства з кожним роком меншало: у 1931. р. — 5917, у 1932. р. 5838 членів. Для справ звязаних з діяльністю Товариства, Гол. Виділ покликав 13 комісій, в яких працювало 176 осіб. В централі було 706 поїздок у край, а з того 82 поїздки відбули члени Гол. Виділу, 624 поїздок службовики централі. З канцелярії вийшло 79.273 листів та пакетів, вплинуло до полагодження 34.808 справ. На приходи Товариства за два роки склалися такі головніші позиції: внутрішня позичка—53 356.97, „дар Просвіти“—88.674.40, з парцеляції Угеречь—94.096.23, і членські вкладки 27.261.50. З того сплачено частину довгів. Витрати на організаційний відділ й адміністрацію-канцелярію винесли понад 120 тисяч золотих. Видавничу діяльність в останньому році Товариство припинило. В магазинах і книгарні Товариства було книжкових запасів на суму 772.380.43 зол., але продажі книжок не вдалося збільшити не зважаючи на всі зусилля.

По своєму звіті на Зїзді, Контрольна Комісія поставила внесок на уділення абсолюторії Гол. Виділові, зазначуючи ви-

разно, що переступлено бюджет на 39 тисяч золотих і що не зменшено зовсім персональних видатків.

На Адміністративній Комісії Зїзду, по рефераті ред. Мудрого, якого найважлишим висновком було — „продати маєток в Тисковій жертвованій недавно пок. радн. Мійським, щоби позбутися хоч частини довгів Т-ва“, розвинулася дискусія, в якій поодинокі бесідники домагалися господарського пляну для „Просвіти“ і встановлення бюджету, поза який не можна би виходити, обмеження видатків адміністрації і т. д. Наприкінці опозиція, яка брала теж участь в праці попереднього Виділу, поставила дезидерат „створення господарської Комісії із 7 людей, якій Гол. Виділ мавби предклатати що три місяці звіт із своєї господарки“. Ясна річ, що Гол. Виділ, зараз же заявив, що така комісія булаб вотумом недовіря для Гол. Виділу і Виділ мусівби уступити... Шож до обмеження адміністрації, то на погляд Гол. Виділу її треба хіба побільшити, як-що „Просвіту“ маєтьсє дальше розбудовувати.

Дискусія над рефератами в освітньо-культурній комісії Зїзду, що обговорювали висліди праці Товариства і методику освітньої роботи відбулася на пленарному зібранні Зїзду. Говорилося тут, як і на Зїзді „Рідної Школи“ і про „нашу не-солідарність“ і про недомагання в діяльності канцелярії Гол. Виділу і про виховування характерів і про поборювання не-письменности. Самих-же тем рефератів бесідники, як звичайно в дискусії, не придержувалися і — характеристична річ — коли один з делегатів сказав, що в деяких читальнях перший етап освітньої роботи вже пройдено і треба думати про дальший, про народні університети, то предсідник взивав його не говорити про народні університети, бо на Зїзді це не актуальна справа.

Закінчився Зїзд доповняючим вибором Головного Виділу на місце вильюсованих членів, прийняттям резолюцій редакційної Комісії і відспіванням національного гимну...

І виринає, як завжди, питання, що дали ці Зїзди? В ділянці матеріального санування Товариства хіба те, що Рідна Школа розпише внутрішню позичку, а „Просвіта“ продасть черговий маєток. Ще може збудять вони трохи зацікавлення діяльністю обидвох Товариств. А потім піде все по давньому, до нового Зїзду. І знову буде те саме...

Це не песимізм, ні не зневіра. Дійсність є такою, якою вона є. Змінити щось на краще? В можливість цього сьогодні мабуть не вірить навіть така чи інша опозиція на Заг. Зїздах. Треба здаєтьсє якогось великого катаклізму, що змігби змінити галицьку псіке і викресати в неї характер і треба нових великих ідей, що спрямувалиб діяльність наших установ на нові, нетрадиційні шляхи...

Зоя

Примітивна європеїзація

Останніми часами віджила у нас мода на європейськість. Слово „Європа“ виринає знову з під пера майже кожного критика чи взагалі когонебудь, хто вважає за потрібне заводити балачку на літературні та мистецькі теми. Де не посієш, там виростають „європейські“ претенсії, а хто вже не має безпосередніх амбіцій, бодай докине свої глибокодумні міркування. При цьому йдуть завзяті (очевидно на папері) змагання за монополію. Кожен тільки себе признає європейцем, а других відштовхує від цієї назви руками й ногами. Повстають журнали, що мають відвагу писати про себе, як про перший і єдиний український журнал, що формою і змістом орієнтується на Захід.

Викрити причини цього явища зовсім легко. Література хоч-не-хоч мусить іти рівнобіжно з життям і відбивати його загальні тенденції. Останні події в Росії відкинули непереможною хвилею настрої широких кругів від Москви. Кажучи грубо, сьогодні совітофільство не поплачується й є занадто ризиковною справою. Попадали всякі „Нові Шляхи“ та „Критики“ й залишили по собі на львівському й празькому бруку безробітний гурт бувших співробітників, що стратили ґрунт під ногами й шукають вигідної пристані, де моглиб причалити. З другої сторони трагічна смерть Хвильового пригадала його ідеї й поставила перед очі, на весь ріст основну проблему його життя й творчості, проблему Москви та Європи. Зовнішні обставини самі вирішили питання й спрямували хід думок та почувань. Життя приготувало тло для „європеїзації“, як не можна краще. Нічого дивного, що кинулася на неї, мов на спокусливий жир, передусім безробітна новошляхівщина. Знаходить у ній для себе новий захист й одночасно хоче в цей спосіб затерти свою неславну минувшину. Відомо, новошляхівщина рухлива й підприємчива, хоч цією рухливістю заступає здебільша недостачу талантів і дійсної праці. По дорозі для забезпечення притягає до себе різних „відомих“ авторів, що досі мали небогато спільного з європейством. Трудно, кожен хоче бути модним.

Подивімся на другу сторону медалі, отже як виглядає оця європеїзація в дійсності. Перед нами перше число літературного часопису, що був довго наперед рекламований як український „Les Nouvelles Littéraires“ чи „Die Literarische Welt“. На першій сторінці на передовому місці вірш, а в ньому читаємо:

„Як самота мене гніте
І туга незбагнута!
Все кличе вас сюди, мадам!
Здається, все голосить:
Ваш друг, покинутий і сам,

Гегенну в собі носить.
 Дай руку: підемо удвоє
 У затишну оазу мрій,
 Де спеленаємся спокоем
 Дай руку, чарівна Міньон!"

Що спільного має Європа з тою рутенською тугою за „затишною оазою“ і за „спокоем“? Згаданий перший і єдиний український журнал, що орієнтується на Захід починається знову таким віршем:

Вишневий сад при хаті,
 Дубовий перелаз,
 І липи росохаті
 І роси, як алмаз.

Пахуча нічка в маю,
 З під стріхи вється дим...
 Мов тихий сон о раю
 Над пеклом життєвим*.

Знову той „сон о раю“ втомленого русина. Що ж то за „орієнтація на Захід“? Недавно появилася збірка віршів, що її частина критики прийняла з захопленням, як обяву нової європейської, чи точніше „паризької“ поезії. Перший вірш збірки дзвенить:

Ніч. Підняв я коміра пальто,
 Дощ хлюпоче в подертій кальозі,
 Каштановий пожовклий листок
 На асфальті припадає: осінь!"

Подані вірші виявляють, як не можна краще дійсне обличчя найновішої „європеїзації“. Здавна відома мелодія, шаблон, наше „рідне“ цідрім-цід-цід, а тільки замість Ганусі чи Марусі „мадам“, замість коломийського болота „асфальт“. Що тут знайдемо? Європейський світогляд? Ані сліду. Ідеї, що хвилюють сучасною Європою? Дарма й шукати. Модерні надбання форми? Навіть цього немає. Під маркою європейської поезії десятий раз відживає лепківська мелянхолія, осінні дзеньки-бреньки приשמінковані кабарежною музою. Наш примітив еднається з примітивом міжнародної вулиці. Старосвітська сопілка, що хоче хихикати під ритм бульварного саксофону. „Бодай ся когут знудив“ помішане з „Ca tu je deux la d'ou, madam“. Гапка з Кобилячої Волі plus Де ля Ліпінская.

Поети оті, як звичайно, ідуть по лінії найменшого опору. Висхло джерело новошляхівське, прийшла мода на Європу. Гаразд, але замість учитися цієї Європи, здобувати її пізнання основною й завзятою працею, зближатися серйозно до неї, — знаходять її там, де найлегше, в каварні. Уся частина збірки Гординського, присвячена європейським мотивам, навіть має заголовок: „Café-sgrème“. Приїде Гординський (чи Хмелюк) до Парижа й поза шантаном нічого не побачить і нічого не навчиться! М. і. чи правдиві уперто курсуючі чутки, що той „європейсько-більшовицький“ поет був стипендіатом митрополита в Парижі? А коли правдиві, то чи справді треба посилати до Парижа поетів, які шукалиби Європи по кафе або чи є це поезія, що — як другий „парижанин“ Хмелюк

шукає Європи „під спідницею дам“? Це зовсім автентичне. Просимо розгорнути „Нові Шляхи“ (1931, ч. 9, ст. 3), а знайдемо там вірш одного з них:

„Сміх для початку
можна отримати
в брамах
за столиками кафе,
на перехрестях вулиць
та
під спідницею дівок,
дам,
якщо в кого засоби.
Столиця світу.
Парісі!“

Хто хоче купатися в грязюці, хай купається (навіть римовано!). Але на що за власні уподобання винувати цивілізацію Європи? Кожний скрізь знайде, що шукає.

А як уявляє собі Гординський парижан, про це свідчить його недавній вірш у „Критиці“ (1932, ч. 1, ст. 22):

„І підвіши в гору моноклі,
зуби шкрять на обеліска
й підтягаються високо,
аж пумпи тріскають.

Потім роблять — хто, де і коли,
апаратами фотографію,
й, оглядаючись, з під поли,
розкупувають порнографію...“

І цей знайшов, чого шукав!

І такі поеми мають нас учити Європи, а навіть самозванчо хочуть узяти на це монополі. Що вони в тих Парижах бачили поза „brasseries“? Що вони знають? Що вони відчують? Зрозуміймо, що не може бути ніякої європеїзації без засвоєння собі європейського світовідчування, розуміння ідей, що стрясають Європою, культурного надбання століть її історії, без упертої та невпинної праці й зусилля.

Але наша публіка любить примітив. Її тієї тільки пісеньки грай. На тому тлі зрозумілий несподіваний успіх віршів Гординського. З тої причини забувають про все, прощають йому комунофіліство, „Нові Шляхи“, „Альманах лівого мистецтва“ та „Критику“, трафаретні вигуки проти „капіталу“, компліменти для Горького („Барви і лінії“, ст. 38). Забувають такі бойові вірші, які викликають миле для автора видиво:

„А і музики — горі колами,
губіган — на блюзах брудних,
під червоними прапорами
стукіт тисячей ніг!“

А як конференсієр тих поетів, як провідник цієї найновішої рутенської комуністично-кафешантної й москволюбної „європеїзації“ виступає редактор з „Діла“, дописувач „Chwili“ та „Нових Шляхів“, — як протектор безробітної новошляхівщини.

В програмових статтях, що ними вводить нові „європейські“ журнали, проповідує Європу однобічно спрощену, Європу бунтарську й скептичну. Забуває, що на той комплекс ідей та прикмет, який називаємо європейством, склалися довгі століття, різні раси й нації, а тому є він чимсь складним. Побіч Європи скептицизму була ще інша, а саме Європа християнських походів, Петра з Ам'єну, Колумба, Кортеса, Стенлі, Галілея й Пікара, завойовників землі й неба, Данта, Корнея й Шекспіра, Гете, Вагнера, Рільке й Георгіє, Кіплінга та Лондонських „законів білої людини“. А сучасне західне „бунтарство“ напевно не йде тими „новими“ шляхами, що їх уявляють собі наші спізнені „радикали“.

Коли М. Рудницький пише програмову статтю про Європу, не може обійтися без Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького („Ми“, ч. 1, ст. 97). Редакційна стаття наших „Les Nouvelles Littéraires“ теж вичисляє одним поміжком Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького й Буніна (бракує ще Зоценка та Еренбурга, а бувби комплет). В цьому тижневику (ч. 1) одночасно статті про Буніна й Тургенєва, а немає навіть згадки про смерть пані де Ноай, Бремона. Гординський у своїй збірці не може собі уявити Італії і Капрі без Горького й зітхає мрійливо до совітськобосняцького святого. Стара драгоманівська сопілка!

Ми („ЛНВ“ та „Вістник“) вже від дванадцятих літ обстоюємо духову єдність з культурою Заходу, але шукаємо Європи не в кафешантанах, не в Драгоманова, не в Горького і не в Маркса, і — ні в Фойхтвангера, ані в Людвіга-Кона чи Еренбурга.

Кльод Фарер

Душа Японії

Історія Японії моглаб бути дуже подібною до історії Китаю. Човни, що ними японці прибули до Японії звичайно не були великі. Їх залага не перевищала кількох десятків родин: тридцять чи сорок вояків з родинами. Один клан не більше. Організація примітивна, аналогічна до китайської. Такі організації дуже сприяють досконаленню одиниці. Але японці, прийшовши до Японії відразу зрозуміли, що для того щоб скінчити з автохтонами Айносами треба згрупувати свої клани у більші племена, а ці останні в одну імперію.

І ця імперія завжди, бодай офіційно, мала одного провідника. Бо надзвичайним є, що від початку Японії аж по сьогоднішній день нею правила одна династія: династія мікадо, законних синів соняшної богині Аматаерасно-Огоміками, які за „мон“, тобто герб мають білу хризантему.

Японська імперія відразу стала февдальною імперією. Як майже всі февдальні держави вона почалась теократією.

Одна особа сполучала в собі гідности первосвященника й володаря. Сила, яка є божеського походження не підлягає жадній дискусії. Тому мікадо були з початку абсолютними володарями, що мали під собою ціле духовенство, в яким переважали ченці; вониж стояли на чолі військової гієрархії. Але цілком логічно васали, як світські так і духовні, стали могутніми васалами, і перевага оказалась по їх боці. Авторитет цісаря надщерблювався все більше. І дуже часто палацові господарі панували над суверенами. Коротко кажучи там прийшло до того самого, до чого — у Франції, в Англії, в Італії, Німеччині. А народи були пригнічені. Всюди від скрайного заходу до скрайного сходу, реагували вони в однаковий спосіб. Всі вони ужили того самого викруту, одного з найгеніяльніших, які колибудь вигидав людський розум. Сильні довго надуживали свою владу? Їх переконали, що це негарно; що не личить, людям справжнього великого світу, використовувати перемогу, розчавлювати побіджених, унешкідливлювати ворога цілковито, що старців, священників, немічних та інших подібних осіб, треба протегувати, оточувати пошанок. Ці дивацтва привели до повстання лицарства. І лицарство поширилося по цілім світі. У японців, як у всіх інших народів, зродився свій кодекс чести. І цей кодекс чести, який народився з лицарства, яке в свою чергу зродив феудалізм, продовжує жити п'ять і шість століть після того як зникли сліди феудалізму. Серед вас, мої панове є з певністю не один, якому вистарчає, щоби його сусід його образив, або хочби став йому на ногу, щоб без вагання тутже викликати його на двобій. І то навіть якщо цим сусідом є чемпіон боксу, або майстер в уживанні зброї. Це нісенітниця, скажете ви? Згода! Але тим не менше корисна: такі нісенітниці підтримують гарт народу. І я гадаю, що ця корисна нісенітниця, допоможе мені пояснити, чому японський нарід, такий неімовірно делікатний, є в той же час з криці, найтвердшою серед найтвердших.

Ми згадали про лицарський кодекс. Я певний, що ніхто з моїх слухачів не відступить перед жадним боем, якщо йтиме про те, щоб очистити свою честь, довести свою рацію, або помститися. Це все речі самі собою зрозумілі. Але оскільки хтось, переможений, залишився поранений, беззахисний на полі бою, чого вимагає наш лицарський кодекс в таких випадку? Нічого більше! Честь вратована. Ми маємо право, більше того, ми маємо деколи обов'язок признати себе переможеними і віддатися на ласку побідника. Франсуа I. піддався в Павії, зломивши втретє свою шпаду об толедську кирасу. Навіть лицар Байар з пораненим бедром і зі зломаним забором піддався в Брещії. Їх слава не зазнала жадної надщербки. В Японії лицарський кодекс ніколи не дозволяє піддатися! Коли когось образили він має вбити свого напасника, або себе самого. Іншого вибору не має. Не вистарчає хіба цього прикладу, щоб зрозуміти, що японці

далеко гнучкіші і субтельніші за нас європейців, є більш невмолими і тверді як діамант?

Прошу не уявляти собі, що перебільшую і що можу довести своє твердження лише аргументами з доби середньовіччя. Герої Йошітсуне (XII. в.), або Масасінк (XIV в.) можуть дати рішачі приклади, але занадто давньої доби. Тому залишу їх і дозволю собі пригадати вам історію людини нашого XX. віку — людини, якої імя знає і повторяє цілий світ. Я говорю про генерала Ногі, людину яка взяла Порт-Артур, але яка зробила щось більше і трівкіше, людина, якій завдячуємо військову формулу про „останню чверть години“, цю японську чверть години, чверть години ген. Ногі... Чи потрібно пригадувати точний текст цієї формули? — „В кожнім бою, сказав ген. Ногі, переможець залишиться всюди і завжди той, хто матиме енергію протриматися чверть години довше ніж його противник“. Яка наука енергії, мужности, перемоги! І ось Ногі, який дожив до схилю життя, оточений повагою, подивом і любов'ю цілого народу, довідується одного прекрасного ранку, що цісар Мутсу-Гіто — помер. Мутсу-Гіто, який царював від 1867 року і був найвидатніший з володарів божественної династії, синів Амата-рас — богині сонця. Отже, Мутсу-Гіто помер у 1912 році. Ногі відразу убив себе і його жінка пішла за його прикладом. Офіційні газети подали, що коли мікадо помер — Ногі уважав, що пристойність вимагає щоби дехто зі слуг мікадо супроводив його в смерті. Чи не гарна історія? і символічна... Але неправдива. Історія для європейців. Справжня історія має також своєрідну красу, хоча чужинцеві тяжко її зрозуміти і тому офіційна Японія її замовчала.

Як знаю з певних і поважних секретних джерел, справа малася так: півстоліття перед своєю смертю, Ногі був скромним учнем в якійсь військовій школі. Там він здружився з принцом королівської крові, який мав стати цісарем Мутсу-Гіто. Одного разу Ногі, вважаючи себе ображеним одним старшиною, професором школи, вирішив вмерти. Ногі не міг вбити того, хто його образив; це забороняла військова дисципліна, а кодекс чести признає і поважає дисципліну. Ногі готовий вже розрізати собі живіт, попросив престолонаслідника бути присутнім, як свідок при ритуалі гаракірі. Зрештою дуже почесна роля.

Ви знаєте в чому полягає обовязковий церемоніал. Той хто має вмерти, ставить собі на живіт нижче діафрагми гострий кінжал і двома прямокутними розрізами широко розрізує тіло. Після того як живіт розрізаний в приписаний спосіб і внутренности починають витріскувати, свідок, який має бути інтимним приятелем і людиною шляхотного походження, має ударом шаблі обезголовити вмираючого. Прохання кадета Ногі, кандидата до гаракірі, зустріло отже в budouчого цісаря, на-

лежне співчуття. Але Мутсу-Гіто був вже тоді дійсно великим князем, який стояв вище найповажніших забобонів. І він сказав Ногі:

— Ти не забеш себе, бо держава потребує таких людей як ти. Але тебе образили і ти мусівби вмерти. Та ти вже не є ображений, тому що я, син богів, син Аматерас-но-Огомі-Камі, беру на себе твою образу і наказую тобі жити.

Ногі скорився, лишився при житті, став старшиною потім генералом, став славним, вигравав бої, здобув собі любов в народі. Але в той день як цісар Мутсу-Гіто помер і не міг нести далі на своїй голові колишньої образи, ця образа, хоч мала вже сороклітню давність, впала знову на голову генерала Ногі і генерал Ногі вбив себе, щоби його честь могла жити далі незаплямленою.

Єдина мораль цієї історії слідуюча: коли ви здибаєтеся з яким будь японцем, то все мусите пам'ятати, що це є людина з найбільш інтелігентної раси. З дуже розвиненим почуттям чести. Це є не лише признанням, яке належиться японцям. В рівній мірі обережність вимагає пригадувати це з хвилиною, коли входимо з ними в якібудь зносини.

Японці вміють схилятися дуже низько, але виключно з вічливости. У хвилину пізніше вони випростовуються швидше, аніж схилюлися. Хребет японців має в собі щось з найліпше загартованої криді. І треба щоб кожний про це знав і старався цього не забувати.

А попри те все японська поезія є найшляхотніша поміж шляхотними і найелегантніша поміж елегантними. Вона є надзвичайно японська: не дивлячись на всі труднощі, які супроводили її народження, вона зуміла доказати світу, що існує і що є законною донькою чудових японських фіордів, яких сніги так прекрасно виділяються на блакиті неба, донька зрештою цілої цієї чудової країни, якої красу так добре культивує нарід, що живе в ній протягом 25 століть. Мені вистарчило побачити її один раз в житті тридцять чотири роки тому, щоб схоронити про неї незтерте вражіння.

І чому ж маємо обмежуватися лише поезією? Японці посядають мистецтво, мистецтво вирафіноване. Воно почасти носить в собі впливи китайського мистецтва, а почасти грецького. Бо впливи Греції Фідія і Есхія прийшли до Азії разом з цісарем Олександром, і разом з буддійськими філософами. А це мистецтво разом з тим є цілком своєрідним, бо японці вклали в нього свою власну душу, яка не є цілком ані грецькою, ані індійською, ані китайською. Храми Нікко, які були збудовані в добу нашого Генрика IV. або Людовика XIII є тріvkими пам'ятками цього оригінального мистецтва. Гер Лоті їх подивляв.

Ці храми були збудовані тоді, коли Японія щойно вийшла з трагічної анархії, яка попередила її перше відродження XVI в.— Героями цього відродження були: Набунага, великий

освічений правитель, який з співчуття до рідного краю, щоби ратувати його, став диктатором; Гідейоші хлібороб, який став розбійником, з розбійника військовим, з військового завойовником, той Гідейоші, що помстився за убийство Набунага (1582) і здолав стати його спадкоємцем; зрештою Еяз, князь Еяз, який не дивлячись на своє високе походження погодився служити під проводом Гідейоші і в свою чергу став його наступником. Ці храми, справжні чуда, свідчать про знаменитий ужиток, який зробила Японія з дарів, що їй дала природа.

Давня Японія зачиняла перед чужими свої вікна і двері, і замикалась від решти світу. Це було без сумніву її право, бо кожний є господарем у себе. І якщо мені подобається спустити заслони, людям з вулиці немає ніякого діла до того. Однак зачинятися є небезпечно. Той хто зачиняється в себе, нічого не знає про те, що робиться зовні. Коли відкрито порох, японці про це знали. Але вони погорджували порохом. До того ж гармати XVI віку рідко спричинялися до перемоги. Але коли в добу Густава Адольфа, Європа подумалась до модерної артилерії, то Японія про це не знала. І так само не знала вона про все, що слідувало протягом двох віків за тим.

З початку все йшло добре. Японія й далі жила і просперувала мудро, рівно і мирно. Але треба було, щоби у році 1853 американський вітрильник викинувся десь, не знаю точно де, на беріг Курільських островів, і щоб залога янків спробувала вступити на японську територію, що було заборонено для людей зза моря. Даймію (губернатор) Курільських островів ввічливо, але твердо випросив американських моряків. Ці останні почули себе ображеними і повернувши до Вашингтону, поскаржилися на тих заморських дикунів, які не хочуть слідувати правилам святої гостинності, яка належить морякам, що були досить дурні, аби втратити свій корабель коло берегів, який вони повинні були оминати. Вашингтон прийняв скаргу. Ціла ескадра відплила в напрямі до японських островів. Вона досягла Кіу-Чіу в бухті Каго-Шіма, і командор Пери — командант ескадри, відправився до місцевого даймію, поскаржитися йому на образ, якої зазнав зоряний прапор двісті п'ятьдесят миль від того місця на північ.

Я віддав би багато років свого життя, щоби бути присутнім при тому незвичайному діяльові, який послідував. Американець вимагав сатисфакції на підставі американських звичаїв і етики. Даймію звичайно його не зрозумів. Американець зрештою зробив те, про що його просили — він пішов. Але повернувши до корабля, він відразу наказав відкрити вогонь на Каго-Шіма.

Нема нічого тяжчого, як диспутувати з гарматами. Тим тяжше, коли сам не маєш гармат, аби відповісти. Даймію з Каго-Шіма зрозумів це відразу. Він попросив миру, приніс вибачення, яких домагався Пери, і зразу ж після того забив себе, щоби змити образ честі. Це було гарне поступування

з боку даймію. Але японський народ знайшов, що для нього, для японського народу це дуже зле.

Подумайте самі! Японський нарід закоханий в приписи честі, нарід незломний, коли йде про людську гідність, мусів „проковтнути образу“ і ще „не впився помстою“. З цієї хвилини японець не вагався; він скинув свій поганий уряд, поганий, бо ж оскільки він не вмів передбачати, значить він не вмів й правити. І на місце давнього феудалізму Японія завела в себе, ціною жорстокої революції, правління за європейськими зразками.

Дальше справи пішли скоро. Афера Каго-Шіма зайшла 1854. „Велика зміна“, називаючи японську революцію її дійсною японською назвою, відбулась в році 1868. Прошу одначе пам'ятати, що революція 1868 року, зовсім не була рухом народу варварів, який за кожную ціну хоче в скорім темпі цивілізуватися Японія перед цим роком була дуже розвиненою нацією. Вона була такою ж мудрою, як ми. Може бути вона була щасливішою за нас. Але вона була слабшою, тому що, замкнувши більш як двісті літ перед тим, свої кордони, Японія не знала промислового і механічного шляху, якій обрала собі Європа й який привів останню до пари, електрики, вибухових речовин (а рівнож до соціалізму). Японія була свідомо небезпеки, яка загрожувала їй, коли вона залишить предківські шляхи, щоби наслідувати білошкірих людей. Але зрозуміла також, що передумовою свободи є сила. А Японія хотіла залишитися вільною. Година, коли вона мала рішатися, напевно була найтрагічнішою в свідомості Японії. Требаж було, задля зрештою непевного результату, за одним ударом відкинути цілу творчість предків, цілу традицію — цю тисячу разів святую традицію. Але Японія не завагалася. Я сам написав цілий довгий роман, задля одної приємності висвітлити там, на двох сторінках, ту небезпечно тривожну загадку, яка встала перед кожним японцем.

Японський старшина питається на передодні Цусіми своїх товаришів:

— Ми перейняли зброю з Європи. Ми перейняли тактику з Європи. Ми навіть перейняли звичаї з Європи. І ось ми на полі бою. Завтра, як ми будемо переможені, що скаже світ? Інший старшина, не вагаючись, відповідає:

— Якщо ми будемо переможені, світ скаже, що ми є малпи. Ходить отже про те, щоби не бути переможеними.

І японці перемогли. Більше того, вони всюди лишалися переможцями від 1868 р. аж по нинішній день.

Зайво пригадувати тут китайсько-японську війну 1894 і гучну морську перемогу коло Ялу. Зайвим рівнож булоб пригадувати надзвичайну епопею з року 1904, коли величезна Росія подумала, що може побити тих малих японців, які дозволили собі присвоїти Корею і Манчжурію, здобич, на яку претендували царі. Росія була розбита в Ляо-Янгу, Порт-Артурі,

Мукдені і під Цусимою так само, як Китай. Натомісць корисно, може, пригадати, що в році 1894, коли японські війська зайняли китайський порт Вей-Гай-Вей, Німеччина, що поставила була на китайську карту, розсердилася і дозволила собі звернутися до Японії з найбільш аrogанським ультиматом, який звучав: „Прощу протягом двадцять-чотирьох годин евакувати Вей-Гай-Вей, або я, на жаль, буду змушена вмішатися у ваші справи“. Німеччина 1894 року була могутньою державою. В той час Японія лише пробувала свої крила, дзьоб і пазурі. Японія подумала, усміхнулася, вклонилася і виконала німецький ультимат. Але двадцять років пізніше, коли Німеччина почала оголошувати всім війну, одна нація її попередила і це була Японія. Якраз в той час Німеччина зайняла на китайському боці порт Тсінг-Тао, дуже близько від Вей-Гай-Вей. В ту ж хвилину Японія віднайшла старий ультимат з 1894 року, викреслила в ньому назву Вей-Гай-Вей, вписала натомісць Тсінг-Тао і не змінюючи в тексті ані коми, звернулася до Німеччини з вимогою евакуувати Тсінг-Тао „протягом двадцяти-чотирьох годин, або я на жаль буду змушена вмішатися у ваші справи!“ Генерал Людендорф в своїх споминах, пригадуючи цей, такий жахливо симптоматичний випадок, з меланхолією признає, „що Японія вміє мститися“. І дійсно Японія вміє це і вміє знаменито. І оскільки ген. Людендорфові в році 1914, вільно було не знати такої подробиці, ми, люди 1834 року, булиб злочинцями супроти нас самих супроти світа і супроти світового миру, якби ми в тім питанню мали найменші сумніви.

Я мавби певні закиди до себе, якби ще не вказав зайвий раз на очевидний факт, що сьогодні Японія являється найбільшою нацією в світі, бо лише вона завдяки війні 1914 року значно виросла як під моральним так і під матеріальним оглядом.

В той час, як ми всі інші стратили — дехто багато крові, дехто багато багатства, деякі охоту до праці, інші зновуж таки, ті що вигадали систему Тейлора, частину своєї інтелігенції, в той час Японія здобула собі кредит, якого не мала і монетарний запас, що дозволило їй в досить зручний спосіб переіменитися сьогодні з нації хліборобської в націю промислову. До цього треба додати таке незмірне джерело сили як японська розродність, одна з найбільших, які існують і система виховання, яка практикується в Японії. Кількість японців все збільшується і ці японці не перестають ставати все більше міцними і більш активними. Їх з певністю вже в більше як 100 мільонів, хоч офіційні статистики вказують менше число. Ви мені скажете, що американський нарід є ще численніший. Це правда. Але американський нарід знає кризи, яких японський не знає. І це тим більше цікаве, що сама логіка вимагає, щоби було навпаки.

Що правда американське населення займає величезну й надзвичайно багату територію. Японці натомісць тиснуть

на території занадто малій, яка до тогож все є жертвою різноманітних природних катаклізмів. В той же час якраз у Сполучених Державах поширено безробіття. Японцям, які страждають далеко менше від уявних нещастя, загрожує натомість — цілком реальне поважне нещастя — що вони не знаходять ніде необхідного для все зростаючого населення, яке вже зараз є дуже густе, місця осідку. І ось тут лежить дійсна проблема Пацифіку, проблема остільки важна, що я навіть не претендую порушувати її тут.

(З французького переклав І—ий).

Д.м. Донцов

Українське васиш і рідна колтунерія

Хто читає совітську пресу, гадає, що вернули часи 1918 року; що в ССРСР. кипить горожанська війна, що англійці висаджують десант в Архангельську, що евакуується Київ.

На всіх совітських достойників напала формальна гістерія. Голова Виконкому України, Петровський кличе „українські народні маси“ згуртуватися довкола „обожаного монарха“, pardon, довкола „центра пролетарської революції“ — Москви з її „обожаним вождьом“ Сосом Джугашвілім, і не уступити ворогові „ні пяди“ української землі... Совітський спеціаліст від „очковтирательства“, емігрант з білостоцького гета — Літвінов-Валах апелює до „патріотизму всіх народів нашої великої федерації“ — не допустити нових „дванадцять язиків“ на улюблену Україну... Співробітник „Відомості Літературних“ Радек-Собельзон (фін Тарнов) — мобілізує громадську думку цілого світу — проти нечуваного замаху на „свободу народів“ і на інтегральність совітського „союзу“, від якого хочуть відірвати так йому потрібну Україну... А щирий українець — Косьор з себе виходить, що „український націоналізм“ знову підносить голову на Наддніпрянщині, та що — не зважаючи на дуже активну діяльність большевицької „Малоросійської Колегії“ з Балицьким на чолі, — „Україна, складова й невіддільна частина ССРСР. знову опинилася в осередку загальної уваги та імперіалістичних зазіхань“.

І коли це? Коли ці чутки про інтервенцію лунають наново? Якраз тоді, коли Москва з „центра світової революції“ — стає центром буржуазного пацифізму! Якраз тоді, коли 3-й Інтернаціонал простягає руку згоди не до „всіх трудящих“, а до Нью Йоркської Вол-Стріту, до „дрібнобуржуазних“ протекторів Ставіського з над Сени і до фешенебельних лордів... Тоді, як давно вже минули часи, коли грозилося — „лордам по мордам“, коли викрадалося Кутепова і коли Шварцбарти доконували свого нікчемного чину на бруку Парижа.

З точки погляду „марксівської діалектики“ — ніхто, в цій нісенітниці не визнається: Чому інтервенція? Яка інтервенція? Але з точки погляду звичайної логіки — загадку наглого згістеризування отих „достойників“ — не тяжко відгадати. Поки Бородин сидів в Кантоні, комунізуючи Китай, а Крестінський в Берліні, керуючи акцією Димітрових і Люббе, — хто міг тоді думати про інтервенцію і про загрозу совітській Україні? Але тепер — коли комуністична компанія опинилася за ґратами в Німеччині (на великий роспач наших соціалістів-радикалів), а Літвінов не сміє і слова протесту проти того заявити, коли совітський Блюхер мусить вже не про Манджурію й Монголію думати, а про „славное море, широкий Байкал“ — жижки у російських достойників зачинають трястися. А примара інтервенції воскресає в їх переляканій пам'яті — грізний 1918 рік.

Пакти, союзи, розмови дипломатичні — це все пусте, і кремлівці напевно пригадують собі, як то колись європейські дипломати розмовляли дружно з урядом Абд-уль-Гаміда, рівночасно нишпорячи за островами й територіями, які можна було при першій нагоді відірвати від згнилої отоманської імперії, з якою перебувалося в „дружніх відносинах“... А крім того тавро зрадництва остаточно заясніло на чолах всіх сторонників „братнього співжиття“ між УССР та ССРР. Україною можна тепер рядити з Москви тільки на основі „положення о чрезвычайней охроне“, як колись за небіжчика царя.

Щож дивного, що так погерпають тепер у Москві за ту „нераздельную саставную часть“ совітської імперії? На Україні — наступило васишт, порожнеча. „Власть ушла“ — як кажуть росіяни. Імперія чується zagrożеною. І на Україні — влади нема, є хаос: уряду нема — є поліція; нема й правлячої верхівки, нема совітського „дворянства“, яке — за реформою Кагановича — наспіх перемінюється в „корпус жандармів“. А що найважніше — нема тої тоненької верстви місцевих яничарів — які творили на Україні видиво місцевої влади. Скрипник був її символом, з ним впали останні маски. Тоненька нитка духового, ідейного контакту між населенням і владою — обірвалася, й на Україні повстала порожнеча. А що *natura horret vacuam*, (природа не зносить порожнечі), — то ясна річ, що всі — і Москва, і Європа — насторожено чекають — хто ж заповнить ту порожнечу і коли?

Звідци — страх перед інтервенцією, звідци загострений чекістський курс на Україні, звідти й факт підкреслений Косябором, що Україна знову опинилась в центрі уваги культурного світу (бо сам голод тогоб не зробив).

Чи для майбутнього Наддніпрянщини ліпший такий зворіт подій? Ліпший! Що більше: тільки такий зворіт подій — є одиноко добрий для неї. Добре, що підтримувана „українізацією“ омана „співжиття двох братніх народів“ — українського й російського — нарешті присла, навіть в очах туподу-

мів. Добре, що ситуація виявилася, бо — як казала поетка: „волю я мучителя Нерона від ворога такого, що розідає душу“...

Напевно всі тартюфи з органів фарисеїв і саддукеїв, отих „Дзвонів“, „Мети“ і „Зорі“—знову, числячи на глупоту читачів, накинуться на мене: — ага, так ви волієте голод і нужду на Україні! Ви тішитесь з терору там! — Ні, фарисеї, не тішуся з того. Тішуся з чого іншого: з того, що нарешті тепер дістане в лоб ваша філософія, як її формулувала „Нова Зоря“: „ми не повинні називати большевиків „Москва“. Цей шовінізм з духа Донцова зроджений... шкідливий для нашої справи“. Тішуся, що цей шовінізм тепер буйним цвітом розрісся на Наддніпрянщині, і зростові його вже не перешкодят ні Постишеви з одної сторони, ні галицька колтунерія — з другої. Тішуся, що баламуцтво скінчиться, що скінчиться забава в федеративних „самостійників“, що нарешті справу поставиться в цілий зріст, як — казав Косьор — як справу „розбиття єдності (Росії) і відірвання України від ССРСР“.

Ідея фарисеями опльовувана і зогиджувана, ота ідея „розбиття і відірвання“—заясніє тепер як ніколи на Наддніпрянщині, хочби не знати як ляментували проти того наші соціалістичні єпископи *in partibus*, спізнені адоратори триєдиної Руси чи новозорянські приятелі товариша Йоффе.

Які перспективи отвирає таке положення? Україна стала знову нічия. Сповідність панування якоїсь (комуністичної) ідеї, яка нібито здобула край—щезла. Самі московські проконсули в Харкові стверджують це, дошукуючися зради не тільки в колхозах і в комсомолі, але й в самій партії (КПБУ). Україна—перестала бути їх. Але не в вже вона й під пануванням тої ідеї, якій поклонялося народолюбне, гуманне, соціалістично-драгоманівське інтернаціоналістичне українство передвоєнної доби. Україна стала знову нічия, і лише — як єдина реакція на минуле — зростає там ідея націоналізму, заперечуваного і виклинаного в „дні весни“ березня 1917 року.

Галицька й емігрантська соціалістична й клерикальна колтунерія інстинктом відчула це. Звідци й велике „бам бам“, яке вона робить довкола української справи на Наддніпрянщині — ануж прийде час, коли теперішні кон'юктуральні „католики“ знову захочуть бути „вождями народу“ в „анархічній“ Україні, щоб знову віддати її якомусь Йоффе...

Ануж деякі комуністи пригадають, що й вони — як була кон'юктура — були послами чи міністрами УНР, щоб зрадити її для нових шляхів... Ануж деякі приятелі Тореса захочуть повернути часи свого „директоріату“, коли вони ще не з Торесом водилися, а з „народом українським“, навіть не з пролетаріатом...

І компанія заметушилася...

Не гадаю, щоб щось з того вийшло. Ситуація на Укра-

їні дуже нагадує ту, що її переходила Німеччина перед 1813 роком, коли все здорове рвалося помстити Єну і Аверштедт, коли ті самі, що вчора стелили квіти під ноги воякам революційної армії Наполеона, нині—готувалися відплатити йому — за свою ганьбу і за свою глупоту...

Але хто знає історію, той знає рівнож, що німецька колтунерія той визвольний рух—всіма силами стримувала. Чи хто знає напр., що Фрідріх Ян, учасник кампанії 1813 р. довгий час сидів у німецькій в'язниці за пропаганду... „дуже небезпечної ідеї зєднання Німеччини“? Що Ернст Моріц Арндт, проповідник війни з Наполеоном теж за свій „шовінізм“ висидів за ґратами? Що був час, коли уряд заборонив друк „Промов до німецької нації“ Фіхте? Що Гофмана Фалерслебена позбавили катедри за написання небезпечної пісні... „Deutschland, Deutschland über Alles“? Чи хто знає, що пануюча колтунерія кількадесятьох німецьких сереніссімусів—лиш тоді рішила стати на чолі визвольного-національного руху, коли побачила, що він грозить перехлестнутися їй через голови?

Те, що зробив з тими сереніссімусами Гітлер і з їх попіхачами ваймарськими соціалістами — то зробив не Гітлер, лише сама Немезида історична, яка мусіла вирвати п'яте колесо від воза.

Подібна ситуація назріває й на Україні. На Україні повстає порожнеча і вони гадають виповнити її своїм змістом, але як в Німеччині в 1814 році — наші сереніссімуси стають колодою для нового руху. Де світ вагітнів новою ідеєю, разом з нею приходила й нова людина. Вона прийшла разом з Лютером, вона прийшла разом з Фіхте, вона прийшла разом з вояками Мікада в Кореї й Манджурії, вона прийшла тепер в Італії. Шож за нові люди готуються у нас обійняти спадщину захитаної большевицької Москви? Може „новозорянські“ кретини, які повчають, що не вільно ідентифікувати большевизм з Москвою, щоби мати знову якогось ідола, перед ким і по поваленні комунізму — могли би схилити гнучку шию? Чи може фарисей з Метти, (ч. I), які знову лянсують стару „національно-політичну концепцію“ федеративного строю, щоби з гетьманом будувати „нову“ Росію на Україні? Чи радикали, які виступають з прапором соціалізму, що „врятує країну від голоду й нужди“ пригтовляючи золотий мостик до російських „есерів“, аби заволокти Україну до шаповалівської „Ліги народів Східної Європи“? Чи наддніпрянські соціалісти з Мазепами, що—аж по п'ятнадцяток літах надумалися відлучити від церкви федераліста Винниченка, підтримуючи його, коли мав владу і змогу шкодити? На те, щоби знову робити нісенітницю, яких шкідливість зрозумілиби щойно по нових п'ятнадцяток роках? Чи червоні інтернаціоналісти, які прислухаються не до голосу своєї країни, лише до приказу Абрамовича і Вандервельде з 2-го Інтернаціоналу? Чи інтернаціоналісти чорні, які літами

словом не озвалися на переслідування релігії і церкви на Україні, а щойно на приказ Риму надумалися забрати голос?

Це мають бути „ідеї“, якими вони наповнять наступаючу порожнечу на Україні? Це мають бути „люди“, які здолають комусь вказати шлях, когось повести? Коли німецька колтунерія в 1812 р. проscribeувала Фіхте, наша колтунерія — проscribeує Шевченка й Лесю Українку. Коли німецька колтунерія зачинаючи накинута низами війну з Наполеоном перед розпадом французької імперії, замикала по тюрмах Арндтів і інших „шовіністів“, наша колтунерія — обливає болотом наклепів і денунціяцій українських „шовіністів“, які важуться поставити справу спору з Москвою в цілий зріст... І вони думають, виграти гру? Вони думають, що цинічно захищаючи інтереси кліки, гаслами католицької моралі, до якої не доросли і якої не в стані зрозуміти їх дрібні душі, вони думають, що ніхто не відважиться зірвати з них маску? Вони гадають, що колись популярні у нас гасла братерства народів і соціалізму позволять їм безкарно надуживати їх, щоб привести нас під команду масонерії з 2 го Інтернаціоналу чи міжнароднього жидівства? Пропаганда наших червоних і чорних інтернаціоналістів проти „шовінізму“, колиб їм удалося відіграти рішачу роль у грядучих подіях на Наддніпрянщині, привелаби тільки до того, до чого ці згубливі доктрини вже раз привели в році 1917, коли в Києві теж зогиджувалося все „шовіністичне“: до заламання енергії народу і до психічної прострації, на якій пізніше знову жируватимуть ті чи інші будівничі „єдиної і неділимої“.

Добре сказав один німець, що в Європі, яка живе глибокими традиціями минулого, всяке Новонародження завжди є водночас Відродженням, відродженням чогось минулого. Кожна творча доба повертає до життя давно, здавалосяб, погребаний кусник історії. Італійський Ренесанс бачив себе в постаті Греції з V-го віку, перша французька республіка хотіла взоруватися на римській, цїсарство — на цезаризмі. Хмельничани радо пишалися предками своїми Роксоланами і варягами. І коли недавно на степах України замаяли козацькі шлики й оселедді — це було зявище того самого порядку. Так було, так мусить бути... І якраз цю традицію, це Відродження, без якого нема Новонародження, без якого гине тяглість національних зусиль — їх нищать: червоні інтернаціоналісти з Москви, рожеві інтернаціоналісти з 2-го інтернаціоналу і чорні інтернаціоналісти з Меті, Зорі і Дзвонів. І що ставляють на місце того „відродження“? Одні науку сина франкфуртського рабіна, другі дивацьке девотство і душевне льокайство... І направду думають, що опріч девоток і льокаїв хтось може піти з ними?

На Україні іде процес абдикації останнього втілення великого Могола. Порожнеча лишиться, або дальше порожнечею, або її місце займе Європа. Тільки Європа, та Європа, яка скрізь, де йде „вносить неспокій і тривогу“, яка „в порівнанні з шляхотним і мудрим китайцем (хінським чи нашим) мусить

видаватися ординарною, з її активністю і невсипущим духом підприємливості, з її оптимізмом і завжди на зовні спрямованою енергією¹⁾, але якої „рабятська енергія“ творить дива¹⁾. Чи знають щось про ту енергію наші соціялісти, чий мозок напханий ідеями „еволюції“ і „залізних законів історії“, об які ліпше не розбивати голови? Які стимули для своїх вчинків шукають не в своїй волі, а в чужій статистиці? Чи знають щось про ту енергію чорні інтернаціоналісти, від яких давно відлетів шляхотний дух Льюїсола, очманілі від поклонів перед кесарями? Воля європейської людини жене її на змагання з тим більшим завзяттям, чим більше безнадійною видається ситуація. „Point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer“ (Не треба мати певної надії, щоби щось зачинати ані мати щастя, щоби витривати).. Це сказав Вільгельм Оранський, і це було „дуже стоїчне, отже дуже європейське слово“... З тим стоїцизмом ведеться вже від літ боротьба проти Москви на Україні. І що знають про цей стоїцизм панікери з обох інтернаціональних таборів, яким щойно ворожка мусить на картах виложити „поводзене“, щоби вони щось розпочали?

„Досі—читаємо в того самого ученого—вчила нас історія, що ідеї, щоби жити, мусять пити кров. Мов привиди якогось підземного або надземного світа, уносилися вони над землею і посилали свої жертви на смерть“²⁾. Ця кров ллялася під Тернопілями і летілася на Наддніпрянщині. Це є історичний факт... І що знають про це фарисеї, які казаться на противників за цитати з Ніцше і кричать — на шибеницю з ним! Вони самі знають, що не є це слова зненавидженого ними їх противника, оті слова, що вони, мов папури, повторяють в кожному числі своєї щотижневої сплювочки, лише слова Ніцше. Що йому вторять щойно цитовані слова німецького ученого, а йому знову слова Декостера і поета Георга, і Морана, якого статтю недавно приніс „Вістник“. Це є Європа, і вона є з нами, а ми з нею. І етика цієї Європи є з нами, не з фарисеями. І ніколи з ними не буде, хочби змобілізували цілу інтелектуальну мірноту з своїх редакцій, хоч би своїм полемістичним жаргоном закасували не тільки всіх базарних баб на світі, але й магістрів з „Давонів“ і докторів з „Нової Зорі“.

Переляканий Радек пише про „новий поділ світа“. Так, дійсно ми вступаємо в смугу часу, яка ставлятиме проблеми не дрібніші від рішених світовою війною. Поділ Китаю, вирушення Японії на підбій азійського континенту, грізні контури великого спору за Пацифік, ліквідація вікопомного діла Єрмака в Сибіру, поворот Росії в свої етнографічні береги — все це питання тої міри, що кожне з них само висталоби, щоб заповнити в інші часи ціле століття гамором війн і революцій.

1) Max Reichner, Europa u. Europäer, N. Zür. Zeitung, 31. XII Bl. I.

В такі хвилини противники великої драми числяться лиш з грачами великої сили, або великих аспірацій. І ось в цей момент приходять на сцену наші політичні полатайки, з „концепціями“ федеративного Сходу Європи, або „трьох Русий“, маленької направи механізму. І ці сліпі й глухі комедіянти-жертви чужих підшептів, або власної індоленції, думають, щохтось колись братиме їх поважно і уважатиме за представників якоїсь великої справи?

Живемо в часи, коли Німеччина виступає з Ліги Народів, коли з неї виступає Італія, коли всі постанови міжнародного ареопагу ігнорує Японія, коли всі міжнародні конгреси кінчатся фяском. І в цей момент з'являються наші соціалдемократи і доводять, що „у світовій opinio після війни спостерігається поворот проти національного принципу...“, що „світ суверенних націй – це синонім вічного руйнівства“, та що „світова opinio, це чинник, якого політично не можна нехтувати“ (празький „Соціал Демократ“, ч. XIII-XIV). Чи ці люди гадають, що „opinio“ хоч одного портієра, хоч якогобудь міністерства закордонних справ, буде числитися з ними? Чи не розуміють, що вони надаються не на політичні конференції, лише до музеїв старих раритетів?

Щирий українець Косьор, який разом з другим щирим українцем Постишевим править Україною, поставив всі точки над І. На пленумі Ц. К. КП(б)У він сказав: „Наша партія завжди провадила найзазятішу і найбеззгляднішу боротьбу проти національних антагонізмів... В тій боротьбі завше спрямовували ми вістре спеціально проти угодовців з націоналістичного табору, які затрували працюючих націоналістичними гаслами. Не даремно Ленін в цілім ряді статей ще з перед революційних часів з особливою рішучістю... виступав проти меншевиків, бундівців, проти ...Донцових, Юркевичів і інших... Сіючи національні антагонізми, буржуазія прагне розбити єдність народів СССР. відірвати від нього Україну“. Ось цим Косьор провів незатерту демаркаційну лінію між українськими патріотами і патріотами Росії. Хто хоче визволення України від Росії, той мусить „сіяти національний антагонізм“. Хто його поборює, чи то большевизм, чи то соціалізм, чи то католіцизм, той скріплює „єдність народів СССР. разом з Постишевим...“

Ще драстичніше сказав „обожаємий вождь пролетаріату“ Сталін – цитований тим самим щирим українцем Косьором: — „давніше принято було думати, що єдиною методою звільнення народів є метода буржуазного націоналізму, метода відпаду одного народу від другого, метода їх розлучення, метода підсилення національного антагонізму між працюючими масами різних народів. Тепер ту легенду треба уважати за спростовану“... Большевицька революція знайшла нову методу „визволення пригнічених народів, вказуючи на практиці можливість і доцільність братньої спілки робітників і селян найрізніших націй на засаді добровільности та інтернаціоналізму“... Наші

інтернаціоналісти — червоні, рожеві і чорні—можуть стрясати небо і землю і призивати всі кари єгипетські на „шовіністів“, фактом лишиться: що метода тих останніх — веде до унезалежнення України, до її „відпаду“ від ССРСР., тоді як метода не „антагонізму“, а „братньої спілки“, — метода „антишовіністична“, тая захвалювана Сталіном, „Громадським Голосом“, „Новою Зорею“ і Липинським—веде до скріплення російської імперії. Третього нема. Ріжниця між Сталіном і його мимовільними прихильниками лиш та, що Сталін — не дурить себе, бо там де треба ді й с но, не на папері, визволити нарід зпід панування інших, — там Сталін сам уживає „буржуазної методи антагонізмів“, як найбільш доцільної... Тим часом наші мимовільні прихильники Сталіна — в святій наївності роблять його роботу чи роботу якоїсь іншої Росії.

А може роблять це в підсвідомім почутті власної імпотенції? Бо тою „буржуазною“ методою можуть послуговуватися не всі. Для того потрібно не належати до психічної раси червоних чи чорних мандаринів. Для того треба належати—до іншої раси людей, до тої, про яку говорить Унґмуно, звертаючись до свого приятеля:

„Ти знаєш мене і тямаш добре, як далекий я від погоні за парадоксами... Що думають про це деякі дурні, мені все одно. Ти і я—мій любий приятелю..., дискутували над словом з Ібзенівського „Бранда“., що шалений це той, хто є самотній. І ми погодилися на тім, що божевілля перестає бути божевіллям, коли прибирає масовий характер, коли стає божевіллям цілого народу, а може навіть цілої людскости. Оскільки якась омана стає загальною,... вона перестає бути оманою, щоб замінитися в щось реальне, що лежить поза кожним з тих, які її переживають. Ти і я, ми погодилися на тім, що треба би було юрбі, народові, нашому еспанському народові прищепити якесь божевілля... Ти і я, ми були обурені на те, що тут називають фанатизмом і що, на наше нещастя, ним не є. Ні, ніщо з того, що приписане, що тримане на повіді, спрямоване в упорядковані канали дяковчителями, попами, цируліками, князями й каноніками, — ніщо з того не має нічого спільного з фанатизмом... А коли якийсь дяковчитель, піп, князь чи канонік захоче затримати цей похід і скаже: „Мої діти, це добре, я бачу, що ви сповнені героїзмом і святим обуренням, я теж хотів би з вами піти; але перш ніж ви всі і я з вами зберемося, щоби доконати нечуваного діла, — чи не ліпше, як би ми всі разом перед тим порозумілися що до того, в чім має бути те нечуване діло?“ — коли пара тих злочинців... прийде і захоче стримати похід такими промовами, то юрба повинна кинути ними об землю, і початок нечуваного діла буде зроблений“...¹⁾

Еспанець добре розумів своїх мандаринів, знав, що їх со-

¹⁾ Miguel de Unamuno, Das Leben Don Quijotes und Sanchos.

лодкі слова то тільки на те, щоби не дати статися нічому великому, щоби вилляти зимну воду на горячих, щоби посадити їх з собою до спільного стола на милу розмову. В нашій випадку: з Керенським, з Раковським, з Денікіном, я знаю з ким. Еспанець знав добре цих мандаринів, які — коли їх не усунути на бік, зачнуть від улесливих слів, а скінчать плюгавленням пам'яті Шевченка й Лесі Українки, замиканням або виклинанням Арндтів, помаганням Йоффим чи Мілюковим ліпити стару тюрму народів на засаді „братньої спілки“ малоросів з великоросами, на засаді добровільности та інтернаціоналізму.

Нищити „шовіністичних“ сіячів „антагонізмів“ — це завдання всіх мандаринів: клерикальних, соціалістичних і гетьмансько-монархічних.

Передбачуємо вереск, що счинять наші фарисеї. Верещати можуть, але — по перше, хай не роблять шахрайств і зацитати з Унамуна роблять анархістами і варятами не тільки мене, але й Унамуна, а по друге — хай приймуть до відома, що ліпше бути божевільним з Унамуно, Мораном і Георгіє, аніж „нормальним“ з Назаруками, Ісаєвими та їх протекторами...

„Божевільними“ ці люди бути не можуть. Мандарини не є ніколи божевільні, вони вираховані, обачні (де ходить про їх інтереси) і ніколи не замикають жадної хвіртки. Що значить, з плечима опертими об мур, не маючи як зробити кроку, щоб відступити назад, — чекати лицем до лица ворога — ця позиція для колтунерії незрозуміла...

Їх позиція інакша. Для інтернаціоналістів чорних: не можна гукати проти Москви, бо „Європа все таки з повагою відноситься до Москви“... („Нова Зоря“). А для інтернаціоналістів рожевих: „світова опінія, це чинник якого політично не можна нехтувати“ (Соціал Демократ)... На Україні соціалізм большевицький може створити сцени, якими й „Данта старого перелякатиб можна“ (мовляв Шевченко) — червоним і чорним мандаринам це не дошкуляє. Вони прислухуються до того, що скаже Європа і світова опінія?.. А в суті річі навіть не до того, а до квиління своєї дрібної душі. Не людям з цією душею підносити претенсії бути елітою народу, і не виробить їм цієї марки їх преса.

Їх преса, їх пропаганда — це культурні сутерини, від яких розходиться сопух кепсько перетравленої духової поживи і дрібязкова злоба людей, які з своїх вікон обсервують лиш ноги щасливих мешканців вищих поверхів. Гасла соціалізму чи католицтва — це лиш убрання „охоронного кольору“, якими прикрається їх порожня суть, їх убогі думки і нікчемні наклепи, які роблять сором не тільки католицькій, а всякій етиці.

Червоний Торквемада в Москві голосить анатему шовінізмові, а йому вторують галицькі мандарини. Гієни виють, гієни чують жнр, гієни думають, що ще придуть їх часи на

Україні. Гієни помиляються. Україна напевно обійдеться без них. В грі, яку зачали, вони напевно програють.

Косьор ясно поставив справу, про що йде тепер на Україні. Задачу, яка всгала перед нею — її розв'яжуть не інтернаціоналісти, не мандарини. Замінити одну порожнечу другою — не мало би жадного глузду.

Г. Арло

Ставіський і гангрена парламентаризму у Франції

(допись з Франції)

Францію стрясають судороги революції. Афера жида з України — Ставіського викликала скандал, перед яким бліднуть всі дотеперішні панамі.

З приводу цього скандалу писало *Matin* (11 I.):

„Колиб тема не була така сумна, можнаб було вмерти зі сміху, на згадку, що держава породила не менше як 12 законів і декретів, щоби урегулювати функціонування заставних банків (звідки почалася афера Ставіського — Г. А.) та що вона підпорядкувала ці банки, для ліпшої контролі, під догляд аж двох міністерств: торгівлі і скарбу...

Ніколи організація кредиту не була більше удержавлена (зетатована), як в данім випадку, — після соціалістичної рецепти Блюмів. Ніколи ця організація не давала більшої гарантії, бо етатизм, правда? — даєж всякі гарантії справности, безкорисности й ошадности!.. На нещастя, гола дійсність довела, що варті соціалістичні теорії... Колиб заставний кредит в Байоні не був державним підприємством, не мавби державного стемпля на собі, не тішивсяб гарантією держави, не офірувавби фальшивої певности державної контролі, кольосальне шахрайство Ставіського не булоб можливе. Ані приватні товариства обезпечення, ані каси соціального забезпечення не авансувалиб байонському банкові 300 мільонів на його бони. Ні міністри не укладалиб обіжників, що поручали льюкацію цих бонів. Оповідують про наганячів Ставіського. Але не забувайте, що перший з них — це держава, — і до того такий, що не зявиться перед слідчим судєю“.

Ось суть гангрени, яку створила афера київського жида у Франції.

З одної сторони це криза держави, яка попала в руки радикалів соціалістів; з другої — це криза парламентаризму (де ліві мають більшість), який став грищем, де полагоджували свої інтереси різні канали. Уряд і парламент стали знаряддям

клік, яких єдиною метою є—рвати для себе і для своїх з державного пирога скільки вдасться: без страху контролю, без журби про завтрашній день. *Après nous le déluge!* По мені хоч потоп! — казав Людвік XV. Компанія радикальних і демократичних міністрів і адвокатів, яка опинилася, в зв'язку з аферою, за ґратами — сміло могла би виписати на своїм прапорі цю стару девізу „реакції“. Річею характеристичною є, що в аферу замішані якраз ліві круги; що соціалісти й радикали всіма способами противилися встановленню анкетної комісії, якакб безсторонно розслідила справу, та що великий приятель Савітів і ворог „зіпсутого буржуазного світу“, Леон Блюм (і його орган *Роріаіге*) ще в 1932 р. отримали документи, що висвітлювали одну з шахрайських справ Ставіського (угорських оптантів), — та що він рішучо відмовився зачати кампанію проти шахрая...

Характеристично, що й заплутаний в аферу (і арештований) посол Бонор, — є послом соціалістів радикалів. А протектором його був прем'єр (і масон), теж лівий політик, Шотан.

І що особливо дивно в цій республіці демократичної контролі, і свободи преси — злодій в роді Ставіського, що вже перед літами був суджений і караний, позбавлений права вступу до саль гри за шулерство фальшивник чеків. — міг, в своїх аферах, тішитися підтримкою сенаторів, послів, адвокатів і міністрів республіки!

Не дивно, що ціла здорова преса говорить вже не про кризу демократії тільки й парламентаризму, але і про кризу моральності, що вимагає не змінити закони, а передусім перевести „цілковиту й глибоку реформу звичаїв, що нападає не лиш на шахраїв і тих, що їм помагали, але й на тих — що їх толерували.

Розіджена гризною приватних апетитів, плондрована соціалістично-радикальними етатистами, Франція правдива Франція чесних працівників, яким Ставіський й Бонори крадуть їх ощадности, — бореться проти демократичного балагану. По цілій країні лунає крик за сильним урядом, урядом незалежним від клік, який шанувалиб, якимби не гордили, як гордиться теперішнім урядом.

Тарде в одній зі своїх блискучих статей в *Illustration* (ч. 4698) підраховує, що серед послів теперішнього французького парламенту, 275 х є присяжні оборонці автомобільного промислу, 230-х — виниць, 370 х — залізничників, 200-х — селян, 240-х бюрократії. І всі оті кліки, які лиш дбають — і при виборах зобов'язалися дбати — про приватні інтереси своєї кліки, своїх „жебрачих орденів“ — голодною своєю кидаються на державу, розкрадаючи її та компромітуючи (як в афер Ставіського).

Поняття загального добра — починає затиратися в сумлінні третьої республіки.

„Завданням дня — писав Тардіє, покласти край залежності виконавчої влади від впливів ззовні, позбавити її змоги слухати приказів жebraчих орденів, або уступати перед шантажом урядничих синдикатів... Кажуть, що кожна з наших революцій творила нову привілейовану верству... Ми поставили на місце рівності республіканського режиму — користи режиму клієнтелі... З 50 мільярдів доходів більш половини гине, завдяки забезпеченням, в кишенях соціальних рентієрів. Звідси наші фінансові труднощі. Впливи, угодіння, ласки, декорування, — з них користує меншість, яка колись повстала проти шляхти, а приміює для забезпечення своїх привілеїв, ті самі методи, проти яких колись бунтувалася. Маємо новий феодалізм.

„Палати, обложені речниками зовнішніх впливів, речниками особистих апетитів, дуже рідко займаються великими національними справами, а коли займаються, то кепсько... Їх жура задовольнити домагання ззовні, очевидно коштом бюджету... Індивідуалістичний рух XVI-го віку, віку гуманізму й реформи, поглиблений в XVIII-м філософами, визволив Францію від надуживань, які згубили монархічний режим. Але індивідуалістичний режим спіткала та сама доля, що й його попередника... Він скомпромітував свою власну засаду. Блянки проголосив: „Ні Бога, ні пана“ (Ni Dieu, ni maître). Ця формула сильна в критиці і в деструкції, не мала снаги до будовання... На місце містики ідеалістичної прийшла містика матеріалістична, на місце філософії одиниці — філософія егоїзму, так само буржуазна, як і пролетарська. В школі цієї філософії французька демократія стратила розуміння загальнонаціональних інтересів. Вона забула, що її свободи зродилися під гуркіт гармат Вальмійських... Людина, яка стала в цій школі самоціллю, зачала недоцінювати значіння загального, його вартість і конечність. Вузько зрозумілий особистий інтерес попав в колізію з усякою загальнішою ідеєю, навіть з ідеєю рідного краю“, — кінчить Тардіє. Цими статтями кидає яскраве світло на глибші причини останнього скандалу у Франції, на причини, які розідають суспільний організм „республіки профітарят“, затрутий сторонниками тої індивідуалістичної школи, що головню рекрутуються серед соціалістів і радикалів...

Кліки, (переважно масони) які — в ім'я демократії — правили Німеччиною й Італією — нарешті діждалися залізної мітли яка поклала край соціалістично радикальній вакханалії. Час цієї операції, мабуть зближається, й для Франції.

Не дурно Париж вкривається барикадами, а на устах у всіх в магічне слово 793 року: Comité du salut publique! Комітет суспільного ратунку!

Ельмір Райс

3 нотатника песиміста

(з англійського)

Глибоко закорінена думка, що життя песиміста сповнене розпачем, тоді як життя оптиміста — є неперервною солодкою піснею. Кожний, хто зупиниться над цією думкою, відразу переконається, яка вона неслухна: чиж не ясно, що людина, яка вірить в „світлу сторону життя“, буде смертельно нещасливою, як що, припустім, життя зачне їй показувати лише свою „темну сторону“? В таких прикрім випадку оптиміст нічого не потрапить зробити, а робити щось деж суть оптимізму. Тим часом, людина, яка не дуже вірить в „світлу сторону“, — є приємно здивована, коли десь та „світла сторона“ йому покажеться...

Я здригаюся на думку, до чого мусить бути подібне життя оптиміста! З року в рік вірити в якесь Ельдорадо, в наглу щасливу зміну, в манну, що спаде з неба, в чудо, що поладнає всі наші неполаджені справи, — і нести на плечах — день за днем — тягар дійсного життя! В таких обставинах треба бути хіба дуже грубоскірим оптимістом, щоби не спуститися на дно. Я переконаний, що всі самогубці (окрім тих грубоскірих) — це непоправні оптимісти.

Візьміть, натоміць скінченого песиміста — візьміть мене! Я не вірю, щоби життя могло щось дати, окрім приємности — жити взагалі. Отже я все приготований на найтяжче. Хмара віщує мені не блакитне небо, лиш можливість дощу і запалення легенів. Не маю я перебільшеної віри в інтелігентність шоферів; все уважаю на червоне світло і зараз хапаю — за ріжок. Несподівано зазнав я кілька приємних річей, отже пережив кілька милих хвилин. Кожного разу я переконаний, що ця радість вже не повториться, а коли повторюється — я знову приємно „розчарований“.

Далекий я від того, щоби любити моїх земляків, дивлюся на них з підозрінням. Не вірю людям „на слово“, ані не „шукаю доброго в них“. Таким способом не витрачаю непотрібно часу, ні снаги на приставання з хмарию людей, які мене не цікавлять і уникаю розчарувань, яких не уникають оптимісти. Від приятелів не жду нічого, але за те щиро буваю зворушений, коли випадково стрічаю з їх боку льояльність і пошанівок.

Я письменник; пишу комедії. Але все був тої гадки, що ніколи їх добре не навчуся писати (погляд багато кого з тих, що розуміються на річі). Тому, коли мені часом удасться написати щось добре, дуже тішуся. Перед кількома роками

я залишив спроби писати так, як потребує публіка. Почасти тому, що не думаю, щоби хтось знав, чого він потребує (найменше сама публіка), а головню тому, що я не дуже шаную публіку і не дуже палюся приподобатися їй. Внаслідок того, я не дуже радію з загальних похвал, за те й зовсім нічого собі не роблю з холодної загалу.

М. Л.

З пресового фільму

Наше журі для присудження літературної нагороди помилилося. Не побачило „бевсмертного“ під самим своїм носом. А саме в найінтелегентнішій галицькій часописі—в Гро м а д. Г о л о с і. Справді, чи ви читали де колись отаке:

Всі, хто лиш знає,
Що завтра може бути ще гірше,
Як сього ня буває..
Сильні вірою в успіх, а не з розпуки —
Всі! Всі подаймо собі дружні руки!

Ессе поета! А називається О. П. Білозерський... Не зважаючи на різниці, які ділять Ві с т н и к від Г р о м. Г о л о с у, уважаємо, що йому певне належалася перша нагорода. Правда, не без іраціоналізму тут націоналістичного (автор з н а в, що буде гірше, та ві р и ть, що буде краще!). Але рефрен має першорядну вартість—єдиний фронт! Колиб кандидат вже не одержав нагороди то можнаб бодай поручити його вірш, як гимн всеукраїнського національного конгресу..

Або в тім самім числі Г р о м. Г о л (з приводу голоду на Україні):

Европо! Ти скажена собака,
Що все наш хліб ти пожирала.

а потім таке:

А-а-а-я! Скільки тут крові як вина
О-о! Як багато тутки мяса.

Хіба не гарно? І подумати, що автор не використав ще цілої гамм голосівок, скільки то ще варіантів лишається, напр.:

У-у-у! Які дурниці я плету! і т. п.

А кінчиться вірш просто драматично:

Сплю весь світ,
І запалає вся земля!!!
Ха! ха! ха! ха! ха! ха! ха! ха!

Ану, чи потрафить хто з вас так сміятися? Навіть читаючи вступні статті Г р о м. Г о л о с у не потрафите! Байронівський демонізм! Шкода, що нагороду не дістали радикальні поети.

—о—

Попри драму знаходимо в радикальній часописі гумористику. А саме ухвали краєвої конференції УСРП. В тих ухвалях м. ін. читаємо, „що тільки змагання за новий справедливий соціалістичний лад може усунути нужду, голод, анархію“. В СССР панує „соціалістичний лад“, усунуно й нужду, голод і анархію?

—о—

В Меті (ч. I) про москвофілів „Ніхто не може взяти за влє... якийсь частині українського громадянства, коли вона у своїй політичній

програми стацйлаби федеративний устрій Сх. Європи. Це справа національно-політичної концепції". А трохи нижче обурення на Винниченка, який замість „виступити з протестом проти большевицької політики“, прийшов „з заявою що він комуніст“... Чогож Метя обурюється? Таж Винниченко власне один з тих, які в свою програму „стварлять федеративний устрій Сх. Європи“, а деж в справа національно політичної концепції!

—о—

Український Бескид, др. Вол. Левицький пише: „Бісмарк сказав, політика, це штука досягнення можливого“, Слушно, ціла різниця між Бісмарком, а др. В. Левицьким та, що Бісмарк „можливим“ уважав розторощення Данії, Австрії й Франції і збудовання німецької імперії, а др. В. Левицький „можливим“ уважав (як виходить з статті) спуститися на дно. Треба Укр. Бескидові якогось іншого для себе авторитету п шукати і лишати в спокою залізного канцлера, хай не перевертається в труні.

—о—

В Ділі, (29. XII.) виступ соціалдемократа П. Феденка проти Винниченка. „Треба сказати публічно про Винниченка те, що йому належиться“. Очевидно, але це треба було зробити ще 15 чи 17 літ тому, але тоді пл. Феденки і Мазеди не тільки не говорили, що належиться, а навпаки цілим партійним авторитетом підтримували свого лідера. „Навіть найближчі його тодішні приятелі не знали, пише Феденко, яку напереді політичну позицію має голова Директорії“. Так, але того голову Директорії підтримували його с.-д. товариші цілим своїм партійним авторитетом. Бо й чий жеж відпоручником був він в Директорії, як не соціалдемократів? Відповідальність за політику Винниченка несуть в історії разом з ним усі с-ціалдемократи, які тоді його підтримували, щоби тепер спізненими жалями вибілювати себе...

—о—

В Меті (ч. 5) м. р.) пише про покликання до життя „нової католицької організації католицької молоді, популярної вже під назвою КАУМ“. Питання, чи вийде щось з КАУМ? — КАУМ! Незалежно від того, хто фірмує ту організацію. Хтож думає, може, про „валеродизм“ то „каумський“ валеродизм скінчиться так само, як „валеродизм“ заграє в УНДІ...

—о—

Найетичнішому з усіх галицьких органів Дзвонам (чч. XI-XII н. р.) не дав жити наш жунал. Тим разом доводять наші архикатолики, що редактор „Вістника“ в „Підставах нашої політики“, ідейно обосновував ту політику, яку він у відношенні до поляків С. Петлюра... А другі архикатолики — Нова Зоря (ч. XII. м. р.) твердять, що той самий редактор Вістника є для УНР, „вже надто галицький“ націоналіст, близький до б. „Н. Клича“ (маленький донос в стилі „етичних“ католиків)... Деж правда? Одне чи друге? Але нашім етичним „католикам“ не ходять ані про одне, ані про друге, ані про правду, ходять про нищення противників своєї кліки, якими засобами все одно.

Ті самі „етичні“ Дзвони пишуть: „молодий Черняв формулюючи ідеал аморальности Донцова, поставив м. ін. і таку заповідь: „свинство ніколи не шкодить“. Донцов визнає цю ідеологію не тільки в теорії, але держиться її і на практиці“. Знають очевидно Дзвони, що Черняв ніякого ідеалу Донцова не формулював, лише свій... Але, що то шкодить „етичним“ Дзвонам? Ціль освячує засоби, хочби цим засобом і була брехня. Лише в останнім таки помилилися—Вістник не визнає засади, що „свинство не шкодить“. Навпаки уважає, що дуже шкодить і найліший доказ—доля Дзвонів, які в своїй полеміці ту засаду дуже старанно застосовують. Наслідком того чимраз більше відвертається від них читаючий загаль, в наслідок того перейшов багато датований журнал з місячника на двомісячник. І гадаємо, недалекий той час, коли під тягарем власного туподумства, цей високеетичний місячник стане з'являтися мабуть двічі до року — на Великдень і на Різдво... До

того напевне прийде, коли адміністрація Дзвонів і на дальше так блискуче виявляватиметься в свого завдання, як досі: в XI XII книжці читаємо: „друкуємо впертих довжників. Виказ I, за 1931 рік“ (слідують імена)... Отже передплатники з біжучого року можуть спати спокійно, справа адміністрація займеться їх довгами щойно в 1937 році! Ні, видно, що такі „свинство шкодить“...

Ті самі Дзвоні, згадуючи про відчит Донцова („Санчо Панца в нашій дійсності“) кажуть, на протязі кількох рядків, що Панца то власне ніхто інший тільки сам Донцов... Метода полеміки на Україні дуже знана ще від часів безсмертної баби Палажки, метода адоптована пок. Федорцєвим, „лицарем“ В. Липинським і іншими. Думають наші „католики“, що цєю полемікою устояться в конкуренційній боротьбі?

Ще квітка для характеристики літературної „етики“ нібито католицьких Дзвонів: „Зрештою прочитайте кілька вириків в ідеології моральної ганґрини Заходу в „Націоналізмі“ Донцова...“ Правда ж мораль та, де „справедливості немає“, якої приписи „червоніють наче пишна богрянниця... від крові людей невинних“. А друга баба Палажка, що пише в Н. Зорі, під псевдонімом О. Назарука, знову розводиться з обуренням про „щастя ножа і крові“... Все це прекрасне і свідчить, що „католики“ уважно читають деяку позиточну для себе лектуру, лиш... допускаються при цім звичайного шахрайства. А саме 1) цитата Палажки, то не слова Донцова, а наведена ним цитата з Ніцше... 2) цитати наведені в Дзвонах — то знову не Донцова, а наведені ним в Лесі України... Очевидно, тяжко нашим „католикам“ висипати ринкові лайки на голову Лесі України і Ніцше, для того свідомо промовчують, що це слова тих авторів, спихаючи все на зненавидженого редактора „Вістника“...

А далі ще краще: „В Монастирчу, повіт Жидачів застрілив один другого за невіддання 50 сотиків... Вістка коротка, але якже вимовна. Часописні вістки про того роду факти, вповні гідні ідеології Донцова, стрічаємо часто“. (Дзвони, ст. 522, 3, ч. 11-12 м. р.). Отже і тут винен Донцов! Почекаємо аж суд розслідь чи то Донцов винен, що один другого замордував за 50 сотиків... Але одно є певне, що коли хто десь в Галичині не мордує, а продає себе за 50 чи за 30 срібляків, або зводить нашу полемічну мову до жаргону п'яних фякрів, то — тому вже Донцов не винен.

Всі тепер роблять концерни пресові. Радимо Дзвонам. Новий Зорій Меті об'єднаться теж в концерн Ми навіть задушно для нього придумали назву — Слюса тахіта. Характеристично, що ці скандальні виступи Дзвонів прикриває своїм авторитетом — ректор Духовної Семинарії.

—о—

Галактіон Чіпка в Ділі (ч. 19): „В Києві, тисячелітній і довчний столиці України — Свято... Того дня ніхто з історії вже не вимаже... А всеж таки... Мені здається, що якби серед якоїсь групи вирвалася імпровізація: Ми кожного між очі кулаком, хто хоче нам забрати наше“, а бодай часть товпи підходила цю імпровізацію, то хто зна, як виглядалиб найбільші дні січня 1919 року... Бійтєся Бога, колего! Таж тепер ундівсько-католицькі концерни засновуються. Що, як якийсь католицький магістр чи доктор підгледить що пишете, відразу попадете в анархисти, деморалізатора молоді, сторонники „щастя ножа“ і пр. Треба вам того?

—о—

Нова Зоря (ч. 19): „Відириски того страшного в наслідках хаосу дісталися й дістаються до Галичини. Найбільш яскравий представник того хаосу — Дмитро Донцов. Про шкідливість розкладової діяльності того типу „діяча“ доперва слідуюче покоління здасть собі справу... Можливо, але всеж це кращі перспективи, ніж ті, що отвираються перед редактором Нової Зорі: слідуюче покоління напевне навіть не знатиме, що він колинебудь існував на світі. Подібні „діячі“ лишають

одинокі сліди в історії: плями від болота, якими обляпують і рохожих..

—0—

Не забув про Вістник і Станиславівський, Стяг орган одної з численних протестанських сект. Там м. ін. читаємо: „щоби поставити кінець усяким фальшивим авторитетам та охоронити народ перед наслідками його безкритичного довіря до такого авторитету, рішили ми подати думки дра Донцова до прилюдного відома“, а далі йде „випрацювання“ редактора, яке очевидно з думками редактора „Вістника“ нічого спільного не має.. Одне його твердження мусимо спеціально спростувати: редактор „Вістника“ не твердив, що „протестантизм виховує духових плебей“, (як хоче атвор), він твердив, що той протестантизм зі „Стягу“ виховує духових плебей. Це маленька ріжниця..

—0—

В Бюлетені польсько-українським (ч. 33) знаходимо цікаву сальветку В. Липинського, з якої м. ін. довідуємося, що Л-ий „був безсумнівним поляком. Родина Л-го, гербу Бродзич, зайшла на Поділля з Мазовша щойно в другій половині XVIII-го віку... По кужеді походив Л-ий рівнож майже виключно від родин походження й куттури польської“... З огляду на це „без сумніву в тім відношенні чутливий, мусів Л-ий посідати якийсь комплекс нижчости, якийсь болісний комплекс чужості. Бажання усунути його брак було пхнути його в обійми ідеології скрайно місцевої, яка позволяла йому уважати себе за правдивого, може навіть правдивішого від всіх інших представників краю, в яким уродився“... Цікаве спостереження, яке проливає світло на „стиль“ полеміки Л-го, відсуджуючого своїх противників від українства: тим на івалт старався сам собі довести свою „тутешність“..

—0—

В минулій книзі ми звернули увагу, про добрий відзив критика „Діла“ на деяких співробітників „Вістника“, коли вони появились друком в збірнику „Ми“ (в „Вістнику“ їх за літератів не визнавалося). Тепер про той самий збірник „Ми“ пише „Нова Зоря“ (ч. 100), „він буде для нашої інтелігентської верхівки цікавою лектурою“... Знову, коли ті самі переважно письменники друкувались у „Вістнику“ — Н. Зоря їх або не завважала, або як і Діло, твердила, що в Вістнику — нема література“... Це дало причинок для галицької літературної етики.

—0—

Новий Час лянсує ухвалений в Харкові правопис. Бо — „для одного народу одна літературна мова і один правопис“... Так, але ким установлені? Політичною московською владою в цілі зближення української літературної мови до російської. Чи постанови цієї влади, ще до того подиктовані подібним наміром, мають обов'язувати нас? Тоді вже разом з „танок“ і „гедз“ (ван „танок“ і „гедз“) пишім і „градус“ зам. „ступень“?

Бібліографія

Галина Журба: Зорі світ заповідають... „Українська Бібліотека“, ч. 10 (накладом Івана Тиктора), Львів 1933, 169, ст. 128.

Побіч Олени Журливої маємо ще й Галину Журбу. Такі „настроєві“ псевдоніми не збуджують довіря до авторок. Письменник повинен діяти самим твором, а не помагати собі відповідно стилізованим прізвиськом. Пані Журба дебютувала ще в 1908 р., отже має за собою 25 літ літературної праці. Це очевидно до чогось зобов'язує. Перед війною брала досить живу участь у літературному житті, по війні відзивалася зрідка, а й то здебільша на сторінках перших совіських журналів („Муза-тет“, „Всесвіт“ тощо). Зрештою останніми роками зовсім мовчала. Несподівано появилася в тикторівському видавництві її перша повість (досі писала оповідання та короткі сценічні картини). Як довідуємося з

„післяслова“, має це бути тільки перша частина пошуканої в більших ро-мірах „епопеї“. Притім „Українська Бібліотека“ обійшлася недобре в твором письменниці, відкидаючи 8 кінцевих сторінок, тому, що вони не вмістилися в приписаних чотирьох аркушах друку.

Змістом має бути пробудження національної свідомості в темному, далекому від світу волинському селі. Це пробудження dokonується під впливом подій, зв'язаних із світовою війною, а знаходить приготівлений підклад у місцевих, уже сильно призабутих козацьких, чи точніше, гайдамацьких традиціях. Тема цікава й гідна розроблення, але авторка як слід її не розгорнула. В дійсності маємо ряд окремих картин, що змальовують відгомін, який викликає війна в глухій сільській закутині. Дівче народолюбство відбилося на підході до справи. Війна є тут бичем Божим, що нищить затишне щастя („пасіка, вишні за нерелавом“) (ст. 83) смірних людей. Один католицький критик розхвалив авторку за її „миролюбів“ (Нова Зоря, ч. 1). На нашу думку оце старосвітське „миролюбів“ недалеко від „модерного“ паціфізму. Ріжниця хіба та, що він є більше насичений і рішучий у спротиві проти війни, а старе „миролюбів“ ще сентиментальніше й блідіше. Побіч війни другою язвою села є „пани“. Кожний з них то стовідсотковий шварцхарактер, садист або майже ідіот. Пани тільки їдять, гуляють і знущуються над покірними й богоугодними „мужиками“. Знов старосвітські схеми відбиваються на світогляді авторки й путають хід її думок. Не перечимо доброї волі авторки станути дійсно на національному становищі, але застарілі привички може навіть підсвідомо продаються раз у раз на поверхню.

„Зорі світ заповідають“ властиво не є повістю, а тимменше не є „епопеєю“. Суть повісті лежить у фабулі, в укладі подій, що про них розказує автор. Уміння збудувати цікаву й слідовну фабулу це перша прикмета, що її звичайно вимагаємо від доброго повістара. Отже в творі пані Журби дуже мало діється, а зате багато персонажі говорять між собою й авторка багато описує. Дрібна майже ніяка фабула просто гине в повені балачок, настроїв та описів. Традиційна вже хіба наших повістей проявляється і в рецензованім творі. „Зорі“ це низка слабо пов'язаних сцен, що чергуються в хронологічному порядку по собі і пливають лінійно повільною ходою невідомо до якої мети. Зрештою деякі з них не є пов'язані ліричною, настроєвою вартістю. Авторка вміє підхопити безсумнівно не один поетичний момент.

Мова гарна. Викликає застереження тільки з одної причини, а саме авторка мішає волинську говірку з літературною мовою як у розмовах селян так і в тексті просто від себе. Ані персонажі не говорять справді по волинськи, ані описи не є позбавлені діалектизмів. Треба було рішитися на одне, а не змішувати двох способів. Вражає надуживання дієприкметників, що є внаслідком мабуть польського впливу на мову авторки. Послухаймо такого речення: „Сон був п'яніючий, сонце ласкаве, подих води холодючий та різкий“ (ст. 22). Далі стрічаємо: чаруючий (10), цілючий (11), захоплюючий (9), невгаваючий (62) та ін. Наша літературна мова, очевидно, знає цей тип дієслівних форм, але вживав його помірковано. Виразним польонізмом є форма: „живим тінном“ (має бути: живою тінню) ст. 39.

В загальному висновку скажемо, що „Зорі“ мають глибоку й цікаву тему, але як ідеями, світоглядом так і формою старосвітські, „передвоєнні“, а притім в якості досить пересічні. Ніякою ревеляцією, як хоче дехто з критиків, не є. Та проте уважаємо рецензовану книжку за явище в деякій мірі позитивне.

Автор „післяслова“ що порівнює паню Журбу до... Стефаника, повинен вистерігати з грубих реклям.

М. Барський

Святослав Гординський: Барви і лінії, поезії, Львів „Ізмарагд“ 1933, стр. 66.

Княжка — надзвичайно симптоматична.

Уважна коректа, чистий друк, старанне графічне оформлення. І зміст цілком відповідний: плинний, приємно-легкий, а передусім т. зв. сучасний. Вірші в більшості — добре зроблені. Миготять школи, напрямки й стилі — ціла дефілада засобів від символізму й футуризму аж до конструктивізму — проходить перед читачем. І все це подане в цілком безпечнім, лагідно освоєнім вигляді, без жадного подразнення, без жадного „дратування буржуа“ — добре перемішаний і навіть смачний вінігрет.

В романі Золя „L'oeuvre“ („Твір“) з життя перших імпресіоністів, поруч Клода Моне, що в нуді і боротьбі вистраждає своє мистецтво під глузування тлуму, введений такий Фажероль. Ця щаслива людина бере революційний імпресіонізм Моне, складає його в конічний смак „більшості“ і відважно ділить пополам. В результаті він з одного боку „революційний“ отже — модний, з другого — цілком не страшний і легкостравний. І, натурально, без жадних страждань він знаходить і ринок, і „славу“.

Вірші С. Гординського в значній мірі нагадують творчість Фажероля. А що в мистецькому процесі роля Фажеролів є не лише додатковою, а й просто кінцевою (а у нас спеціально), годиться з почуттям вітати привітати цю безперечно культурну — щодо літератури — книжку. Своім зовнішнім виглядом вона заімпонує пересічному європейському інтелігентові а своїм змістом, що підводить певний формальний підсумок останній добі українського (й європейського) віршу, безумовно прислужиться популяризації сучасної української поезії.

На цім залишалось поставити kropку і закінчити рецензію... як-ба зараз був 1914, наші 1924, але не 1934 рік.

В тім історичнім ритмі, в яким ми опинилися, навіть дуже культурні Фажеролі фатально запізнаються і роля їх нині зводиться до мінімуму: занадто це великий люксус, бо забагато часу йде на підсумування, освоєння й розжовування. Навіть наше з природи важкодумне суспільство мусить нині *volens-nolens* мислити й відчувати скорше.

Кожої сьогодні можуть зрушити образи напр. такого типу:

Злоза темних, дощових заслон,
Мов на сцену темної драми,
Хтось (!) виходить, хтось кличе: Allons!
І ховзється тихо до брами. (стр. 7)

Колиж то була написана „Нана“, неповторна „La dame en noire“ Верхарна, нарешті... „Яма“ Кудрина і всі повісті на модну колись (ще літ 25 тому) тему!

Колиж то був дадаїзм паризько-швейцарський, імажнізм московський і футуризм — навіть семенківський! І кожої сьогодні може зворушити той вечір що „починає заліплювати день у блакитний конверт“? Таж той нещасний день у той самий алочасний „конверт“ заліплювали і Шершеневіч у Москві, і ріжні Ясенські у Кракові, і всі Бренбурги всіх мов і всіх країн — більш, як 15 літ тому назад!

Яку чисто-технічну (мовчу про стилістичну й психологічну) невивагливість треба мати, щоб у літо 1931 писати (а в 1934 друкувати) пердвоєнно-наївні освічування „паризьких кафе“, „футуричних химер“ і як то „час оранжадою крізь соломку вливається в вечера сині уста“ (стр. 8), або про „нове божество — капітал“ (щоримується м. инш. з „сталь“), ц р. про вежу Ейфеля (стр. 16).

Не в жадною новиною навіть Гоген з „товаришем-вечером“ (стр. 11) в підворіло-сосюрівській інтерпретації (не без деяких ремінісценцій з інших авторів), вже не кажучи про нестерпно-солодкаву сосюрів-есеніащину „Мерехтиш у споминів тумані“ (стр. 24).

Нічого не помагають ані занадто обов'язуючі, але нічим неоправдані заголовки („Notre Dame“, „Дон Кіхот“, „Бодлер“), ані мотта з внутрішньо-невідчутих і чужих авторів поетів.

Не місце тут на множення примірів і поглиблювання аналізу. Скажу коротко: для управління цілком культурного (й потрібного у нас) епігонізму, на який автор має всі формальні дані (опанування ремесла, артистичний смак, легкий, хоч не завжди вдалий, вірш), — С. Гординському бракує передусім, глибшого відчуття сучасності взагалі, а сучасної української поезії — зокрема. Це, на перший погляд, парадоксальне явище легко може собі усвідомити кожен інтелігентний читач, вчитавшись у вірші з моттами і порівнявши їх з відповідними творами тих авторів.*)

Все це пишу, розглядаючи автора не як майяра, що пише та-кож вірші, а як артиста, що ставиться до літератури серйозно і має амбіції щось своє сказати в поезії. Право на таке дещо „суворе“ відношення до С. Гординського дає він сам у вірші „Автопортрет“ (стр. 19).

„Автопортрет“, понадто, мимоволі, прозрадив внутрішні інтенції автора: „Мабуть, не модний я...“ В тім то ціле нещастя, що С. Гординський є занадто, в „страшенно“ модний (звичайно у власнім понятті „модности“, або в понятті частини свого суспільства). І тому, хоч автор „одного лиш боїться: впадати в трагедію“, — він, власне, кожен раз в нього впадає. Але найгіршим є вимога автора, щоб поет усе „однаково“ кохав“. С. Гординський і не домислюється, що істотною різницею між поетом і не-поетом і є „неоднаковість“ поетового відношення до „всього“, щоби повстав твір поезії необхідним є щось (чи когось) покохати спеціально „неоднаково“. Оця-то „однаковість“ почувань С. Гординського і становить головну причину, чому до нього — на підставі книжки „Барви і лінії“ — не можна вповні прикласти імені „поета“, а до його віршів — слова „поезії“. Є це наразі лише література.

Незайвим буде ще одне важливе застереження. Поет — футуристична обгортка і характер віршів С. Гординського напевно робитимуть вражіння „європейськості“ (кафе, Париж, фантазія (?) Бодлера й погорда до „рідних мазунів“). Належить з прикрасою ствердити, що „Європа“ С. Гординського в великій мірі є тією специфічною й далекою від дійсної Європи „Європою“, що дійсна Європа вже почала себе від неї дезінфікувати. Це та інтернаціонально-жидівсько-московська „Європа“, що її час вже поховано.

А що саме цю „Європу“ має на увазі автор, то доказом тому може служити така напр. „кміточка з рідних полонин“.

— Плюнь —

І для контрасту мрій: десь сонце,

Капрі,

Горкий... (стр. 38).

Коментарі, як то кажуть, зайві.

1934. 4. I

Евген Малалюк

Др. В. Терен — Українська Козацька Держава. В-во „Самоо-світа“, ч. 48, ст. 2, ціна 0-35 гр. На ст. 10 автор формулює на підставі „власних“ слів Хмельницького (зручно висмикнутих) його політичний програм, як твердий намір „шляху кінчати“, а на ст. 12. стверджує „радикально“ послідовний автор, що гетьман почав „писати універсали в яких кликав селян до „звичного послушення“ панам і монастирям“.

*) До речі: чи треба було аж з Парижу привозити до Львова motto з А. Блока, тим більш, що „глибоку“ думку ту виражало окрім Блока багато людей.

На тійже сторінці вчитувє старому гетьманові „pater poster“ за те, що „замість опертис на власних силах українського народу, замість станути за повне соціяльне визволення українського селянства і в той спосіб мати за собою міліонові маси народу, хотів опертис на хитрий дипломатіі“. Думаю, що соціяліст-радикал під „повним соціяльним визволенням“ може і повинен розуміти тільки соціялістично-комуністичний устрій, а тому думаю, що всякий читач вправі запитати автора:

1) чому однодумцям автора в Центр Раді, що „борилися за повне соціяльне визволення“ і спиралися певне на більш підготовлені до соціялізму, як за часів Хмельницького, „міліонові маси селянства“ довелося втікати до Житомира і хоча невчасно, але шукати рятунку в „хитрий дипломатіі“?

2) що спільного навіть із „самоосвітним“, безсумніву „об'єктивним“ знанням, має давання таких порад?

і 3) які ще прикмети, крім авторського титулу треба мати, щоб жадати від Хмельницького політики Голубовича, Шаповала чи Шинкаря?

Звичайно поза тим в брошурці представлена Хмельниччина з наголосом на соціяльнім моменті, звичайно є досить обвинувачень і шляхти українській і старшині козацькій і навіть просто козакам за „хапчивість“, „егоїзм“ і т. д. але очевидно автор уявив справедливими бажання селян „і в війську не служити і податків не платити“ і взагалі мати землю і праця, але не мати обов'язків. Політика Виговського також перед авією неправильно і неправильно зроблено його з „наказного“ гетьмана (регента) гетьманом. Зменшена роль духовенства і помітне бажання скомпромітувати вищу, освіченіше духовенство. Словом — брошура саме для „Самоосвіти“! І М.

Українсько-московська війна 1920 р., частина перша оперативні документи штабу армії української народної республіки під редакцією ген. В. Сальського, документи впорядкував ген. П. Шандрук, праці Українського Науков. Інституту, Варшава 1933, ст. 401.

В цей збірник його впорядчав вложити кольосальну працю, яку перевести — був найвищий час. Хочби з огляду на можливість затрачання дуже цікавих і цінних документів, які — видруковані — служать важним матеріалом для істориків нашої визвольної боротьби.

Документи відносяться до часу літньої і осінньої кампаній 1920 року, від повороту армії з „зимового походу“ — 6.V. 1920. Впорядчавши маю на думці зібрати всі матеріали для характеристики сил і засобів армії, для оцінки ситуації і пр. Оперативні накази — зібрано майже всі, матеріал дає змогу спеціалістові розібратися не лише в воєнних значіннях цього періоду визвольної боротьби, але й в силах, які могла змобілізувати Росія проти нас на Україні. Багато цікавих причинків не тільки для історії російсько-української війни, але й горючанської, яка в той час лютуєла на Україні. Осібний відділ присвячений трагічному закінченню кайпані 21-го листопада... Збірник повинен зацікавити (не тільки воєнних) істориків тих тривожних і великих часів.

К. Р.—шак

Табор, воєнно-науковий журнал, ч. 20, 1933.

Крім статей чясто воєнно-наукового характеру (про Вобана, про німецькі операції у Франції в 1914 р.), знаходимо й статті, що можуть зацікавити ширший загаль: „Українські Колоніяльні землі“ (Т. Олексюка), і продовження до-шої розвідки про „Українську збройну силу в Наполеонських війнах“ (О. Переяславського). Остання — історичний документ для культурно-політичних відносин на тодішній Україні і причинок до історії „малоросійського дворянства“.

Від Адміністрації

Вп. п. п. І. Орлик, М. Прима, Аргентина. М. Гайворонський, Др. Н. Скегар, Н. Семенен, М. Сурмач, Америка; інж. Д. Андрієвський, І. Підляшецький, Бельгія; А. Господин. (за Просвіту Вінніпег); В. Сироїд Канада; А. Семенів, Німеччина; О. Петлюра, В. Грушко, Д. Підович, Франція; інж. В. Бородайкевич, Др. А. Неділко, О. Даньчак, Др. І. Кралька, інж. А. Зубенко, В. Федорчак, В. Шпилька, Др. М. Равич, Др. Ф. Слодецький, Др. Н. Гнатюк, Чехія; Гроші отримали, книжки вислали.

Вп. М. Сироїдів, Канада, — гроші отримали, книжки вислали, до кінця року на тежиться нам ял. 20'60.

Вп. п. Василь Пуйда, Нью-Йорк; дякуємо за 25 ам. дол. присланих на господарський фонд.

Вже по видрукунанню їх імен, дістали ми заплату або звороту від слідуєчих осіб: Куцько, Курбуа, Франція; читальня „Просвіти, Мразниця — Борислав; о. Мих. Черняк, Копичини; проф. П. Дяків, Тернопіль; читальня „Просвіти в Жуліні; Кружок Рідної Шк. Грабовень; Молода Громада, Золочів; Іван Федун, Ластівка; пос. Богуславський, Осгріг, на Волин; М. Калитовська, Коломия; Надія Литвиненко, Львів; О. п. Дмитрис Заріче; К. Яземко, Скалат; Нат. Поліщук, Чернятин; Д. Качусець, Радивилів; М. Волошин, Почаїв; Кружок Рідної Школи, Накониче — Яворів; Осип Качанюк, Любомірка, Кароліна Стасів — Тенятинська, Любич; Ілія Симко, Кровиця Лісна; інж. Осип Квас, Прага; Вол. Соляник, Дрогобич.

Вп. інж. А. Гречанівський, Франція; книжки одержали.

Мимо кілька ратного упімення не вирівняли належності: Мр. Т. Данилів, Бучач 6'0; проф. М. Дубицький, Стрий 7'60; О. Коропей, Посада Хирська 6'60; В. Кульчицький, Угерсько 6'60; Др. А. Княжинський, Самбір 7'80; Я. Кулик, Вербів 7; В. Небелюк, Делятин Шевелівка 6'0; Ом. Пасіка, Голобутин 6; пос. Ст. Скрипник, Рівне 6'30; К. Сокирський, Королівська Гута 6'0; Ст. Сенік, Нове Село 6'60; Т. во Сокіл, Канада 7'80; проф. Ом. Цісик, Стрий 7'60; Філія Т-в „Просвіти, Стрий 6'10; Культурно-Освітній Гурток при Філії „Просвіти, Підгайці 6'6; о. Андрій Бандра, Поля Задеревська 6'6; Ан. Микитюк, Детроїт, Америка, два ам. дол. Наших заступників просимо віддати нам належне.

Цим повідомляємо, що не відповідаємо за гроші прислані нам, в звичайних або поручних листах.

На випадок звороту книжки просимо обов'язково подавати свою адресу.

Заступникам, які не причинилися до приєднання бодай п'ятого передплатників, вже стримали дальшу висилку „Вістника“, — або стримаємо з найближчим числом.

Повпереджуємо, що 20 зол. я о річна передплата за „Вістник“ в 1934 р. по слугує лише тим, що вдали її лише до кінця січня 1934 року. Річна передплата 23 зол. піврічна 12 зол., виносить лише для тих, що вдали згорі цілу квоту, т. в. перед одержанням книжок, або в перших днях по одержанні першої книжки.

Збираючим комплект „Вістника“ за 1933 р. можемо служити окремими книжками, як рівнож маємо ще на продаж кілька комалетів „Вістника“ в ціні 25 ол.

Присилайте адреси своїх знайомих, якіб могли передлатити „Вістник“!

Передплачуйте „Вістник“ на 1934 р!

Приєднуйте колективних передлатників!

Всіх хто має залежності просимо вирівнати і не наражувати місячник на срати, а себе на зайві упімення, оголошення на сторінках „Вістника“ і на кошти!

Т-ву Січ у Відні, Т-ву „Прогрес“ у Швазі, Франція; Вп. п. п. Келлер-Чикаленко; інж. А. Зубенко; Ів. Орлик, М. рови В. Савчаков, інж. В. Бур-

сови, Мр Я. П. дохови, М-р М. Турашеви, Т. Бортникови, М. Барткови, М. Стиранці, І. Романов, С. Г. расимовичеви, Дм. Геродотови, інж. А. Гречанівському, В. Чирському, М. Бойко, проф. М. Підлужному, В. Тимосфійвій. П. Коровецькому і др. дякуємо сердечно за привіти і побажання.

До тих, кого це цікавить: Н. 15 грудня, м. р. слідуєчий статистици й стан наших передолатників 19-7% учительство сегодніх, нижчих і високих шкіл; 16-1% колективних передолатників; 14-2% урядників приватних і державних установ; 11% студентів високих і середніх шкіл; 6-2% інженерів; 6% адвокатів; 4-9% лікарів; 4-3% селянників і 17-6% селян, робітників, промисловців, купців і інших професій.

Зі всіх передплатників на заграницю припадає 21%. Волиль 8-7%, Сх. Галичину 54% і на інших в границях польської держави — 15-8%. По кількості передплатників чергуються: Львів, Стрий, Вацшава, Перемишль, Кременець, Тернопіль, Дрогобич, Станиславів, Рогатин, Краків, Сколе, Збараж, Бережани, Луцьк, Рівне, Коломия, Самбір, Познає, Борислав, Золочів, Каліш, Копичинці, Яворів, Ковель, Чортків, Рава Руська, Городек, Глиняни, Бучач, Сокаль, Люблін, Калущ, Городек, Заліщики, Тереховля, Санок, Жовква. За кордоном: Чехія, Канада, Америка, Аргентина, Румунія, Франція, Австрія, Бельгія, Німеччина, Італія. З повітів найбільше має передплатників Стрийський, з сіл — Гребенів. Коль портаж найбільше поширений: Львів, Нью Йорк, Перемишль, Кременець-Дрогобич, Коломия, Станиславів.

Нові книжки

Глушченко Тексти Св. Гордицького й П. Ковжуна, Львів, 1934, ст. 24.

С. Силванський, Олена Сахновська, книжкові знаки, АНУМ, Львів, 1934, ст. 16.

Святослав Гордицький, Барви і лінії, поезії, Львів, 1933, ст. 64.

Богдан Лепкий, Казка про Кеченю і дванадцять місяців, Діточа бібліотека, ст. 56.

В. Будзиновський, Шляхетське

право, істор. образок із XVII в. Львів, 1934, наклад „Просвіти“, ст. 48.

Антон Брезуб, — Нарис історії Українсько-польської війни 1918-1919 р. ст. 179, „Червона Калина“.

Другий річник на рік 1934 Українського Економічного Бюро, Варшава, 1934, ст. 173.

Василь Пачовський, Гетьман Маєпа, Мистерія Воскресення в 5. діях, еміґрація, 1933, наклад О. Гамерського, ст. 94.

Надіслані журнали

Світ Молоді, місячник для українських дівчат, Коломия, ч. 1.

Тризуб, тижневик, Париж ч. 47, 48, 49.

Містлар пресс, Серця Ісусового, Жовква, ч. 1.

Промислово-Торговельний Вістник, Грудень 1933, Варшава.

Життя і значення, Львів, ч. 1. 1934

Нова Хата, Львів, ч. 1.

Відродження, Львів, ч. 1.

Український Місячник, Станиславів, ч. 1.

Віра і Наука, Коломия, ч. 1.

Дзвени, Львів, ч. 1 — 12.

Жіноча Доля, Коломия ч. 1.

Прем'єра, суспільно-політичний двотижневик, Львів, ч. 5, 6.

Новустріч, двотижневик, Львів, ч. 1 — 2.

Українська Ілюстрація, Львів, ч. 1.

Рідна Мова, науково-популярний місячник, Варшава ч. 1.

Писаниць Правди, Рава Руська, ч. 1.

Кооперативна Республіка 1934, січень.

Тибор, воєнно-науковий журнал, ч. 20, Варшава.

Жіноча Доля, Коломия ч. 2.

Українське Юнацтво Львів, ч. 1.

Вольне Козачество, Вільне Козачество, Прага ч. 143.

Літопис Червоної Калини, Львів

1934, ч. 1.

Sprawy Narodowościowe, Warszawa, № 5.

Myśl Narodowa, Warszawa 1933, Nr. 55, 1934, Nr. 1, 2, 3.

Biuletyn Polsko-Ukraiński, Warszawa, Nr. 1, 2.

Zet, sztuka, kultura, sprawy społeczne, Warszawa Nr. 20.

**Книжки прислані для рецензії просяться надси-
лати в ДВОХ ПРИМІРНИКАХ**

В справі несприйнятих до друку віршів і дрібних рукописів

Редакція не ЛЯСТУЄТЬСЯ.

**В адміністрації „ВІСНИК“ можна набува-
ти такі книжки:**

1) Д. ДОНЦОВ — Маса і Провід	ц. 1— зл.
2) Поетка українського рісорджі-
мента (Леся Українка)	„ 1— „
3) Націоналізм, Львів 1926	„ 5— „
4) БЕРНАРД ШОВ — Велика Кате-
рина (драма)	„ 1— „
5) Г. ЗУДЕРМАН — Литовські Опо-
відання	„ 1'50 „
6) Д. ДОНЦОВ — Підстави нашої
політики, Відень 1922	„ 2— „

Двацять таблиць українських вишивок

які обіймають 128 узорів із різних околиць Галичини й Бу-
ковини в мистецькій окладинці **КОШТУЄ 6 зоп.** — За-
мовляти можна в адміністрації „НОВОЇ ХАТИ“ Львів Ри-
нок ч. 39. I. пов. і в усіх українських книгарнях

„Світ Дитини“ видає від 1 січня 1934

„Діточу Бібліотеку“

щомісячними випусками в дорозі передплати
щоби в той спосіб улегшити пропаганду дитячої літератури
по шкільних читальнях та парохіяльних бібліотеках.

**ПЕРЕДПЛАТА цілорічна на 12 книжок 5 зл. пів-
річна на 6 книж. 3 зл., квартальна 3 кн. 2 зл.**
Для Чехословаччини 25 корон; для Румунії — 150 левів; для
Америки й Канади — 1½ долара на рік.

„Світ Дитини“, Львів, вул. Зіморовича 3.

Кonto чекове П. К. О. Львів ч. 503.330.

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ ЖУРНАЛУ „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“ на рік 1934.

З днем 1 го січня 1934 р. починається семий рік існування, одногого в нас, популярно-наукового місячника „Життя і Знання“.

„Життя і Знання“ повинно знаходитися в кожній українській хаті, кожній читальні, кооперативі й освітньо-культурній установі!

Його повинні передплачувати всі, що займаються культурно-освітньою роботою в народі.

Передплата на рік у краю та в Чехословаччині: 18.— зл., на 6 місяців 9.— зл., на 3 місяці 5.— зл., поодиноке число копійок 2.— зл.

За кордоном на рік — 21.— зл., на 6 місяців — 11.— зл., на 3 місяці — 6.— зл., поодиноке число — 2.— зл.

Хто приїде до 1 лютого 1934 р. цілорічну або піврічну передплату, дістане даром одну книжку, за вибором передплатника; вартістю від 1 до 4 зл.

ПРИСИЛАЙТЕ ПЕРЕДПЛАТУ!

АДРЕСА: ЛЬВІВ, РИНОК 10, ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“.

Кожна українська Родина уживає:

МИЛО ДО ПРАННЯ „ЦЕНТРОСОЮЗУ“
туалет. до м'яг.,

до набуття по всіх кооперативах і складах
„ЧАРОДНЬОЇ ТОРГОВЛІ“

„НОВИЙ ЧАС“

ілюстрований, найбільш поширений і найдешевший щоденник — кожне число на 8 сторінок коштує 20 сот Місячна передплата — всього 3 злоті.

„Новий Час“ приносить щодня відомості з усіх ділянок життя, — кількістю інформації дорівнює чужій щоденній пресі.

інформує всіх — про все.
Хто читає „НОВИЙ ЧАС“ — той знає все, а платять за те лише 20 сотників, або місячно 3 злоті.

ПЕРЕДПЛАТА ЗАКОРДОНО-І ЧВЕРТЬРІЧНО: Австрія — 9 шіл.
Ч.С.Р. — 40 кч., Франція — 40 фр. — в усіх прочих краях 13.— зол.

Адреса: „НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, вул. Боїмів ч. 4.

Телефони: 30-13 і 106-13.

Конто ПКО 501-505; конто П. Ш. Прага 78-726.

Студентський Шлях

виходить, як місячник в 1—2 арк. друку. Річна передплата 7-20, з поштою 8-00 зл. п., адреса Львів, Супінського 21.

III
П 12531
1934 Р. 2 кн. 2

ЦІНА КН. — 2'20 зл.

„ВІСТНИК“

місячник літератури, мистецтва,
науки й громадського життя.

ВИХОДИТЬ точно при кінці кожного місяця.
БОРЕТЬСЯ з інтернаціоналізмом і колтунством усіх форм.
ОБСТОЮЄ духову єдність з культурою Заходу.
ПРОПАГУЄ національно-громадські кличі новітньої Європи, і потребу психічного переродження народу.
МІСТИТЬ праці найвидатніших літературних, наукових і публіцистичних сил Галичини Волині і вигнанщини.

В журналі містили або міститимуть свої статті:

В. Андрієвський, М. Андрусик, Б. Антонич, В. Біднов, М. Гайворонський, Б. Галайчук, І. Гончаренко, О. Грицай, В. Галаз, А. Горон, Дм. Донцов, Р. Завадович, Р. Кедро, В. Кедровський, Г. Калерчикеленко, Ю. Клев, М. Кордуба, Н. Королева, В. Каролів-Старий, Б. Кравців, А. Крезуб, В. Кубійович, С. Куликівна, Н. Лівницька-Холодна, Ю. Ліпа, Л. Лукасевич, А. Луція, Е. Ляхович, Е. Маланюх, М. Матіїв-Мольник, А. Мосендз, М. Мухін, О. Наріжний, С. Наріжний, М. Озерський, О. Ольнич, Всес. Петрів, Ю. Пирогова, М. Підлужний, В. Постригач, В. Приходько, А. Річницький, У. Самчук, С. Сірополко, Ст. Смаль-Стоцький, о. Ст. Смачило, О. Стефанович, М. Струтинська, О. Темга, Е. Чехович, І. Федорович-Малицька, Г. Явір й інші.

Передплата, яку треба слати **виключно** на **Чарнецького 26 м. 21**, або на чековеkonto. 500.371, виносить: **квартально** зл. 6.60; **піврічно** — 12; **річно** 23; для **заграниці** — 30 зол. Ціна окремої книжки — зл. 2'20.

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцією відповідав Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.

З друкарні Ставров. Інст. в піднямі: З. Меданського у Львові.